

11 ~~ΧΥΟΤΙΩΝ~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αριθ.

27α'

~~ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ~~

~~Γεν. Αριθ.~~

~~Κατηγορία~~

~~Βιβ. Αριθ.~~

~~ΚΣΤ~~

~~45~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αριθ.

4/7843

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

ΣΙΝΑΚΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

137
05

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΒΟΗΘΗΣΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΑΙΛΑΤΟΡΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. 960 1697
Κατηγορία ΚΣΤ
Βιβ. αριθ. 63 10

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΒΟΗΘΗΣΙΑΣ
ΓΡΑΦΗ Κ...

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ

Κ 2 Τ
63

Το έντυπο αυτό τυπώθηκε ως χειρόγραφο. Είναι συμπληρωματικό βοήθημα σχετικών μαθημάτων για την ιστορία της γλώσσας μας και τη σχολική τυποκαθιέρωση, κι έτσι δεν έχει αυτότελη σημασία.

I. ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

- I. Ἀλφάβητο φοινικικό
- II. Ἀρχαίο ἑλληνικό
- III. Ἀνατολικό ἑλληνικό
- IV. Δυτικό ἑλληνικό

I. II. III. IV.

α	Δ	Δ	ΑΑ
β	Δ	β	ΒΒ
γ	Γ	Γ	ΓΓ
δ	Δ	Δ	ΔΔ
ε	Ε	Ε	ΕΕ
ς	Υ	Υ	ΥΥ
ζ	Ζ	Ζ	ΖΖ
θ	Θ	Θ	ΘΘ
ι	Ι	Ι	ΙΙ
κ	Κ	Κ	ΚΚ
λ	Λ	Λ	ΛΛ
μ	Μ	Μ	ΜΜ
ν	Ν	Ν	ΝΝ
ξ	Ξ	Ξ	ΞΞ
ο	Ο	Ο	ΟΟ
π	Π	Π	ΠΠ
ρ	Ρ	Ρ	ΡΡ
σ	Σ	Σ	ΣΣ
τ	Τ	Τ	ΤΤ
φ	Φ	Φ	ΦΦ
χ	Χ	Χ	ΧΧ
ψ	Ψ	Ψ	ΨΨ
ω	Ω	Ω	ΩΩ
ϛ	ϛ	ϛ	ϛϛ
Ϝ	Ϝ	Ϝ	ϜϜ
ϝ	ϝ	ϝ	ϝϝ
Ϟ	Ϟ	Ϟ	ϞϞ
ϟ	ϟ	ϟ	ϟϟ
Ϡ	Ϡ	Ϡ	ϠϠ
ϡ	ϡ	ϡ	ϡϡ
Ϣ	Ϣ	Ϣ	ϢϢ
ϣ	ϣ	ϣ	ϣϣ
Ϥ	Ϥ	Ϥ	ϤϤ
ϥ	ϥ	ϥ	ϥϥ
Ϧ	Ϧ	Ϧ	ϦϦ
ϧ	ϧ	ϧ	ϧϧ
Ϩ	Ϩ	Ϩ	ϨϨ
ϩ	ϩ	ϩ	ϩϩ
Ϫ	Ϫ	Ϫ	ϪϪ
ϫ	ϫ	ϫ	ϫϫ
Ϭ	Ϭ	Ϭ	ϬϬ
ϭ	ϭ	ϭ	ϭϭ
Ϯ	Ϯ	Ϯ	ϮϮ
ϯ	ϯ	ϯ	ϯϯ
ϰ	ϰ	ϰ	ϰϰ
ϱ	ϱ	ϱ	ϱϱ
ϲ	ϲ	ϲ	ϲϲ
ϳ	ϳ	ϳ	ϳϳ
ϴ	ϴ	ϴ	ϴϴ
ϵ	ϵ	ϵ	ϵϵ
϶	϶	϶	϶϶
Ϸ	Ϸ	Ϸ	ϷϷ
ϸ	ϸ	ϸ	ϸϸ
Ϲ	Ϲ	Ϲ	ϹϹ
Ϻ	Ϻ	Ϻ	ϺϺ
ϻ	ϻ	ϻ	ϻϻ
ϼ	ϼ	ϼ	ϼϼ
Ͻ	Ͻ	Ͻ	ϽϽ
Ͼ	Ͼ	Ͼ	ϾϾ
Ͽ	Ͽ	Ͽ	ϿϿ

2. Η ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ!

(στην κλασική εποχή, ως τὰ 408 π. Χρ.)

Ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς μ' ἓνα ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δ. αἰῶνα. Ἐχει τὴν ἀπόφαση νὰ ἐπιστραφῶν στοὺς θεοὺς τὰ χρέηματα ποὺ εἶχαν ἀφαιρηθῆ ἀπὸ τοὺς ναοὺς των, γιὰ νὰ χρησιμώσων στίς ἀνάγκες τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι χαραγμένη σὲ μιὰ πλάκα, ποὺ βρέθηκε στὸ Χαρθάτι, στὸ Ἴσρο ἐκκλησιαστικῶς, πῶς ἀπὸ τὸν Ἰμῆρτο.

- α) ΕΔΟΧΣΕΝΤΕΙΒΟΛΕΙΚΑΙΤΟΙΔΕΜΟΙΚΕΚΡΟΠΙΣΕΡΠΥΡΤΑΝΕΥΜΕΝΣΙΘΕΟΣΙ
 ΛΡΑΜΜΑΤΕΥΕΕΥΠΕΙΘΕΣΕΠΕΣΤΑΤΕΚΑΛΛΙΑΣΕΙΓΕΡΑΓΟΔΟΝΑΙΤΟΙΣΘΕΟΙΣ
 ΤΑΧΡΕΜΑΤΑΤΑΘΦΕΙΛΟΜΕΝΑΕΡΕΙΔΕΤΕΙΑΘΕΝΑΙΑΙΤΑΤΡΕΣΙΧΙΛΙΑΤΑΛΑΝΤΑ
 ΑΝΕΝΕΚΤΑΙΒΕΠΟΛΙΝΗΑΕΦΕΦΙΣΤΟΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣΗΜΕΔΑΡΟΑΓΟΔΙΑ
 ΟΝΑΙΔΕΡΟΤΟΝΧΡΕΜΑΤΟΝΑΕΣΑΓΟΔΟΣΙΝΕΣΤΙΝΤΟΙΣΘΕΟΙΣΦΕΦΙΣΜΕ
 ΝΑΤΑΤΕΡΑΤΟΙΣΕΛΛΕΝΟΤΑΜΙΑΙΣΟΝΤΑΝΥΚΑΙΤΑΛΛΑΕΣΠΙΤΟΥΤΟΝ...

β) Όταν μεταγράψωμε τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ τὰ συνηθισμένα μικρὰ στοιχεῖα καὶ μὲ χωρισμένες τίς λέξεις παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθη μορφή:

Εδοχσεν τει βολει και τει δεμοι. Κεκροπις επρυντανευε, Μνε-
σιθεος εγραμματαυε, Ευπειιδες επεσιτατε. Καλλιας ειπε: Αποδοναι
τοις θεοις τα χρεματα τα οφελομενα, επειδε τει Αθηναιαι τα
τρισχιλια ταλαντα ανενεγκται ες πολιν, ηα εφσεφισιο, νομισματος
ηεμεδαπο. Αποδιδοναι δε απο τον χρεματον' α ες αποδοσιν εστιν
τοις θεοις εφσεφισιμενα, τα τε παρα τοις Ελληνοταμαις οντα νυν
και ταλλα α εστι τουτον τον χρεματον, και τα εκ τες δεκατες επει-
δαν πραθει. Δογισασθον δε ηοι λογισται ηοι τρ'ακοντα ηοιπερ νυν
τα οφελομενα τοις θεοις ακριβος, συναγογες δε τολ λογιστον ε βολε
αυτοκρατορ εστο. Αποδοντον δε τα χρεματα ηοι πρυντανες μετα τες
βολες και εχσλειφοντον επειδαν αποδοσιν, ζετσεσαντες τα τε πινακια
και τα γραμματεια και εαμ πο αλλοθι ει γεγραμμενα αποφαινοντον
δε τα γεγραμμενα ηοι τε ηιερες και ηοι ηιεροποιοι και ει τις
αλλος οιδεν...

γ) Τὸ ἴδιο κείμενο, ἂν εἶχε γραφῆ λίγῳ ἀργότερα, στὸ λεγόμενον ἰωνικὸ ἀλφάβητο καὶ μὲ τὰ γνώριμά μας στοιχεῖα, θὰ εἶχε τὴν ἀκόλουθη μορφή:

ΕΔΟΞΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗΙ ΚΑΙ ΤΩΙ ΔΗΜΩΙ κτλ.

δ) Καὶ ἂν τὸ γράψωμε καθὼς συνηθίσαμε νὰ γράψωμε τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς στὰ σχολεῖα:

ἔδοξεν τῇ βουλῇ και τῷ δήμῳ, Κεκροπις ἐπρυντανευε, Μνη-
σίθεος ἐγραμμάτευε, Εὐπειίδης ἐπεσιτάτει, Καλλίας εἶπε: Ἀποδοῦ-
ναι τοῖς θεοῖς τὰ χρήματα τὰ ὀφειλόμενα, ἐπειδὴ τῇ Ἀθηναίᾳ τὰ
τρισχίλια τάλαντα ἀνένεγκται ἐς πόλιν, ἃ ἐψήφισιο κτλ.

Δεῖγμα γραφῆς ἀρχαϊκῆς

Ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔγραφαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα (α), σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας εἶχαν διαφορετικὴ γραφὴ καὶ ὀρθογραφία. Ἰδίως σὲ προγενέστερη ἐποχὴ μεταχειρίζονταν ἀρχαϊκώτερα ἀλφάβητα, καθὼς γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴν ἀκόλουθη ἐπιγραφή:

ΙΞΞΙΑΜΟΤΙΦΠΑΜΟΒΕΙΝΒΜΟΤΕΙ
ΑΡΙΜΜΤΟΜΜΕΘΕΚΕΚΑΙΤΕΒΟΙΑΚΑΙΚΑΛΛΙΚ
ΙΟΙΙΦΜΟΒΜΡΕΤΑΥΝΘΑΞΘΙΜΑΥΑΙΑΚΑΞΕΙ

Οἱ στίχοι εἶναι γραμμένοι βουτροφηδόν. Μερικὰ ψηφία λείπουν ἐντελῶς, λ.χ. τὸ φ, καὶ ἀντὶ ἀφθιτος ἀναγράφεται ΑΠΘΙΤΟΣ. Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ λέει:

ΛΕΤΟΣΗΥΙΕΝΟΣΑΡΘΙΤΟΣΑΙΕΕΙ
ΑΡΙΣΣΤΩΝΣΕΘΕΚΕΚΑΙΤΕΒΟΙΑΚΑΙΚΑΛΛΙΚ
ΛΕΙΑΚΑΙΑΓΑΣΙΘΕΑΘΥΓΑΤΡΕΣΩΣΦΙΛΟΙ

δηλαδή: Αἰητοῦς υἱέ, δς ἀφθιτος αἰεὶ εἶ,
'Αρίστων σ' ἔθηκε καὶ τε Βοία καὶ Καλλικ-
λεία καὶ Ἀγασιδέα θυγάτρες, ὡς φίλοι.

3. ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ

Καὶ ἐδῶ καθὼς καὶ στὴν Ἀττικὴ οἱ λέξεις δὲ χωρίζονται ἀκόμη ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλληλ' γράφονται μὲ κεφαλαῖα χωρὶς τόνους καὶ χωρὶς στίξη. Ἡ δασεία, ὅταν σημειώνεται ἰδιαίτερος, ἀντιπροσωπεύει ἰδιαίτερο ἦχο. Ἡ φίλῃ δὲ σημειώνεται. Ἀπὸ τὸ ἀλφάβητο λείπουν ἀκόμη συνηθῶς τὸ η καὶ τὸ ω, ἐνίοτε καὶ τὸ εἰ καὶ οὐ, καὶ στὴ θέση τοὺς γράφουν ε καὶ ο (ἐδῶ σημειώθηκᾶν ε καὶ ὀ).

Γράφουν ὅπως ἀκριβῶς προφέρουν, ἔχουν δηλαδὴ ἑὸρθογραφία φωνητικῆ. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς στὴ Βοιωτία, ὅπου ἡ προφορὰ διαφέρει σημαντικὰ ἀπὸ τὴν προφορὰ τῆς Ἀττικῆς, ἀναγκάζονται νὰ γράφουν τόσο διαφορετικὰ τίς γνώριμές μας λέξεις (κῆ ἀντὶ καί, μουρίας ἀντὶ μυρίας κτλ.).

ΔΩΡΙΚΑ
ΗΛΕΙΑΚΑ

1. Συνηθὴκη μεταξὺ Ἠλείων καὶ Ἡραιῶν (στὸν 6. αἰῶνα π. Χρ.). Στὴν Ἠλεία (ὅπου κι ἢ ἀρχαῖα Ὀλυμπία) προφέρουν ἀκόμη στὴν ἐποχὴ αὐτὴ — καὶ γράφουν — τὸ δίγαμμα. Καθὼς οἱ ἄλλοι Δωριεῖς προφέρουν καὶ οἱ Ἠλείοι ᾧ ἀντὶ η (Φράτρα ἀντὶ ρήτρα, Φαλείοι ἀντὶ Ἡλείοι). Ἐχουν ὁμως καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰδιωματισμοὺς. Ἔτσι προφέρουν καὶ τὸ ε σὰν α καὶ τὸ τελικὸ ε τὸ μετασχηματίζουν συχνὰ δὲ ρ: τοῖρ=τοῖς, παρ ταρ γαρ=περὶ τῆς γῆς, μῆνορ=μηνός.

Α Φρατρα τοιρ Φαλείοις και τοις Ἐρφαίοις. συνμαχια κ' εα
εκατον Φετεια, αρχοι δε κα τοῖ. αι δε τι δεοι αιτε Φεπος αιτε
Φαργον, συνεαν κ' αλαλοις τα τ' ἄλα καὶ παρ πολεμῶ. αι δε μα
συνεαν ταλαντον κ' αργυρῶ αποτινοιαν τοι Δι Ολυμπιοι...

2. Σύμβαση γιὰ τὴ μίσθωση ἐνὸς κτήματος.

Συνθημαι Θηρωνι κ' Αιχμανορι παρ ταρ γαρ εν Σαλα-
μωναι, πλεθρων οπτω και δεκα. φαρην κριθαν μανασιως δυο και
Φικαι, Αλφιοιω μῆνορ. αι δε λιποι, λυσασιτω τω διφνω. Πεπασιτα
τον παντα χρονον.

3. Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν περίφημη γορτυνιακὴ ἐπιγραφή τῆς Κρήτης, γραμμμένη βουστροφρεδὸν τὸν 5. αἰῶνα π. Χρ. Κοντὰ στίς ἄλλες νομικὲς διατάξεις ἔχει καὶ τὴν παρακάτω, σχετικὴ μὲ τὸ διαζύγιον. Καὶ ἐδῶ ἔχουν τὸ ἀρχαῖο ἄ τῶν Δωριέων, ὅπου Ἀθηναῖοι καὶ Ἴωνες προφέρουν στή θέση του η (γυνά. δικαστάν, αὐτάς). Καὶ ἐδῶ σημειώνουν ε, ο στή θέση τῶν μακρῶν η, ω, ει, ου ἀνέρ, διακρίνονται, κρίνεν (κρίνειν), το καρπο (τοῦ καρποῦ). Μὰ ἀπὸ τὸ κρητικὸ ἀλφάβητο λείπει ἀκόμη καὶ τὸ χ, φ, καὶ στή θέση τους γράφουν κ, π: ἔκεν (ἔχειν), ἐνυπάνει (ἐνυφάνη), κρεμάτον (χρημάτων) κτλ. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἰδιαίτερα καὶ τὸ ἄλλο, πῶς στή διάλεκτο αὐτὴ διατηροῦν τὸ ν μπρὸς στο σ, ἐκεῖ ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἕλληνες παρουσίαζαν τὴν περίφημη ἀναπληρωματικὴ ἔκταση: ἔκονσα (ἔχουσα), στατερας (στατήρας).

Αἱ κ' ἀνὲρ καὶ γυνα διακρινῶνται, τα Ἔα αυτας εκεν, αι εκονο' ειε παρ τον ανδρα, και το καρπο των εμιναν, αι κ' ει ες των Ἔον αυτας κρεμάτων, κῶτι κ' ενυπανει ταν εμιναν αι κ' εἰ, και πεντε στατήρας, αι κ' ο ἀνὲρ αιτιος εἰ τας κῆρευσιος· αι δε πῶνιοι ο ἀνὲρ αιτιος μὲ ἄμεν, τον δικασταν ομνυντα κρινεν . . .

Δηλαδή: Ἄν ὁ ἀντρας καὶ ἡ γυναῖκα χωρίζουν—«τὰ ἑαυτῆς ἔχειν»—(τότε) ἡ γυναῖκα νὰ ἔχη τὰ δικὰ της, πού τὰ εἶχε ὅταν πῆγε στὸν ἀντρα της (θὰ πάρη δηλαδή, πίσω ὅλη της τὴν ἐπιδόματα) καὶ—«τοῦ καρποῦ τῶν ἡμῶν»—τὸ μισὸ ἀπὸ τὸ εἰσόδημα, ἂν ὑπάρχη, ἀπὸ τῆ δικῆ της ἰδιοκτησία, καὶ ἀπ' ὅτι ἔχει ὑφασμένο μέσα στο σπίτι τὸ μισό, ὅτι καὶ νὰ εἶναι, καὶ (ἀκόμη) πέντε στατήρες ἂν εἶναι ὁ ἀντρας αἰτιος τοῦ διαζυγίου («χηρεύσεως»). Ἄν ὅμως ὁ ἀντρας δηλώσῃ («φωνοίη» τοῦ «φωνέω») πῶς δὲ φταίει, (τότε) ὁ δικαστὴς νὰ κρίνῃ ἀφοῦ τὸν ὀρκίσῃ . . .

ΒΟΙΩΤΙΚΑ

4. Ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς γραμμμένης κατὰ τὰ 200 περίπου π. Χρ.

Μεινὸς Ἀλαλκομενίω Φικαστῆ κῆ ἔκτη. ἐπεφάριδσε Φιλόμειλος Φίλωνος Καφισόδωρος Διωνουσίω ἔλεξε προβεβωλευμένον εἶμεν αὐτῷ ποτὶ δᾶμον, ἐπιδεῖ ἐπεφάριτατο ὁ δᾶμος ἀποδόμεν Νικαρέτη Θίωγος τὸν ταμίαν τὸν προάρχοντα τῶν τρίταν πειράμενον ἀπὸ τῶν ὑπεραμεριάων τῶν ἰωσῶων καὶ τῶν πόλιος, ὃ ἐπίθωσε αὐτῶν ἃ πόλις, ἀργουρίω δραχμᾶς μουρίας ὀκτακισχιλίας ὀκτακατίας τριάκοντα τρεῖς, κῆ τὼς πολεμάρχως ἀνελέσθη τῶν τε σύγγραφον, ἂν ἔδωκαν οὐπερ οὕτων τῶν χρεϊμάτων καὶ αὐτῷ αὐτῶν κῆ ὁ ταμίας κῆ ὢν πουθείλετο Νικαρέτα δέκα, κῆ τῶς ὑπεραμεριάς διαγράψασθη τῶς καὶ τῶς πόλιος τῶς ἐπὶ Ξενοκρίτω ἄρχοντος ἐν

Θεισιπῆς, κῆ οὔτα Φεφυκονομειόντων τῶν πολεμάρχων κῆ τῷ ταμίαιο ἀποδότος τὰ χρεϊματα καὶ τὸ ὁμολόγον τὸ παρ Θιόφροστον Θιοδώρω Θεισιπειᾶ τεθέν, δεδόχθη τῷ δάμν . . .

ΑΧΑΪΙΚΑ

ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ

5. Ψήφισμα. Ἡ Λάρισσα ἀπαντᾷ στίς συστάσεις τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας (ἀπὸ τὸν 3. αἰῶνα, τέλος).

Παναμμοι τα εκτα επ ικαδι συνκλειτος γενομεκας, αγορανο-
μεντουν τουν ταγουν παντουν· Φιλιπποι τοι βασιλειος γραμματα
πεμφρατιος ποι τος ταγος και ταν πολιν διε κι Πετριαιος και
Αναγκιππος και Αριστονοος, οὐς αι τας πρεισβειας εγενονθο, ενε-
φανισσοεν αυτου, ποκ κι και α αμμεουν πολις διε τος πολεμος
ποτεδεετο πλειονουν τουν κατοικεισονται· μεσποδι κε ουν και
εἰερος επινοεισουμεν αξιος τοι παρ αμμε πολιευματος, ει τοι
παρευοτιος κρευνεμεν ψαφιξασθειν αμμε ους κε τοις κατοικεντεσσι
παρ αμμε Πετιθαλουν και τουν αλλουν Ἑλλανουν δοθει α πολι-
τεια· τινεος γαρ συντελεσθεντος και συνμενναντουν παντουν διε τα
φιλανθρουπα πεπειστειν αλλα τε πολλα τουν χρεισιμουν εσσεσθειν
και εϋτου και τα πολι και ταν χουραν μαλλον εξεργασθεισεσθειν

ΚΥΠΡΙΑΚΑ

6. Ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς κυπριακῆς, ἴσως ἀπὸ τὸν 5. αἰῶνα π. Χρ. Ἡ πόλις Ἰθάλιον καὶ ὁ βασιλεὺς της κάνουν συμφωνία μὲ τὸ γιάτρο τὸν Ὀνάσιλο καὶ τοὺς ἀδερφοὺς του, νὰ περιποιηθοῦν τοὺς πληγωμένους, τότε πού πολιορκήθηκε τὸ Ἰθάλιο ἀπὸ τοὺς Πέρσες.

Ὅτε ταν πολιν Ἐδαλιον κατέφορον Μαδοι κας Κετιῆρες ιν
τοι Φιλοκυπρῶν Φετει το Ονασαγοραν, βασιλευς Στασικυπρος κας
α πολις ἘδαλιεΦες ἀνογον Ονασιλον τον Ονασικυπρῶν τον ιγατε-
ραν κας τος κασιγγετος ιγασθαι τος ανθροπος τος ιν ται μαχαι
ικμαμενος ανευ μισθῶν. κας παι ευΦρετασαιν βασιλευς κας α πολις
Ονασιλοι κας τοις κασιγγετοις ανι τῷ μισθῶν κα ανι τα υχερῶν
δοΦεναι εξ τῷ Φοικῶι τῷ βασιλεΦος κας εξ ται πολιΦι αργυρῷ
ταλαντον α' ταλαντον . . .

7. Ἀπόσπασμα ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὴν Τζιά, γραμμένης στὸ τέλος τοῦ 5. αἰῶνα. Ἀναγράφει νόμους σχετικούς μετὰ τὴν ταφή τῶν νεκρῶν.

Οἶδε νομοὶ περὶ τῶν καταφθιμένων. κατὰ ταδε θάπτειν τὸν θανόντα· ἐν ἔματιοις τριοῖς λευκοῖς, στρωμαὶ καὶ ἐνδύματι καὶ ἐπιβλέματι, ἐξῆναι δε καὶ ἐν ελασσοῖσι, μὲ πλεονος ἀξίους τοῖς τριοῖς ἑκατον δραχμῶν. ἐχφερέν δε ἐγ κλινῆσι σφηνοποδι καὶ μὲ καλυπτῆν, τὰ δ' ὄλοσχερέα τοῖς ἔματιοις. φερέν δε οἶνον ἐπὶ τὸ σημεῖον μὲ πλεον τριῶν χῶν καὶ ελαιὸν μὲ πλεον ἑνός, τὰ δε ἀγγεῖα ἀποφερεσθαι. τὸν θανόντα φερέν κατακεκαλυμμένον οἰωπηὶ μέχρι ἐπὶ τὸ σημεῖον...

4. ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΠΥΡΟΥΣ

Δείχνουν ποιά μορφή εἶχε πάρει ἡ γλῶσσα στ' ἀλεξανδρινὰ χρόνια καὶ ἀργότερα (300 π. Χρ. — 300 μ. Χρ.) — Ὁ τονισμὸς καὶ ἡ στίξις ἔχουν προστεθῆ. Μὲ ἀραιὰ γράμματα τυπώθηκαν λέξεις ποὺ δὲν εἶναι ἀρχαῖες ἢ ποὺ ὁ τύπος τοῦς, ἢ σημασία ἢ ἡ χρήση παρουσιάζει διαφορὰς ἀπὸ τὴν παλαιότερη γλῶσσα.

α) Ὁ στρατιώτης Ἀπίων γράφει στὸν πατέρα τοῦ Ἐπίμαχο.

Ἀπίων Ἐπιμάχῳ τῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ πλεῖστα χαίρειν.

Πρὸ μὲν πάντων εὐχομαί σε ὑγιαίνειν καὶ διὰ παντός ἐρωμένον εὐτυχεῖν μετὰ τῆς ἀδελφῆς μου καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου. Εὐχαριστῶ τῷ κυρίῳ Σεράπιδι, ὅτι μου κινδυνεύσαντος εἰς θάλασσαν ἔσωσε ἐν θείῳ. Ὅτε εἰσηλθὼν εἰς Μησήνους, ἔλαβα βιάτικον παρὰ Καίσαρος χρυσοῦς τρεῖς, καὶ καλῶς μοί ἐστιν.

Ἐρωτῶ σε οὖν, κύριέ μου πατήρ, γράψον μοι ἐπιστόλιον πρῶτον μὲν περὶ σωτηρίας σου, δεύτερον περὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν μου, τρίτον, ἵνα σου προσκυνήσω τὴν χεῖρα, ὅτι με ἐπαίδευσας καλῶς, καὶ ἐκ τούτου ἐλπίζω ταχὺν προκοπῆν τῶν θεῶν θελότων. Ἄσπασαι Καπίωνα πολλὰ καὶ τοὺς ἀδελφούς μου καὶ Σερηνίλλαν καὶ τοὺς φίλους μου.

Ἐπεμψά σοι εἰκόνην μου διὰ Εὐκτῆμονος. Ἔστι δε μου ὄνομα Ἀντιῶνις Μάξιμος. Ἐρωῶσθαί σε εὐχομαί.

Κεντύρια Ἀθηνοῖκη.

(Ἐπιγραφή:) Εἰς Φιλαδεφίαν Ἐπιμάχῳ ἀπὸ Ἀπίωνος υἱοῦ. Ἀπόδος εἰς χῶριτην πρίμαν Ἀπαμηνῶν Ἰουλιανοῦ λιβλαρίῳ ἀπὸ Ἀπίωνος ὥστε Ἐπιμάχῳ πατρί.

Μετάφραση: Ὁ Ἀπίων πολλοὺς χαριετισμοὺς στὸν Ἐπίμαχο, πατέρα του καὶ κύριο.

Προπάντων σοῦ εὐχομαί νὰ ἔχῃς ὑγεία καὶ νὰ ζῆς καλὰ καὶ εὐτυχημένα, μετὰ τὴν ἀδερφή μου καὶ τὴν κόρη τῆς καὶ τὸν ἀδερφό μου. Εὐχαριστῶ τὸν κύριο Σεράπι [θεὸς στὴν Αἴγυπτο], ποῦ μ' ἔσωσε ἀμέσως, ὅταν κινδύνευσα στὴ θάλασσα. Ἄμα ἔφτασα στοὺς Μισηνοὺς [ρωμαϊκὸς ναύσταθμος κοντὰ στὴ Νεάπολη] ἔλαβα ὀδοπορικὰ ἀπὸ τὸν καίσαρα τρία χρυσὰ νομίσματα, καὶ εἶμαι καλὰ.

Σὲ παρακαλῶ λοιπόν, κύριε πατέρα μου, γράψε μοι ἕνα γραμματάκι, πρῶτα γιὰ νὰ ξέρω πῶς εἶσαι καλὰ, δεύτερον γιὰ τ' ἀδέρφια μου, τρίτον γιὰ νὰ προσκυνήσω τὸ χεῖρι σου, γιατί μ' ἔχεις ἀναθρέψει καλὰ, καὶ ἔτσι ἐλπίζω νὰ προκόψω (νὰ προδιδαστῶ;) γρήγορα, ἂν θέλουν οἱ θεοί. Ἄσπασμούς πολλοὺς στὸν Καπίωνα καὶ τοὺς ἀδελφούς μου καὶ τὴ Σερηνίλλα καὶ τοὺς φίλους μου. Σοῦ ἔστειλα μιὰ (μικρὴ) εἰκόνα μου μετὰ τὸν Εὐκτῆμονα. Τ' ὄνομά μου εἶναι [γιατί οἱ ξένοι στρατιῶτες ἔπαιρναν, ἅμα ἔμπαιναν στὸ ναυτικὸ, λατινικὸ ὄνομα] Ἀντωνίης Μάξιμος. Σοῦ εὐχομαί νὰ εἶσαι καλὰ.

Λόχος Ἀθηνοῖκη (εἶναι τ' ὄνομα τοῦ πλοίου· ἀντιστοιχεῖ σ' ἕνα «λόχος» τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς).

(Ἐπιγραφή:) Εἰς Φιλαδεφίαν. Στὸν Ἐπίμαχο ἀπὸ τὸν Ἀπίωνα τὸ παιδί του. Δῶσε το στὸ πρῶτο σύνταγμα τῶν Ἀπαμηνῶν τοῦ Ἰουλιανοῦ, στὸ λογιστῆ ἀπὸ τὸν Ἀπίωνα, ὥστε νὰ τὸ δώσῃ στὸν πατέρα μου τὸν Ἐπίμαχο.

Παρατηρήσεις στὴ γλῶσσα: α) **Λεξιλόγιο.** Οἱ τρεῖς λέξεις, ἐρωτῶ, εὐθέως, βιάτικον, δείχνουν πῶς μετὰ τρεῖς τρόπους ἄλλαξε μέσα σὲ λίγους αἰῶνες, τὸ λεξικὸ τῆς γνωστῆς μας ἀρχαίας γλώσσας. Δηλαδή:

1) οἱ γνώριμες ἀρχαῖες λέξεις παίρνουν νέα σημασία: ἐρωτῶ=παρακαλῶ. Ἔτσι καὶ στὰ εὐαγγέλια: «ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρητημένον» — «ἡρῶτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ» — «ἡ δὲ γυνὴ ἦν Ἑλληνίς καὶ ἡρῶτα αὐτὸν ἵνα τὸ δαιμόνιον ἐκβάλῃ». Ἔτσι ἔχει ἀλλάξει στὸ γράμμα αὐτὸ καὶ ἡ σημασία τοῦ σωτηρία (=υγεία), καλῶς μοι ἐστι (=εἶμαι καλὰ) ἔτσι καὶ σήμερα: εἶμαι καλὰ).

2) λέξεις ἄγνωστες ἢ ἀσυνήθιστες στ' ἀρχαία ἀρχίζονται καὶ συνηθίζονται: εὐθέως (στ' ἀρχαία, συνήθως: εὐθύς), «ἔσωσε εὐθέως» (μὲ) ἔσωσε ἀμέσως. Ἔτσι καὶ στὰ εὐαγγέλια: «ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι ἔκραξεν λέγων· κύριε, σῶσόν με. Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖρα...»

3) λέξεις ξένης καταγωγῆς μπαίνουν στὴ γλῶσσα: βιάτικον λέξη λατινική, ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ ζωὴ (ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος ἦταν τότε στὰ χεῖρια τῶν Ρωμαίων). Στὸ ἴδιο γράμμα ἔχομε: κεντυρία, χῶριτη πρίμα, λιβλάριος, ὁ λογιστῆς ποὺ γράφει τὰ βιβλία (λιβέλλους), Ἰουλιανός (λατινικὸ ὄνομα μετὰ λατινικὴ κατάληξη, καθὼς καὶ τὸ Χριστιανός).

β) γραμματική: 1) ἔλαβα βιάτικον, ἀντί ἔλαβον, σά νά ἦταν ἀόριστος α', ἔλυσά, ἔγραψα. Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἤξεραν μόνο ἔλαβον, ἔφαγον, κι ἔπειτα: εἶπα, ἤνεγκα. Τώρα ὅμως τὸ ο αὐτὸ τῶν ἄσιγμων ἀορίστων γενικεύεται, καὶ ἀργότερα θά ποῦν καὶ ἔφαγα, ἔμαθα.

2) τὴν χεῖρα. Ἡ ρίζα τοῦ χεῖρ χειρός γίνεται χερ- [ἔτσι καὶ σήμερα: χέρα κοντὰ στὸ χέρι], καὶ ἡ αἰτιατικὴ τοῦ τριτοκλίτου σχηματίζεται κατὰ τὰ πρωτόκλιτα (χαράν). Ἔτσι θά ἔχωμε ἀργότερα καὶ τίς ὀνομαστικές: φλέψ- ἢ φλέβα, ψίζ- ἢ ψίχα, βήξ- ὁ βήχας κτλ. κατὰ τὸ χαρά, ταίμας.

3) εἰκόνην. Ἔπεσε στήν κατάληξη τὸ ο. Μὲ ὅμοιο τρόπο ἀργότερα: τυρὶν, παιδῖν, χερῖν, Βασιλῆς, Δημήτριος.

γ) Σύνταξη: κινδυνεύσαντος εἰς θάλασσαν. Ἀρχίζου νά μεταχειρίζωνται τὸ εἰς εὐκολώτερα στή θέση τοῦ ἐν.

β) Ὁ Ἀντώνης Λόγγος πρὸς τὴ μητέρα του Νειλοῦ.

Ἀντωνίς Λόνγος Νειλοῦ τι τῆ μητρὶ πλιῖστα χαίρειν.

Καὶ διὰ πάντων εὐχομαί σοι ὑ γειαίνειν. Τὸ προσκύνημά σου ποιῶ κατ' αἰκίασιν ἡμαίραν παρὰ τῷ κυρίῳ Σεραπίειδαι.

Γειώσκεις σοι θέλω, ὅτι οὐχ ἦ λπιζον, ὅτι ἀναβένις εἰς τὴν μητρόπολιν. Χάρειν τούτου οὐδ' ἐγὼ εἰσηλθα εἰς τὴν πόλιν. Αἰδουσοπούμην δὲ ἔλθειν εἰς Καρανίδα, ὅτι σαπρῶς παιριπατῶ. Αἴγραγά σοι, ὅτι γυμνός εἰμει. Παρακαλῶ σοι, μήτηρ, διαλάγητί μοι. Δοιπὸν οἶδα τίποτ' αἵμαν τῷ παρῆσχημαί παιπαῖδενυμαι, καθ' ὃν δὲ τρόπον. οἶδα, ὅτι ἡμάρτηκα.

Ἦκουσα παρὰ τοῦ Ποστούμου τὸν εὐρόντα σοι ἐν τῷ Ἀρσαινοεῖτη καὶ ἀκαίρως πάντα σοι διήγηται. Οὐκ οἶδες, ὅτι θέλω πηρὸς γενέσται εἶ γνοῦναι, ὅπως ἀνθρώπῳ ἔτι ὀφείλω ὀβολόν;

(Ἐπιγραφή:) Νειλοῦ τι μητρὶ ἀπ' Ἀντωνίῳ Λόνγῳ υεῖοῦ.

Μετάφραση: Ὁ Ἀντώνης Λόγγος στή Νειλοῦ, τὴ μητέρα του, πολλοὺς χαριετισμοὺς. Καὶ πάντοτε εὐχομαί νά εἶσαι καλά. Τὴν προσευχὴ γιὰ σένα τὴν ἄνω κάθε μέρα στὸν κύριο Σεραπί. Θέλω νά ξέρης πὼς δὲν εἶχα ἐλπίσει πὼς θ' ἀνέβινες στήν πρωτεύουσα. Γι' αὐτὸ δὲν ἤρθα οὔτε ἐγὼ μέσα στήν πόλη Ντρεπόμου ὅμως νά ἔρθω (στὸ χωριό) στήν Καρανίδα, γιατί περπατῶ κουρελιασμένος. Σοῦ γράφω πὼς εἰμαι γυμνός. Σὲ παρακαλῶ, μητέρα, φιλιώσου μαζί μου. Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα ξέρω τί κατάφερα νά τραθῶ παιδεύτηκα ὅπως μοῦ ἄξιζε. Ξέρω πὼς ἡμάρτησα.

Τὰ ἔμαθα ἀπὸ τὸν Πόστουμο, ποῦ σὲ βρῆκε στὸ νομὸ Ἀρσαιοῖτη καὶ παράκαρε σοῦ τὰ διηγῆθηκε ὅλα. Δὲν ξέρεις πὼς ἔχω καλύτερα νά γίνω σακάτης, παρὰ νά ξέρω πὼς χρωστῶ ἀκόμα σὲ ἄνθρωπο μία πεντάρα;

(Ἐπιγραφή:) Στὴ Νειλοῦ τὴ μητέρα ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Λόγγο, τὸ γιό της

γ) Ἐνα παιδί, ὁ Θεῶν, γράφει στὸν πατέρα του. Δὲ φαίνεται νά ἔχη διδαχτὴ γραμματικὴ — ἢ θὰ τὴν ξέχασε — μὰ στὸ ἐκθιαστικὸ γράμμα μὲ τ' ὅποιο ἀπειλεῖ τὸν πατέρα του (ποῦ τὸν ἐγέλασε κι ἔφυγε ἀπὸ τὸ χωριὸ χωρὶς νά τὸν πάρη μαζί του), μὰς δίνει ὁ μικρὸς μάγκας μιὰ συγκινητικὴ εἰκόνα οἰκογενειακῆς ζωῆς καὶ μαζί μ' αὐτὸ μὰς πιστοποιεῖ μερικὸς ἀνάπτυκτος τύπους ποῦ εἶχαν ἀρχίσει νά επικρατοῦν στήν κοινὴ γλῶσσα, γιὰ νά διατηρηθοῦν ὡς ἐμᾶς σήμερα: καλῶς ἐποίησες (ἀντι ἐποίησας), ἔπεμψες, ἔπλευσες — Θεωνᾶς, (ὀποκοριστικὸ τοῦ Θεῶν: ἔτσι καὶ Ἐπαφρᾶς Ἐπαφροδίτος) στήν Κ. Δ., φαγάς, ὑαλᾶς στήν κοινὴ, καὶ ἀργότερα μυλωνᾶς, κοσινιάς καὶ τόσα ἄλλα στή σημερινὴ μας γλῶσσα.

Θέων Θεῶνι τῷ πατρὶ χαίρειν.

Καλῶς ἐποίησες οὐκ ἀπενηχῆς με μετ' ἐσοῦ εἰς πόλιν. ἢ οὐ θέλεις ἀπενεκκεῖν μετ' ἐσοῦ εἰς Ἀλεξανδρίαν, οὐ μὴ γράψω σε ἐπιστολήν οὔτε λαλῶ σε οὔτε ὑγένω σε εἶτα. Ἄν δὲ ἔλθης εἰς Ἀλεξανδρίαν, οὐ μὴ λάβω χεῖρα παρὰ σοῦ οὔτε πάλι χαίρω σε λυπόν. Ἄμ μὴ θέλης ἀπενέκαί με, ταῦτα γείνεται. Καὶ ἡ μήτηρ μου εἶπε Ἀρχελάω, ὅτι ἀναστατοῖ με ἄρρον αὐτόν. καλῶς δὲ ἐποίησες δῶρά μοι ἔπεμψες μεγάλα, ἀράκια. Πεπλάνηκαν ἡμᾶς ἐκεῖ τῆ ἡμέρα ἰβ', ὅτι ἔπλευσες. Λυπὸν πέμψον εἰς με, παρακαλῶ σε. Ἄμ μὴ πέμψης, οὐ μὴ φάγω, οὐ μὴ πείνω. Ταῦτα. ἐρῶσθέ σε εὐχομαι. Τῷβι ἡ'.

(Ἐπιγραφή:) ἀπόδος Θεῶνι ἀπὸ Θεωνᾶτος νιῶ.

δ) Τὸ ἀκόλουθο γράμμα, μεταγενέστερο ἀπὸ τὰ παραπάνω, δείχνει πόσο δύσκολο εἶχε γίνῃ μὲ τὸν καιρὸ νά γράψῃ κανεὶς σωστά. Τὰ λάθη αὐτὰ ἦταν ἀδύνατα στὸν 5. αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ, ὅταν ἔγραφαν ὅπως μιλοῦσαν. — Ὁ τονισμός, ἡ στίξις καὶ ἡ ὑπογραμμμένη ἔχουν προστεθῆ.

Τῆ ἀδελφῆ Ἐρμείας χαίρειν

Δοιπὸν τί σοι γράφω οὐκ οἶδα, ἀπαίκαμον γάρ σοι αἰκασιον λέγων καὶ οὐκ αἰνακούεις. χορὴ γάρ τινα ὀρώντα αἰαντὸν ἐν δυστυχία κἂν ἀναχωρῶν καὶ μὴ ἀπλῶς μάχαισθαι τῷ δεδομένῳ μετρίων γάρ, δυστυχῶν γένεσιν αἰχοντες οὐδὲ οὔτω αἰαντοῖς προσαίχομεν τέως μὲν οὐδ' οὐδὲν οὐδέπω παῖπρακται κἂν ὡσεῖπερ μέλι σοι ἀποσιλόν μοί τινα ἢ Γοῦνθον ἢ Ἀμμώνιον παραμένοντά μοι ἄχρως ἂν γνῶ πῶς τὰ κατ' αἵμα ἀποτίθαιται. μὴ ἄρα παρῆλκομαι ἢ καὶ εἰργομαι ἐστ' ἂν ὁ θεὸς ἡμᾶς αἰλαίση; καὶ γάρ Ἐρμείας αἰπείγεται ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ αὐτὸν ἀξιώσας παραμίνα οὐκ αἰβου-

λήθη, λέγων ὅτι ἀναγκαῖόν τι ἔχω καὶ δι' αὐτοῦ ἀνελεῖν, καὶ υἱὸς δὲ Γεννάδιος οὐκ ὕψος τέ ἐστιν προσαιδρεῖν κτήσει, μάλιστα ἐπεὶ ξένης καὶ παρὰ τῇ τάξει ὄντα. τὰ κατὰ σὲ διοίκησον ὡς πρότερον ἐστίν, μὴ τέλειον ἀνατραπῶμεν. οὐ δέδοκται γὰρ ἡμῖν αἶχιν τι δυστυχοῦντες. Ἐρρωσὸ μοι διὰ παντός εὖ πρόσσοσα.

5. ΑΤΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ὁ ἀττικισμὸς ἀξιώνει ἀπὸ τῶν συγχρόνων νὰ μὴ γράφουν τὴ σύγχρονῆ τους γλῶσσα, παρὰ νὰ μεταχειρίζονται τὴ «δόκιμη» σωστὴ γλῶσσα τῶν κλασικῶν ἀττικῶν συγγραφέων. Τὰ ἔργα ὁμοῦ τῆς Καινῆς Διαθήκης γράφηκαν στὴ ζωντανῆ γλῶσσα (συχνὰ μάλιστα στὴ λαϊκώτερη) τῆς ἐποχῆς. Παραθέτονται ἐδῶ μερικὲς ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ καταδίκασε ἕνας ἀττικιστής, ὁ Φρύνιχος (στὸ 2. αἰῶνα μ. Χρ.), μαζὶ μὲ μερικὰ ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα χωρία τῆς Κ. Διαθήκης.

Φρύνιχος	Καὶνὴ Διαθήκη
ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ ἔτι· σὺ δὲ φυλάττειν, λέγε δὲ ἔτι. σκίμπους λέγε ἀλλὰ μὴ κράββατος.	ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε (Ματθ.). χαλῶσι τὸν κράββατον (Μάρκ.) Ἰσραὴλ τὸν κράββατόν σου (Ἰωάν.). — κατακείμενον ἐπὶ κραββάτω (Πράξ.). ἐκάμμυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς (Ματθ. Λουκ. Πράξ.).
καμμύει· τοσαύτη κακοδαίμονία περὶ νίνας ἐστὶ τῆς βαρβαρίας...	βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους (Ματ.) — ἵνα μὴ υἱὸς βρέχει (Ἀποκ.).
βιωτικόν. ἀηδὴς ἢ λέξις· λέγε οὖν χρήσιμον ἐν τῷ βίῳ.	Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς (Λουκ.) μὴ γογγύετε μετ' ἀλλήλων (Ἰω.) — ἐγογγύζον οἱ γραμματεῖς (Λουκ.) — γογγυσμὸς τῶν Ἑλλήνων (Πράξ.).
γογγυσμὸς καὶ γογγύζειν... ἡμεῖς δὲ τονθροσμὸν καὶ τονθροῦζειν λέγωμεν ἢ νῆ Δία, σὺν τῷ ο τονθροσμὸν καὶ τονθροῦζειν.	Πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου (Λουκ.) — ὁ δὲ Παῦλος
ἀποτάσσομαί σοι ἔκφυλον πάντῃ. Χρὴ λέγειν ἀσπάξομαί σε. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἀρ-	

χαῖτοι εὐρίσκονται λέγοντες ἐπειδὴν ἀπαλλάττονται ἀλλήλων.

εὐσχήμεων· τοῦτο μὲν οἱ ἀμαθεῖς ἐπὶ τοῦ πλουσίου καὶ ἐν ἀξιώματι ὄντος τάττουσιν· οἱ δὲ ἀρχαῖοι ἐπὶ τοῦ καλοῦ καὶ συμμέτρον.

ἔμελλον γράψαι· ἐσχάτως βάρβαρος ἢ σύνταξις [δηλαδὴ τοῦ μέλλω μὲ ἀπαρέμφατο ἀορίστου].

πάντοτε μὴ λέγε ἀλλὰ ἐκάστοτε, διὰ παντός.

ἡμην εἰ καὶ εὐρίσκειται παρ' ἀρχαίους οὐκ ἐρεῖς ἀλλὰ ἦν ἐγώ.

τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος ἐξέπλει εἰς Συρίαν (Πρ.).

Γυναῖκας τὰς εὐσχήμενας (Πράξ.) — Ἰωσήφ... εὐσχήμεων βουλευτῆς (Μάρκ.)*.

Τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν (Ἀποκ.) — μέλλω σε ἐμέσαι (Ἀποκαλ.) — μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος (Ἀποκ.).
Τέκνον, σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ (Λουκ.) — Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μετ' ἑαυτῶν· ἐμεῖ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε κτλ. (Ματθ.).

Ἐένος ἡμην καὶ συνηγάγετέ με. Ἐν φυλακῇ ἡμην καὶ ἤλθατε πρὸς με. Ὅτε ἡμην νῆπιος ὡς νῆπιος ἐλάλουν κτλ.

6. ΤΑ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ἡ μεσαιωνικὴ γλῶσσα, ὅσο περνοῦν οἱ αἰῶνες, ἀλλάζει σιγὰ σιγὰ καὶ παρουσιάζει ὄλο καὶ περισσότερα στοιχεῖα — λέξεις, παράγωγα, σύνθετα, τύπους, σημασίας κτλ. — ποὺ φανερόνται ἀργότερα συστηματικὰ καὶ ἀποκλειστικώτερα στὴ νέα μας γλῶσσα. Τὰ γλωσσικὰ αὐτὰ στοιχεῖα τὰ βλέπομε στὰ σπάνια σχετικῶς κείμενα, ποὺ γράφηκαν ὄχι στὴν καθιερωμένη ἀρχαῖστικὴ γραπτὴ γλῶσσα τῶν Βυζαντινῶν, παρὰ σὲ πολὺ πιὸ ἀπλό καὶ λαϊκὸ τύπο. Σ' αὐτὰ ἀνήκουν καὶ τὰ δείγματα α, β, γ, δ, ζ ποὺ παραθέτονται ἐδῶ:

α) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως», ἔργο μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, γραμμένο ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο (στὸ 10. αἰῶνα), ποὺ μᾶς περιγράφει πῶς γίνονταν οἱ τελετὲς στὴ βυζαντινὴ αὐλή. Μᾶς καθρεφτίζει ὄλη τὴν αἴγλη τῆς ἐθιμοτυπίας τῆς, καὶ καθὼς μᾶς λέει ὁ συγγραφέας στὸν πρόλογο «ὡς ἂν σαφῆ καὶ εὐδιάγνωστα εἶεν τὰ γεγραμμένα, καὶ καθωμιλημένῃ καὶ ἀπλουστερᾷ φράσει κεχρήμεθα καὶ λέξοι ταῖς αὐταῖς καὶ ὀνόμασι τοῖς ἐφ' ἐκάστῃ πράγματι πάσαι προσαρμοσθεῖσι καὶ λε-

* Ὅτι τὸ εὐσχήμεων σημαίνει ἐδῶ πλούσιος, καθὼς λένε οἱ «ἀμαθεῖς», καὶ ὄχι ὁμορφος, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὸ παράλληλο χωρίο τοῦ Ματθαίου 27, 17: ὁπρίας δὲ γενομένης ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀρμαθαίας, τοῦνομα Ἰωσήφ. Τῇ δόκιμῃ σημασίᾳ τῆ βρισκομαι στὸν Παῦλο: τὰ εὐσχήμενα (τοῦ σώματος).

γομένους». Αὐτὰ τὰ «πάλαι προσαρμοσθέντα καὶ λεγόμενα ὀνόματα», ἰδίως οἱ ἄφθονοι λατινικῆς λέξεις ποὺ πλημμυρίζουν τὴν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ βυζαντινοῦ — ρωμαϊκοῦ στῆ γένεσή του — κράτους, χαρακτηρίζουν τὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ ἂν καὶ «ἀπλά» γραμμένο ἴκοντά σὲ ὅσα ἄλλα γράφονταν (ἰδίως ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιο) δὲν ἀποδίνει ἀρκετὰ πιστὰ τῆ ζωτανῆ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς. Τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα ἐκθέτει τὸ πῶς ὁ «βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων» — ἀπὸ ἐδῶ ἔγινε τὸ «Ῥωμῖός» ἀργότερα — ἐτοιμάζεται γὰ πᾶν στὸ μεγάλο ἱπποδρόμιο:

Ἔο δὲ βασιλεὺς περιβαλλόμενος τὸ χρυσοπερικλειστον αὐτοῦ σαγίον καὶ δηριγενόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, διέρχεται διὰ τῶν διαβατικῶν τοῦ τρικόγγου... ἄπτων κηρούς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις, ὡς εἴθισται αὐτῷ... Τοῦ δὲ τῆς καταστάσεως ἐλθόντος καὶ δηλώσαντος τῷ πραιποσίτῳ, ὡς ὅτι πάντα ἔτοιμά ἐστι τὰ σκευή, ἐξεληθόντες οἱ ἡνίοχοι ἐποίησαν τὰ ἀποδιάλυσιμα αὐτῶν, καὶ ἴστανται ἐν τοῖς ἰδίοις τόποις μετὰ τῶν ἀρμάτων αὐτῶν, οἱ δὲ δημοκράται καὶ οἱ δήμαρχοι ἀνῆλθον ἐν ταῖς ἐξ ἔθους καθέδραις ὀπισθεν τῶν δήμων, ἐκδεχόμενοι τὴν ἀνατολὴν τοῦ δεσπότη, ὅπως ἀνέλθωσιν ἕκαστος ἐν τῷ αὐτοῦ δήμῳ, ἅπαντες οἱ ἵπποι τῶν ἀρμάτων ἀνῆλθον, ὁ στρατὸς μετὰ τῶν φλαμουλῶν ἴσεται ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν, ὁ κοινὸς λαὸς ἀνῆλθον καὶ ἐπληρώθησαν τὰ βάρη. Τότε εἰσελθὼν ὁ πραιπόσιτος δηλοῖ τῷ βασιλεῖ, ὡς ὅτι ἅπαντα ἔτοιμά ἐστιν ὁ δὲ βασιλεὺς κατέρχεται διὰ τῆς λιθίνης σκάλας, κατερχόμενος δὲ λέγει τῷ πραιποσίτῳ «δὸς μεταστάσιμον»: κἀκεῖνος λέγει μεγάλως «μεταστάσιμον». Εἰσέρχεται δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ, καὶ προσκαλεσάμενος ὁ πραιπόσιτος τοὺς βεστήτορας, εἰσέρχονται καὶ περιβάλλουσι τὴν χλανίδα τῷ βασιλεῖ, εἰπόντος δὲ τοῦ πραιποσίτου «κελεύσατε», ἐξέρχονται οἱ βεστήτορες ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, καὶ στεφθεῖς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ κοιτῶνος, δηριγενόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ κουβουκλείου, στὰς δὲ εἰς τὸ στενόν, νεύει τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ ὀστυάριῳ, καὶ ὁ ὀστυάριος εἰσάγει τοὺς πατρικίους, τὸ δὲ βῆλον τῆς πύλης ἐκεῖνης σιλεντιάριος ποιεῖ. Εἰσελθόντες δὲ ἔσω οἱ πατρικιοὶ μετὰ καὶ τῶν στρατηγῶν, πίπτουσι, καὶ ἀναστάντων αὐτῶν, νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, καὶ λέγει μεγάλως «κελεύσατε». . . Εἶτα νεύει πάλιν ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, ὁ δὲ πραιπόσιτος τῷ μαγίστῳ, ὁ δὲ μάγιστρος νεύει τὸ δεύτερον τῷ τῆς καταστάσεως, λέγων «προφέτωρ»: κἀκεῖνος εἰς τὸ βῆλον ἀπελθὼν λέγει «λεβά», καὶ εἰσέρχεται ὁ ἀπὸ ἐπάρχων προσκνησας δὲ καὶ

αὐτός, ἴσεται ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ. Εἶτα νεύει ὁ βασιλεὺς τῷ πραιποσίτῳ, κἀκεῖνος τῷ τῆς καταστάσεως, καὶ λέγει «κελεύσατε»: αὐτοὶ δὲ ὑπερέχονται «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους». . . Δηριγενόμενος δὲ, ὡς προείρηται, ὑπ' αὐτῶν πάντων ὁ βασιλεὺς, ἐξέρχεται καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ καθίσματι, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τοῦ σέντζου, σφραγίζει τὸν λαὸν ἐκ γ', πρῶτον μὲν μέσον, δεύτερον τὸν τοῦ Βενέτου δῆμον, τρίτον τοῦ Προσίνου, καὶ καθέζεται ἐπὶ τοῦ σέντζου.

β) Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ προδρομικὰ ποιήματα (ἀπὸ τὸ 12. αἰῶνα). Ὁ ποιητὴς μετανοεῖ ποὺ ἄκουσε τίς συμβουλὲς τοῦ πατέρα του καὶ σπούδασε γράμματα, τάχα γιὰ νὰ κάμῃ χρήματα:

Ἀπὸ μικρόθεν μ' ἔλεγε ὁ γέρον ὁ πατήρ μου:
«Παιδίον μου, μάθε γράμματα, καὶ ὡσὰν ἐσέναν ἔχει.
Βλέπεις τὸν δεῖνα, τέκνον μου, πεζὸς περιεπάτει,
καὶ τώρα διπλοεντέληρος καὶ παχυμουλαράτος.
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, ὑπόδησον οὐκ εἶχεν,
καὶ τώρα, βλέπεις τον, φορεῖ τὰ μακρομύτικα του.
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε, ποτέ του οὐκ ἐκτενίσθη,
καὶ τώρα καλοκτένιστος καὶ καμοροτριχάρης.
Αὐτός, ὅταν ἐμάνθανε λουτρόθυρα οὐκ εἶδε,
καὶ τώρα λουτρακίζεται τρίτον τὴν ἑβδομάδα.
Αὐτός, ὁ κόλπος του ἔγεμε φθείρας ἀμυγδαλάτας,
καὶ τώρα τὰ ὑπέρπυρα γέμει τὰ μανοηλάτα.
Καὶ πείσθητι γεροντικοῖς καὶ πατρικοῖς μου λόγοις,
καὶ μάθε τὰ γραμματικά, καὶ ὡσὰν ἐσέναν ἔχει».
Καὶ ἔμαθον τὰ γραμματικά μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου.
Ἀφ' οὗ δὲ τάχα γέγονα γραμματικὸς τεχνίτης,
ἐπιθυμῶ καὶ τὸ ψωμὶν καὶ τοῦ ψωμιοῦ τὴν μάναν·
ὑβρίζω τὰ γραμματικά, λέγω μετὰ δακρύων:
«Ἀνάθεμα τὰ γράμματα, Χριστέ, καὶ ὅπου τὰ θέλει!
ἀνάθεμα καὶ τὸν καιρὸν καὶ ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν
καθ' ἣν μὲ παρεδώκασιν εἰς τὸ διδασκαλεῖον,
πρὸς τὸ νὰ μάθω γράμματα, τάχα νὰ ζῶ ἀπ' ἐκεῖνα!»
Ἐδάρα τότε ἂν μ' ἔποιαν τεχνίτην χρυσοράπτην,
ἀπ' αὐτοὺς ὅπου κάμινουσι τὰ κλαπωτὰ καὶ ζῶσι,
καὶ ἔμαθα τέχνην κλαπιωτὴν τὴν περιφρονημένην,
οὐ μὴ ἦνοιγα τὸ ἀρμάριον μου καὶ ἤρυσκα ὅτι γέμει
ψωμίν, κρᾶσιν πληθυντικὸν καὶ θυννομαγειρίαν,

καὶ παλαμυδοκόμματα καὶ τσίρους καὶ σκουμπρία
παρ' οὗ ὅτι τῶρα ἀνοίγω το, βλέπω τοὺς πάτους ὄλους,
καὶ βλέπω χαρτοσάκουλα γεμάτα τὰ χαρτία.....

γ) Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ «Πουλολόγου» (1300 περίπου μ.Χρ.). Εἶναι
μικρὸ ἔμμετρο ἔπος, ποῦ ἐξιστορεῖ ἐπεισόδια μεταξύ πουλιῶν, σὰ νὰ ἦταν
ἄνθρωποι. Ὁ ἀετός παντρεύει τὸ γιό του καὶ ἔχει καλεσμένα ὅλα τὰ πουλιά:

Ἄετός, ὁ μέγας βασιλεὺς ἀπάντων τῶν ὄρνέων,
κλητούριον¹ εἶχεν καὶ χαρὰν καὶ γάμον τοῦ υἱοῦ του.

Τὸ πληθὸς ὄλων τῶν ὄρνεῶν εἶχεν τὸ καλεσμένον.

Ἐφάγασιν καὶ ἔπιασιν εἰς τὴν χαρὰν ἐκείνην,
ἤφεραν καὶ δικάσιμον² ἀπάνω εἰς τὸ τραπέζιν.

Ὅλων ἔμπρὸς ὁ πελαργὸς περιγελά τὸν κύκνον:

«Εἶπέ με, κύκνε ἀσοῦσόμε³ καὶ μακροσφονδυλάτε,
μελανοπόδα, ἀγριόφανε καὶ λιμνοαναθρεμμένε,
καὶ παντελῶς κακότυχε, ἴ ἤθελες εἰς τὸν γάμον;
νὰ κελαδῆς δὲν ἤμπορεῖς, νὰ παίζης οὐκ ἤξεύρεις;
καὶ μόνον ἤλθες, ἄτυχε' φοβέριστρον ὁμοιάζεις».

Καὶ τοῦτο ὁ κύκνος στρέφεται στὸν πελαργὸν καὶ λέγει:

Ἐμὲν τὰ λέγεις ἔλεεινέ, χαλκία, κωπηλάτα,
ὁποῦ ἔφας τὴν ἐνθήκη⁴ σου, τὸ στάμενον⁵ τὸ ξένον;
καὶ τῶρα ἠύρισκεις, ἄτυχε, δάκπου παλαιοκάρφια,
κι ἀπ' ὄρμησιὰν εἰς ὄρμησιὰν⁶ ὑπάγεις καὶ καθίζεις,
τάχα νὰ στήσης, ἄτυχε, τὸ στάμενον τὸ ξένον;

Ἐγὼ, κι ἂν ἦσον ἔμορφον ὡς τὰ πουλιὰ τοῦ κόσμου,
τὴν μέμψιν τὴν μὲ ἔκαμες, οὐ μὴ τὴν ἔβαορέθην.

Ἀμὴ εἶσαι καὶ πανάσχημον ὡς τὰ πουλιά τοῦ κομμῶ
κι ὀρέγεσαι νὰ μέφουσαι κι ἐγὼ νὰ σ' ἐγκωμιάζω.

Τζαφαροσκέλη πελαργέ, καμηλοπερπατάρη,
γριζόφορε, γριζόθωρε, πουλὶν δρεπανομύτιν.

Ὅλωσ τολμᾶς περιγελάς τὸν λευκοφόρον κύκνον,
τὸν στέργουσι οἱ βασιλεῖς καὶ ἴδροντόπουλά τους.

Ἐσὸν τσαγκάρης ἄχρηστος ὁμοιάζεις βρωμιάρης,
χαλκωματά, πάλιν εἶπεῖν, τὸν μυριομουτζωμένον,
καὶ σὺ τολμᾶς κατηγορεῖς χρυσόγερον τὸν κύκνον;»

Ἐκεῖνα οὐκ εἰήγησαν τὴν ὄχλησιν τὴν εἶχαν,
καὶ ὁ πουκάνος ἤρξατο ὑβρίζειν τὴν ὠτίδα:

Ἢλθες, κύρ' οἰκοδέσποινα, καὶ σὺ ἐδῶ στὸν γάμον,
κι ἔκαττες ὡς κουβουκλαριά μετὰ παντός ὄρνέου,
μωρὴ κοπελορίκιτουσα, λιβαδοαναθρεμμένη,
τζαμπουνομύτρια, τζαμπεροῦ καὶ φουσιανοφοροῦσα....

δ) Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα γι α τ ρ ο σ σ φ ι (ἀπὸ τὸ 14. αἰῶνα):

Εἰς ὀδύνην ὀφθαλμῶν: Ἐπαρον στρέχρον (τὸ λέγουσιν τινες
βρωμοπότανον, ὁποῦ ποιεῖ ὡσὰν σταφύλια μικρὰ μαυρούτοικα,
λέγουν το καὶ μαυρόχορτον), κοπάνισον τοῦτον, θέλεις τὰ κοκκιά
του, θέλεις τὰ φύλλα του, καὶ εἰς τὸν ζωμὸν τούτου βάλε ἔλας
τριμμένον καὶ ἄλειψε τὸ μέτωπον.— Πρὸς κατασχισμένα χεῖλη: Τοῦ
φουικίου τὸ ὀστέον ἔχει ὡσὰν τσίπαν, ταῦτα ἔπαρον καὶ κόλλησον
εἰς τὸν τόπον ἔνθα ἔνι τὰ χεῖλη κατεσχισμένα. Ἀξούγγιν αἴγειον
ἄλειψε τὰ χεῖλη, καὶ μυελὸν βόειον ἄλειψε τὰ χεῖλη. Χηνάξουγγον
ἄλειψε τὰ χεῖλη. Ἐλάφον μυελὸν ἄλειψε τὰ χεῖλη. Τὸ φλούδι τοῦ
αἰγοῦ ἔχει τσίπαν ἄσπρη, ταῦτα ἔπαρον καὶ κόλλησον εἰς τὰ χεῖλη.
Μόσχον ἀξούγγιν τὰ χεῖλη ἄλειψε. Τὰ φύλλα τῶν τριανταφύλλων
χλωρὰ βρέξε εἰς τ κρασί, καὶ κόλλησέ τα εἰς τὰ χεῖλη, ἕνα ἕνα φύλλα.

Περὶ ἐλμίνθων ἦτοι σκωλήκων... Πρὸς ἄρρωστον ὅταν ἀπὸ
πολλοῦ καιροῦ κείμενος εἰς τὸ κρεβάτιν, καὶ πληρωθῶσιν τὰ κόκ-
καλά του καὶ τὰ πλευρά του... Πρὸς πληγὰς ὁποῦ γίνονται εἰς
τοὺς πόδας, διότι συμβαίνει καὶ φορεῖ τὰ ὑποδήματά του μῆναν
ἢ δύο καὶ οὐδὲν ἐξυπολύεται διὰ ἀναγκαίας δουλείας καὶ ἀγωνίσεις,
καὶ τριβόμενα τὰ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας ποιοῦσι πληγὰς...
Πρὸς ἦλους, ἢ τὰ λεγόμενα εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ἃ καλοῦσιν
οἱ ἰδιῶται κότσια... Εἰς πόνον καὶ εἰσὲ βῆχαν... Περὶ ἀγρουπνούν-
τας... Περὶ γυναικα τοῦ ποιῆσαι παιδί... Περὶ στριμὸν τῶν ἐντέρων.

ε) Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὁ σοφὸς Μιχαήλ Ἀκομινάτος (στὸ
12. αἰῶνα) γράφει σὲ φίλο του καὶ παραπονιέται ποῦ εἶναι καταδικασμένος νὰ
μένῃ στὴν ἔδρα του μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀνθρώπους βαρβάρους πιά. Ὁ Ἀκομι-
νάτος γράφει, καθὼς οἱ περισσότεροι σύγχρονοί του, σὲ ἀρχαϊκῆ γλώσσα:

Ναὶ δὴ ταῦτα γε πάντα, φιλιότη μοι ψυχῆ, κατὰ μοῖραν εἶ-
πες. Τεθέρισμαι τὴν γλώττιαν, ἀφήρημαι τὴν φωνήν, τὸ πᾶν εἶπεῖν,
βεβαρβάρωμαι χρόνιος ὢν ἐν Ἀθήναις, καί, τὸ σχελιώτερον, ἐπε-
λήσθην ὡσεὶ νεκρὸς καὶ ἐπιλέλησμαι. Κατέβην γὰρ εἰς τὴν κατω-

¹ συμπόσιο — ² δίκη — ³ ἀπαρομοιάστε (ἀσχημε' σουσουμιάζω) — ⁴ προ-
μήθεια, κεφάλαια — ⁵ νόμισμα, χρήματα — ⁶ ὄρμος, κτλ. κτλ.

τάτην ταύτην ἐσχατιάν, ἧς οἱ μοχλοὶ κάτοχοι αἰώνιοι.... Εἰθ' αὐτὸς οὕτω σχετιάζεις, τί χροῶν πάσχειν ἡμᾶς τοὺς ἀπάσης σοφίας ὑπερορίους καὶ παρ' οἷς βάρβαρος μόνον ὄχλος καὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἀποσάμενος καὶ οἱ πάλοι ἀτικισταὶ νῦν βαρβαρισταί, ὡς μόλις τῶν τριῶν τούτων ἐνιαυτῶν τῆς διαλέκτου σύνεσιν μελετήσαι ἄνευ τῶν ἔτι περιωσζομένων ἀδιαφθόρων ὀνομάτων, τοῦ Πειραιέως, τοῦ Ὑμηττοῦ, τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῆς Καλλιγρόης, τῆς Ἐλευσίνος, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ ὑποκορίζειν, δεινδρύφια, προβατύλλια, παιδύλλια καὶ τὰ γε λοιπά, ὀτεῦτος καὶ ἀτοῦνος καὶ τὰ τούτοις σύστοιχα. Τίς καὶ συνήσει μὴ συγγηράσας καὶ μαθῶν γλώτταν ἐπαίειν βάρβαρον;

ζ) Στὸ τέλος τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἡ ζωντανὴ λαϊκὴ γλῶσσα ἔχει πᾶν πάρεσιν σχεδὸν τὸν τύπον τῆς νέας ἑλληνικῆς, τῆς δημοτικῆς μας. Ἡ γραπτὴ γλῶσσα ὁμῶς παραμένει ἀρχαϊκὴ, προσπαθοῦν μάλιστα κάποτε νὰ τὴν κάμουν ἀκόμη ἀρχαϊκώτερη. Δείγμα τῆς γραπτῆς αὐτῆς γλώσσας εἶναι τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα τοῦ Χαλκοκονδύλη (η). Πῶς ὁμῶς εἶχε πᾶν διαμορφωθῆ στὸν ἴδιον καιρὸ, στὸ 15. αἰῶνα, ἡ ζωντανὴ γλῶσσα, μᾶς τὸ δείχνουν τραγούδια δημοτικὰ καθὼς τ' ἀκόλουθα, γραμμένα τότε (ίσως μάλιστα μὲ κάποιο ἀρχαϊσμὸ στήν ὀρθογραφίαν):

*Ζηλεύουν τὴν ἀγάπην μας, κυρά μου, οἱ γείτονές σου,]
 διατὶ κρατεῖται δυνατὴ ὡς πύργος σιδερένος
 θωροῦν τὴν ὄτι ἐπλέχτηκεν ὡς χρυσὸν ἄλυσίδι,
 καὶ ἐφάνη τους πολλὴν κακόν, θέλουν νὰ μᾶς χωρίσουν.
 Νὰ μὴ τὸ δοῦν τὰ μάτια τους, μὴ τὸ χαρὴ ἢ ψυχὴ των,
 ἀμὴ τὸ θέλουν εἰς ἡμᾶς, ἀπάνω τους τὸ δοῦσιν,
 νὰ τὸ θλιβοῦν οἱ φίλοι τους, νὰ τὸ χαροῦν οἱ ἐχθροὶ των,
 διατὶ βουλήν ἐδώκασιν νὰ μᾶς ἀποχωρίσουν,
 δίχως κανέναν παισίμον, δίχως κανένα δίκαιον».*

*Δαγῆνιν, τί λιμπίζομαι τὰ πάντεσπνά σου κάλλη;
 ἐσὸν σταμνὴν καὶ ἐγὼ ἄνθρωπος, κάλλιαν μου τύχην ἔχεις
 ἐσὺ, νὰ σύρησιν κροτὸν νερόν στής λυγεροῆς τὰ χεῖλη.*

*Ὅν ἦτον δάκτυλο χαρτὶ καὶ κοντυλεὰ μελάνη,
 δυὸ λόγια νὰ μὲ ἔγραψες, μικρὴν παρηγορίαν;
 Κι ἐκεῖνος μὲ τὸ μῆνυσε μετὰ γλυκεὰ του λόγια:
 ἀνέμενε ὡς ἀνέμενες, καρτέρει ὡς ἐκαρτέρεις,
 διὰ νὰ εὔρω δάκτυλον χαρτὶν καὶ κοντυλιὰν μελάνη,
 ἀπέσω ἐκ τὴν καρδίαν μου δυὸ λόγια νὰ σὲ γράψω,
 διὰ νὰ τάχης, λυγεροῦ, μικρὴν παρηγορίαν.*

η) Ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τὸ σύγγραμμα τοῦ ἱστορικοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλη («Ἀπόδειξις ἱστοριῶν δέκα»), ἀπὸ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, ποὺ μᾶς περιγράφει πῶς μεγάλωσε ἡ δύναμις τῶν Τούρκων καὶ πῶς πήραν στὸ τέλος τὴν Πόλιν. Γιά γλωσσικὰ πρότυπα παίρνει τὸ Θουκυδίδη καὶ τὸν Ἡρόδοτο, καὶ μεταχειρίζεται τύπους καθὼς τοῦ νέου, διακείμετο, ἐγγυέγραπται, Μιχαῆλος, Ἐμμανουήλος, Ἀργυροπολίχην (τὸ Ἀργυροκάστρο), τοῦ Σαούζεω (γενικὴ τοῦ τούρκικου: Σαουζής), Ὀρχάνεω (γεν. τοῦ Ὀρχάν) Μουσουλμάνεω κτλ.

Λαονίκω Ἀθηναίω τῶν κατὰ τὸν βίον οἱ ἐς θεῶν τε καὶ ἀκοῆν ἀφιγμένων ἐς ἱστορίαν ξυγγέγραπται τάδε, ὥστε δὴ τοῦτο χρέως ἐκινῶναι τῇ φύσει, ἅμα οἰόμενος καὶ μηδὲν αὐτῶν ἀκλεῶς ἔχειν ἐς τοὺς ἐπιγυνομένους, ξυνενεχθέντων, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδαμῆ ἔλασσόνων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ποτὲ γενομένων μνήμης ἄξιον. Τῆς τε Ἑλλήνων φημι τελευτῆς τὰ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐπισυμβεβηκότα, καὶ Τούρκων ἐπὶ μέγα δυνάμεως καὶ ἐπὶ μέγιστον τῶν πώποτε ἦδη ἀφικομένων... Μηδὲ ἐκεῖνο γε πᾶν ἐκφαύλος ἔχον ἡμῖν, ὡς ἑλληνικῇ φωνῇ ταῦτα διέξιμεν, ἐπεὶ ἢ γε τῶν Ἑλλήνων φωνῇ πολλαχῆ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην διέσπαρται.

7. ΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

(καθὼς μᾶς παρουσιάζεται κατὰ τὸ 1800 καὶ ἀργότερα).

Α. Δέξεις ἀρχαῖες, ἢ μεταγενέστερες καὶ μεσαιωνικῆς, κληρονομημένες ἀπὸ στόμα σὲ στόμα (μὲ ἀδιάκοπη προφορικὴ παράδοση):

1. Διὰ τὴν ῥήθη καὶ ὁ ἀρχαῖος τύπος καὶ ἡ ἀρχαία σημασία (μόνο ἢ προφορὰ μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ): γάλα, μέλι, οὐρανός, θάλασσα, φῶς, ὥρα.

2. Κανονίστηκαν κατὰ διαφορετικὸ τυπικόν: ἀέρας, χειμῶνας, ἀκρίδα, φλέβα, ψίχα (ἀρχ. ψίξ), νύχτα, ἰδρώτω, δείχνω.

3. Ἀλλάξαν φωνητικὴν μορφήν: νοίκι, ῥάγα (ράξ), γλιστρῶ, (μεσαιωνικό: ἐκλυστρῶ, πρβ. ἐκλυστρίς-γλυστρίδα, ἐκνεύω-γενέφω), μύγα, ἀκόμη (εὐαγγέλια: ἀκμήν), στάνη (μεσαιωνικό: βουστάνη).

4. Ἀντικαταστάθηκαν μὲ παράγωγα (ἰδίως ὑποκοριστικά) ἢ ἀπὸ ἄλλες λέξεις: σκουλήκι, φίδι, μοσκάρι, σιτάρι, κουνούπι, χιόνι, λαβράκι—ποδαράκι, ματάκι—σπίθα.

5. Σχηματίστηκαν ἀπὸ ἀρχαῖα στοιχεῖα: ἀμπελοχώραφα, γυναικόπαιδα.

6. Ἀλλάξαν σημασίαν: φιάνω-ἔφιασα (ἀρχαῖο: εὐθείασα-εὐθειάζω), ξηλώνω, ἀγελάδα, φεγγάρι, βρέχω, πετεινός, καράδι,

σφαλίζω-σφαλιῶ (ἀρχ. ἀσφαλίζω, εὐαγγέλιο: ἠσφάλισαν τὸν τά-
φον), μούχλα (ἀρχ. δμίχλη, μεσαιων. ἀμούχλη), ψάχνω-ἔψαξα
(ἀρχ. ἔψανσα-ψαύω. Τὸ ἔψανσα ἔγινε ἔψαμα κατὰ τὸ ἔψανσα-
ἔπαμα (ἀρχ. σκνίψις-σκνίψ) καὶ ἔπειτα ἔψαξα κατὰ τοὺς ἄλλους
ἀορίστους: ἔδιωξα, ἔτρεξα κτλ. Κατὰ τὸ ἔδειξα-δείχνω, ἔδιωξα-
διώχνω κτλ. εἶπαν ἔπειτα καὶ τὸ ἔψαξα-ψάχνω).

Β. Λέξεις ὀνοματοποιημένες: γαβγίζω, γουργουρίζω, μουγκ-
ρίζω, κκαρορίζω, μισουρίζω, τουρτουρίζω, μπάκακας, μπουμπου-
νητό, φάπα, χανανίζω, τσιρίζω (πβ. τ' ἀρχαῖα δοῦπος, μινκῶμαι,
μικῶμαι).

Γ. Λέξεις ξένες: βάρκα, σκάλα, μάγουλο, ράσο—σανός, φρέ-
σκος, ὀμπρέλα—γιαούρτι, μελιτέμι, τουφέκι. Μὲ λόγια καταγωγή:
ἀστυλιῆ, γαλβανισμός, ράδιο, ἀλκάλια, ζενίθ, ραδίο, ἄλγεβρα, φα-
νατικός—ρεκὸρ κτλ.

α) Οἱ ξένες αὐτὲς λέξεις, τουλάχιστον ὅσες μπῆκαν σὲ περα-
σμένα χρόνια στὴ λαϊκὴ γλῶσσα ἀφωμοιώθησαν ὡς πρὸς τὸ
τυπικὸ καὶ τὴ φωνητικὴ μὲ τίς ἄλλες ἑλληνικὲς λέξεις: τὸ ρου-
σφέτι τοῦ ρουσφετιοῦ, καθουρντίζω, καθουρντισα-σες-ισμένος.

β) Χρησιμοποιοῦνται σὲ μεταφορῆς, παροιμιώδεις φρά-
σεις καὶ παροιμίαι: εἶναι βίδα, εἶναι κατοίκι, εἶναι μουλάρι,
δὲν πῆρε κάβο, βροῆκε τὸ μᾶστορή του, τὸ πῆρε σβάρνα, τὰ βροῆκε
σκοῦρα, μοῦ ἤρθε λουκούμι, μυρίζει μπαρούτι, στὴν μπουκά τοῦ
κανονιοῦ, πετσοὶ καὶ κόκαλο, ἔχασε τὸν μπούσουλα, δὲν περνᾷ ἡ
μπογιά του, εἶναι τενεκές (λευκοσίδηρος), τάξει φούρνους μὲ καρ-
βέλια, τοῦ ἔδωσαν τὰ παπούτσια στὸ χέρι.

γ) Σχηματίζουν παράγωγα καὶ σύνθετα: βίδα-ίτσα-ἰνω-
ωμα-λόγος, ἀβιδάωτος, ξεβιδάω, ξεβιδάωμα—μαξιλάρι-ιά-ἀκι-ἀρα-
ἀδικο-οθήκη-οπόλεμος, τραμ-τραμβαγιέρος-ιέρισσα.

δ) Συνθέτονται καὶ μὲ ἄλλα στοιχεῖα ξένης καταγω-
γῆς: βαρκ-ούλα, σπιτ-ίσιοις, σπανακό-πιτα, λεμονό-κουπα, ταβα-
νό-σκουπα.

ε) Ἐκφράζουν ἀποχρώσεις: [τουφέκι-ὄπλο, μουσαφίρης-
ξένος, καρέκλα-πάγκος-κάθισμα, κονσέρβες (προϊόντα διατηρημένα),
κιούγκι (σωλὴν πῆλιγος), τοῦβλο (ὄπιθ πλίνθος).

Δ. Λέξεις λόγιες, ἀρχαῖες ἢ νεοσχημάτιστες, πλασμένες ἀπὸ

ξένους ἢ ἀπὸ Ἑλληνες, λόγιους συνήθως — κάποτε μὲ διαφορετικὴ
σημασία παρὰ στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἢ κακὰ σχηματισμένες:

α) ξενοδοχεῖο, εἰσιτήριο, καθηγητής, πρύτανης, ὑπουργός, γυ-
μνάσιο, σχολαρχεῖο.

β) ἐργασία, παραλία, πελώριος, ψιθυρίζω, κατάστημα.

γ) φωτογραφία, ἀτμομηχανή, στατιστικὴ, αὐτοψία, οὐτοπία,
ἐγωισμός, γόητρο, πατριώτης, πατριωτισμός.

8. ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Ξένες λέξεις πῆρε ἡ γλῶσσα μας σὲ διάφορες ἐποχές. Πολλὲς
ἔμειναν, ἄλλες λησμονήθηκαν μαζί μὲ τὰ πράγματα ποὺ ἐκφράζον.
Μερικὲς ἀπαρχαιώθηκαν ἢ ἔσθησαν στὸν τελευταῖον αἰῶνα μὲ τὸν
καθαρισμό.

Α. Προελληνικὴ, ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ:
Λέξεις τῶν πρώτων κατοίκων τῆς ἑλληνικῆς γῆς, λέξεις φοινικικὲς,
ἑβραϊκὲς καὶ γενικὰ σημιτικὲς καὶ ἀσιατικὲς, περσικὲς, Ἰνδικὲς,
αἰγυπτιακὲς κτλ.).

Ἐρύμανθος, Τύρις, Κόρινθος, Παρνασσός, Κνωσσός, Μυκαλησ-
σός (στὴ Βοιωτία), Λάρισα—Πάργης, Ὑμητός, Ἀρδητός, Βρι-
λητός (ἢ Πεντέλη), Κηφισός, Ἴλιος, Συναλητός, Τροικὸρινθος.

Οἱ καταλήξεις: -ισσός-ητός-ησός-ωσός-ιθος-υθος.

χρυσός, ἄργυρος, μόλυβδος, σίδηρος, ἀσάμινθος, θάλαμος, μέ-
γαρον, λαβύρινθος, κυπάρισσος, ἐλαία, μύρα, σάκος, κάδος, Σαλα-
μῆς, μήρινθος, ἐρέβινθος, ἔλμινς, ὄλυνθος.

παράδεισος, παρασάγγης, σατράπης, κίδαρις, ἄγγαρος, ἄγγα-
ρεῖα, λωτός, σινδών, μινᾶ, σήσαμον, βιβλίον, πάπυρος, ἔβενος, ὀθόνη,
νίτρον, ὄσσις, ζῦθος, νάρδος, σάπφειρος, ἀροαθών.

σηρικόν (τὸ μετάξι), μέταξα, ρόδον, βύσσος, κινάμμωμον, κύ-
μινον, λίθων, σμύρα.

Β. Πρώτη χριστιανικὴ ἐποχὴ.

Λέξεις ἑβραϊκὲς: Πάσχα, βάλιον, σάββατον, γέεννα, μεσίας,
χερουβείμ, σεραφεείμ, κορβανᾶς, μαμμωνᾶς, σατανᾶς, βεελζεβούλ,
ἄμην, ἀλληλουῖα, ὠσαννά.

Λέξεις λατινικὲς (στὰ εὐαγγέλια): ἀσάριον, δηνάριον, κο-
δραντής, κεντυρίων, κῆνσος λεγεών, λέντιον, ξέστης, πραιπόριον,
ρέδα, σουδάριον, σπεκουλάτωρ, φραγγέλιόν, φραγγελῶ.

Γ. Χριστιανική, μεσαιωνική και νέα εποχή.

Δέξεις λατινικές: σάλα, κάμαρα, τοῦθλο, πόρτα, κάγκελο, σκαμνί, μάστορας—σπανάκι, φασόλια, σίκαλη, μαρούλι, ροδάκινο—μουλάρι, ξεφτέρι, πουλί, ξίγκι, καπούλια, σέλα, σαλιδάρι, βούκα, μάγουλο—γαβάθα, βουτσι, πανέρι, κουμάρι, σκουτέλι, φλασκι, καλαμάρι, κάρθουνο, κούπα, λαρδί, λουκάνικο, φάβα, χουλιάρι—βραχιόλι, ποκάμισο, κάπα, κουνούλα, λουρι, μανίκι, μαντίλι, πανί, φασκιά, φούντα—βούλα, ἴσκα, κούνια, πονγκί, σαπούνι, σκούπα, τίτλος—ἀκουμπῶ, βουλώνω, διαφερτεῦω, ξαμώνω, καθαικεύω, μαντατεύω, μαντάτο, ξόμπλι, πλουμίζω—παλάτι, σιράτα, σπίτι, τοῦθλο, ταβέρνα, φόρος (βγάζω στὸ φόρο), μακελάρης, ταβερνάρης, πορτάριος, τσεκούρι, φούρκα—στέρνα, μόλος, παλούκι, τροῦλος, φοῦρνος—κενηγάρι, μίλι, λίτρα, οἰγκιά—καμπάνα, μανουάλι, ἀντιμύνησιον, ράσο, σολέα, κελί—δικτάτωρ, καῖσαρ, πρίγκιπ, ρήξ-ρήγας, κορόνα, κουμέρικι, κῶδιξ, λίβελος, πάτρων—ἄρματα, βούκινο, καθάλαρης, λάβαρον, βίγλα, καστέλι, κάστρο, σράιτα, φλάμμουρο-φλάμπουρο, σούδα, τέντα, κάμπος, κλεισούρα, φουσατό—βάρκα, σαβούρα, κορσάρος—κάλαντα—ἄσπρος, γρίζος.

Δέξεις σλαβικές: Αράχοβα, Βοστίτσα, Ζαγορά, Σελίτσα, Τύρναβος, Χελμὸς κτλ., κουνάδι, πέστροφα, ρούχο, σανός, τσέλιγκας, τσοπάνης.

Δέξεις ἰταλικές, ρομανικές κτλ.: βαρέλι, βίδα (κοχλίας, ἔλιξ), γάντζος, καρέκλα, λίμα, πάγκος, ὀμπρέλα, πολυθρόνα, ρόδα, φαλτσέτα—βέλο, βελούδο, κάλτσα, καπέλο, κουβέρτα, πανταλόνι, φανέλα—βάζο, (βούρτσα), καναπές, κάσα, κασέλα, κατσαρόλα, λάμπα, λουκέτο, λοῦστρο, μαστέλο, μπαστούνη, μπουκάλι, πιάτο, πιατέλα—βιόλα, γαρίφαλο, (παπαρούνα)—μπακαλιάρος, μπαρμποῦνη, μπεκάτσα, σαρδέλα—ἀντίδι, βανίλια, λεμόνι, μιτζέλι, πατάτα, φράουλα, —βιδέλο, καραμέλα, κομπόστα, κουφέτο, λαζάνια, μακαρόνια, μπριζόλα, σαλάτα, σούπα, σιρόπι, φροῦτο—ἀβαρία, κάθος, καπετάνιος, κάργα, λεβάντες, μαϊνάρω, μαῖστρος, μοῦτσος, μπουσουλας, τραμουντάνα, φουρτούνα κτλ.—ἄσος, (γκρίνια), καρμανιόλα, (κλωτσιά), μπάνιο, μπιλιάρδο, μπόμπα, μπουκέτο, μπουρλότο, μπροῦντζος, πετσι, ρόκα, σαπούνη, τάλιρο, τσαμπούνα, φάντης, φέτα, φλουρι—κουμπάρος, μπάρμπας, μπυρμπάντης, σίγουρος, σκούρος, φίνος, φρέσκος.

Δέξεις τούρκικες: ἀγάς, βελής, βεζίρης, βιλαέτι, ἱμάμης, ἰραδές, καζάς, κατής, καφάσι, κοράνι, μιναρές, σουλτάνος, φετφάς κτλ.—γιαχνί, γιαούρτι, καταΐφι, καπαμάς, κερτές, λουκουμάς, λουκούμι, μπακλαβάς, μπελτές, ντολμάς, χαλβάς—καῖσι, καφές, καρπούζι, μούσμουλο—μενεξές—καζάνι, καπάκι, κουβάς, μπρῖκι, μπαλτάς, σουγιάς, τερεκές, φλιντζάνι, χαγιάτι, γελέκο, τσέπη, φέσι, καλντερίμι, ταβάνι, τουφέκι, μαπαρούτι, τζάκι, χάνι—ἄτι, ἀφιόνι, καθούκι, καῖκι, κατράμι, καλούπι, λεκές, μελέμι, μπακιρι, δικά, καντάρι, δράμι, παράς—κάλφας, καραγκιόζης, καφειζής, μανάβης, μουσαφίρης, μπακάλης—γουρλής, γουρσοῦζης, κμπούρης, μπαγιατίκος—βαριεσιτζω, καθουρνιτζω—ἄντε, γιούχα—ἄχι, γλέντι, καθγιάς, κέφι, κελεπούρι, ντέρετι, χατήρι κτλ.

Δέξεις ἀρβανίτικες: βλάμης, γκιδόνης, μπέσα, σιγκούνα, φέρμελη—Διόπεσι, Σπάτα, Τατόι κτλ. κτλ.

9 Η ΑΡΧΑΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΝΕΑ

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Οἱ σημαντικώτερες ἀλλαγές ποῦ παρουσιάζει ἡ νέα μας γλῶσσα ὡς πρὸς τὴν κλίση τῶν ὀνομάτων της ἅμα τῇ συγκρινομῇ μετ' ἀρχαία, εἶναι οἱ ἀκλόουθες:

α) **ἐξαφανίστηκε ὁ τύπος τῆς δοτικῆς.** Ὅ,τι ἐκφράζει ἡ ἀρχαία γλῶσσα μετ' δοτικῇ (δίδωμι τῇ μητρὶ, κρούω τῇ βακτηρίᾳ, ἀφίκοιτο τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ), ἀποδίνεται συνήθως στὴ νέα γλῶσσα μετ' γενικῇ ἢ μετ' αἰτιατικῇ ἐμπρόθετη ἢ ἀπλή: δίνω τῆς μητέρας, δίνω τῇ μητέρα, ἄνοιξε μετ' τὸ κλειδί κτλ. κτλ. Ἡ δοτικῇ διατηρήθηκε μόνο σὲ πολὺ λίγες φράσεις, καθὼς δόξα σοι ὁ Θεός.

β) **τὸ -ες τῆς ὀνομαστικῆς καὶ κλητικῆς τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἀρχαίων τριτοκλίτων παραμέρισε μετ' τὸν καιρὸ τις καταλήξεις -ας καὶ -αι τριτοκλίτων καὶ πρωτοκλίτων καὶ ἀπλώθηκε σὲ ὄλα σχεδὸν τ' ἀρσενικὰ καὶ θηλυκὰ οὐσιαστικὰ τῶν κλίσεων αὐτῶν γιὰ τὴν πληθυντικῇ ὀνομαστικῇ, αἰτιατικῇ καὶ κλητικῇ.** Ἀντὶ τοῦς μῆνας, τὰς φλέβας, αἱ ράχεις, οἱ ναῦται, τοὺς ναῦτας, ὧ ναῦται, αἱ ρίζαι, τὰς ρίζας λέμε τοὺς μῆνες, τὶς φλέβες, οἱ ράχεις, ναῦτες, ρίζες κτλ.

γ) **στὸν ἐνικὸ ἀντιθέτως ὑπερίσχυσαν καὶ γενικεύτηκαν γιὰ τὴν ὀνομαστικῇ οἱ καταλήξεις τῶν ἀρχαίων πρωτοκλίτων.** Δηλαδῆ

διάφορες κατηγορίες ἀρχαίων τριτοκλίτων, ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, σχηματίζονται κατὰ τ' ἀρχαία πρωτόκλιτα ὁ ταμίαις, ἡ χαρά, ἡ νίκη.

Ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ὁ πατήρ, ὁ κόραξ, ὁ σωλήν, ὁ χειμῶν σχηματίζομε τώρα κατὰ τὸ ταμίαις: ὁ πατέρας, ὁ κόρακας, ὁ σωλήνας, ὁ χειμῶνας, καὶ ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ἡ μήτηρ, ἡ ψίξ, ἡ φλέψ, ἡ σφήξ, ἡ ἐλπίς, ἡ ράχισ, ἡ σάκχαρις, ἔχομε σήμερα ὄχι μόνο ἡ χαρά, ἡ νίκη, ἡ λύπη, ἀλλὰ καὶ ἡ μητέρα, ἡ ψίχα, ἡ φλέβα, ἡ σφήκα, ἡ ἐλπίδα, ἡ ράχη, ἡ ζάχαρη.

δ) ἡ γενική τοῦ ἐνικοῦ ὄλων τῶν ὀνομάτων (ἀρχαίων ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, πρωτοκλίτων καὶ τριτοκλίτων), ποῦ εἶχε στήν ἀρχαία γλῶσσα κατὰ τίς διάφορες κλίσεις ἄλλοτε ἄλλη κατάληξη, με φωνήεν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ φωνήεν τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς, παρουσιάζει στή νέα γλῶσσα πάντοτε τὸ ἴδιο φωνήεν με τὴν ὀνομαστικὴν καὶ τὸ διατηρεῖ στίς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ.

Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν: ἡ ὦρα τῆς ὥρας, ἡ χώρα τῆς χώρας, ἡ μοῖρα τῆς μοίρας, ἡ χαρὰ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ ἡ πείνα τῆς πείνης, ἡ δάρα τῆς δάρης. Σήμερα σχηματίζομε με τὸ ἴδιο πάντοτε φωνήεν ὄχι μόνο ὦρας, μοίρας, χαρᾶς κτλ. παρὰ καὶ ἡ πείνα τῆς πείνας, ἡ δάρα τῆς δάρας, ἡ πίσσα τῆς πίσσας, ἡ λύσσα τῆς λύσσης, ἡ ρίζα τῆς ρίζας, τῆς τρύπας, τῆς κλειδαρότρυπας, τῆς μέλισσας, τῆς γειτόνισσας, τῆς μακαρίτισσας, τῆς μαγειρίσσας, τῆς Σιάθαινας, τῆς ἀρκουδάς, τῆς σκνίπας, πάντοτε σὲ -ας καὶ ποτὲ σὲ -ης.

ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι σχημάτιζαν:	σχηματίζομε ἐμεῖς τώρα:
ἡ φλέψ τῆς φλεβός	ἡ φλέβα τῆς φλέβας
ἡ ψίξ τῆς ψιχός	ἡ ψίχα τῆς ψίχας
ἡ θοίξ τῆς τριχός	ἡ τοίχα τῆς τοίχας
ἡ σφήξ τῆς σφηκός	ἡ σφήκα τῆς σφήκας
ἡ πτέρουξ τῆς πτέρουγος	ἡ φτερούγα τῆς φτερούγας
ἡ γυνή τῆς γυναικός	ἡ γυναῖκα τῆς γυναίκας
ἡ φλόξ τῆς φλογός	ἡ φλόγα τῆς φλόγας
ἡ μήτηρ τῆς μητρός	ἡ μητέρα τῆς μητέρας
ἡ ἐλπίς τῆς ἐλπίδος	ἡ ἐλπίδα τῆς ἐλπίδας
ἡ πηλαμύς τῆς πηλαμύδος	ἡ παλαμύδα τῆς παλαμύδας
ἡ ράχισ τῆς ράχεως	ἡ ράχη τῆς ράχης
ἡ βρούσις τῆς βρούσεως	ἡ βρούση τῆς βρούσης
ἡ σάκχαρις τῆς σακχάρεως	ἡ ζάχαρη τῆς ζάχαρης
ἡ κάππαρις τῆς καππάρεως	ἡ κάππαρη τῆς κάππαρης
ἡ χάρις τῆς χάριτος	ἡ χάρη τῆς χάρης

Λέμε ἀκόμη ἐμεῖς σήμερα: ὁ ναύτης τοῦ ναύτη, με τὸ ἴδιο φωνήεν καὶ γιὰ τὰς δύο πτώσεις, ὁ ράφτης τοῦ ράφτη, ὁ ψωμάς τοῦ ψωμά, ὁ ταμίαις τοῦ ταμίαι, καὶ ἀκόμη ὁ πατέρας τοῦ πατέρα, ὁ κόρακας τοῦ κόρακα, ὁ χειμῶνας τοῦ χειμῶνα, ὁ σωλήνας τοῦ σωλήνα, ὁ ἀέρας τοῦ ἀέρα κτλ.

Καθὼς ἔγινε φανερό, με τίς ἀλλαγές (β), (γ) καὶ (δ), ἀνακατώθησαν οἱ ἀρχαῖες κλίσεις, πρώτη καὶ τρίτη, τῶν οὐσιαστικῶν, ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν. Λιγώτερο ἄλλαξε ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀρσενικῶν καὶ οὐδετέρων σὲ -ος, -ο, τῆς δευτέρης (ὁ καιρός τοῦ καιροῦ τὸν καιρὸ ὦ καιρέ, οἱ καιροὶ τῶν καιρῶν τοὺς καιρούς, τὸ ξύλο τοῦ ξύλου, τὰ ξύλα τῶν ξύλων), μὰ καὶ τῶν τριτοκλίτων οὐδετέρων ἡ κλίση δὲν ἀπλοποιήθηκε, καὶ γι' αὐτὸ παρουσιάζουν τὰ οὐδέτερα καὶ σήμερα ἀκόμη μεγάλη ποικιλία.

Οἱ ἀλλαγές (α), (β), (γ) καὶ (δ), οἱ τόσο χαρακτηριστικὲς γιὰ τὰ νέα μας γλῶσσα, δὲν ἔγιναν στίς τελευταῖες ἑκατονταετηρίδες, μὰ πολὺ νωρίτερα, στὸ μεσαιῶνα ἀκόμη καὶ στὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ.

Σπουδαῖο ἀποτέλεσμα τῶν μεταβολῶν αὐτῶν, με ἰδιαίτερη παιδαγωγικὴ σημασία εἶναι, πὼς ἔτσι ἀπλοποιήθηκε ἡ ἀρχαία κλιτικὴ ποικιλία, κι ἔγιναν οἱ σχηματισμοὶ τῆς γλῶσσας μας ἀπλούστεροι καὶ ὁμαλώτεροι: ἡ μήτηρ τῆς μητρὸς τὴν μητέρα ὦ μητερ ταῖς μητροῖσι ἔκλιναν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι. Με τὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη ἑκατονταετηρίδων ἰσοπεδώθηκαν σημαντικὰ οἱ τόσο διαφορετικοὶ τύποι στήν ἴδια λέξη καὶ δημιουργήθηκε σιγά σιγά κλίση νέα: ἡ μητέρα, τῆς μητέρας, τὴ μητέρα, ὦ μητέρα κτλ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἔλεγαν: ἡ μέλισσα, τῆς μελίσης, τῆ μελίση, τὴν μέλισσαν, ἡ θάλασσα, τῆς θαλάσσης, τῆ θαλάσση, τὴν θάλασσαν, ἐνῶ ἡ σημερινὴ γλῶσσα, με τὸ νὰ διατηρῆ στίς περιστάσεις αὐτὲς τὸ ἴδιο φωνήεν στή γενική, καθὼς καὶ τὸν τόνο στήν ἴδια πάντα συλλαβή, σχηματίζει ἀπλούστερα καὶ κανονικώτερα: ἡ γειτόνισσα τῆς γειτόνισσας, ἡ μέλισσα τῆς μέλισσας, ἡ μάγισσα τῆς μάγισσας, ἡ Μανιάτισσα τῆς Μανιάτισσας, ἡ Χρυσοσπηλιώτισσα τῆς Χρυσοσπηλιώτισσας.

Ἔτσι παρουσιάζει ἡ νέα γλῶσσα σημαντικὰ διαφορετικὸ τὸ σχηματισμὸ τῶν οὐσιαστικῶν τῆς, ποῦ μπορούμε νὰ τὰ διαιρέσωμε σὲ τρεῖς κλίσεις: α) θηλυκά, ποῦ τελειώνουν σὲ φωνήεν στήν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ (χαρά, βρούση, ἀλεπού, Φρόσω) καὶ παίρνουν ἓνα ς στή

γενική, θ) ἀρσενικά, πού τελειώνουν σέ φωνήεν με σ στήν ονομαστική (ἐργάτης, πατέρας, ψωμάς, καφές, παππούς, οὐρανός) καί χάνουν τὸ σ στή γενική κι αἰτιατική, ἐκτός ὅσα τελειώνουν σέ -ος, πού ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία κλίση, καί γ) οὐδέτερα (τραγοῦδι, βασιλόπουλο, μέρος, γράψιμο, ὄνομα, κρέας, φῶς).

Τὰ οὐσιαστικά τῆς νέας μας γλώσσας, παρουσιάζουν καί μερικές ἄλλες ἀλλαγές καί νεωτερισμούς, σχετικά ὅπως καί νὰ εἶναι μετὴν κλίση τῆς:

α) διάφορα ἀρχαία οὐσιαστικά ἔλλαξαν κάποτε κλίση ὅταν ἔλλαξαν καί τὸ ἀρχαίο γένος: ὁ σκνῖν τοῦ σκνίπτος δὲ σχηματίζεται σήμερα, καθὼς θὰ περίμενε κανεῖς, ὁ σκνῖπας τοῦ σκνῖπα, ἀλλὰ κατὰ τὰ θηλυκά: ἡ σκνῖπα τῆς σκνίπας. Ἡ φύλλα ἔγινε ὁ φύλλος, ὁ λειχὴν ἔγινε ἡ λειχῆνα, ὁ σφῆν: ἡ σφῆνα, ὁ σπλῆν: ἡ σπλῆνα, ὁ ὀρίγανος τοῦ ὀριγάνου: ἡ ὀρίγανη τῆς ὀρίγανης, ὁ βουνόσ: τὸ βουνό, ἡ βάσανος: τὸ βάσανο, ἡ στάμνος: ἡ στάμνα καί τὸ σταμνί. Ὁ ὄφις ἀντικαταστάθηκε μετὸ ὑποκοριστικὸ φίδι, ἡ χιών μετὸ χιόνι, ἡ ἀηδὼν μετὸ ἀηδόνη, ὁ παῖς μετὸ παιδί—ὁ σπινθήρ μετὸ σπῖθα κτλ. κτλ.

β) ἄλλα πάλι ἀρχαία οὐσιαστικά ἐξαφανίστηκαν στὴ λαϊκὴ γλῶσσα μαζί μετὴν κλίση τους καί ἀντικαταστάθηκαν μετὸ ἄλλες λέξεις: ἡ ἀτραπὸς τῆς ἀτραποῦ, ἡ αἰδὼς τῆς αἰδοῦς, ἡ ἠχὼ τῆς ἠχοῦς, ἡ ὀρις τῆς οριός, ἡ κλίμαξ τῆς κλίμακος, ἡ νόσος τῆς νόσου, ἡ ὁδὸς ἔγιναν μονοπάτι, ντροπή, ἀντίλαλος, μύτη, σκάλα, ἀρρώστια, δρόμος κτλ. Μερικὲς ἀπὸ τίς τελευταῖες αὐτὲς λέξεις δὲν ἦταν γνωστὲς στοὺς ἀρχαίους, μὰ σχηματίστηκαν πολὺ ἀργότερα.

10. ΤΟ ΦΩΝΗΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

ΟΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΟΙ ΦΘΟΓΟΙ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΛΕΞΕΙΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΜΑΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

α) φωνήεντα

a			(a, o, u) προλαρυγγικά, κλειστά
o	c		(e, i) οὐρανικά, ἀνοιχτά
u		i	

β) ἡμίφωνα

l (ol)

γ) σύμφωνα ἐξακολουθητικά (προστριβόμενα)

1. ἔρρινα
(ἡχηρά)	$\left\{ \begin{array}{l} ng \text{ (ἀγκαλιάζω, ἄγγελος)} \\ n' \text{ (πανιά, ἐννιά, Χανιά)} \\ \nu \\ \mu \end{array} \right.$	<p>προλαρυγγικό
οὐρανικό
ὄδοντικό (φατνιακό ἢ οὐρανικό)
χειλικό</p>
2. ὕγρα (ἡχηρά)	ρ, λ, λ'	(ἐλιά, μαλλιά)

3. ἡχηρά	$\left\{ \begin{array}{l} \gamma^*: \chi^* \\ \gamma \ \chi \\ \delta \ \theta \end{array} \right.$	<p>προλαρυγγικά
οὐρανικά
ὄδοντικά</p>
4. ἄηχα	$\left\{ \begin{array}{l} \beta \ \phi \\ \zeta \ \sigma \ (\sigma')^{**} \end{array} \right.$	<p>χειλοδοντικά
συριστικά</p>

δ) σύμφωνα κλειστά ἢ στιγμιαῖα

1. ἡχηρά	$\left\{ \begin{array}{l} g^* \ \kappa^* \\ g \ \kappa \end{array} \right.$	<p>προλαρυγγικά
οὐρανικά</p>
2. ἄηχα	$\left\{ \begin{array}{l} d \ \tau \\ b \ \pi \end{array} \right.$	<p>ὄδοντικά
διχειλικά.</p>

11. ΤΟ ΓΡΑΦΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

ΤΑ ΓΡΑΠΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΑΠΟΔΙΝΟΜΕ
ΤΟΥΣ ΦΘΟΓΟΥΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΜΑΣ

α) φωνήεντα

a (a) — e — i η (η) u — o, ω (ω)

β) σύμφωνα ἐξακολουθητικά

1. ἡχηρά: ν, μ, ρ, λ, γ, θ, δ, ζ, σ (μπρός στα ἡχηρά: ἄς μᾶς γράψη)
2. ἄηχα: χ, φ, θ, σ (ς)

γ) σύμφωνα κλειστά

κ, τ, π (ἄηχα γίνονται ἡχηρά μόνο ὕστερ' ἀπὸ ν ἢ μ: τὸν καιρὸ)

* Τὸ γ, χ, γκ, κ λέγονται προλαρυγγικά (καί σημειώνονται ἐδῶ με ὄξεια) ὅταν ἀκολουθῆ φωνῆεν κλειστὸ (a, o, ω, ου). Τότε σχηματίζονται βαθύτερα στὸ στόμα, παρὰ ὅταν ἀκολουθοῦν ἀνοιχτά φωνήεντα. Σύγκρινε τὸ γάλα, γόνατο, χῶμα, χαρά, χουρμαδιά, κόρη, κοντάλι μετὸ γελῶ, γῆ, γυρίζω, χαιρετῶ, χεϊμῶνας, ἄγγελος, ἄγκυρα, κερί, κῆμα, καιρός.

** Τὸ παχὺ σ (γαλλ. ch), καθὼς προφέρεται ἀπὸ πολλοὺς σὲ πολλὰ μέρη, ἢ καί σὲ δλόκληρα ἰδιώματα: χεῖτι, φορεχά.

δ) γράμματα ἀπλὰ γιὰ δύο φθόγγους

ξ (=κσ), ψ (=πσ).

ε) γράμματα διπλὰ γιὰ ἓνα φθόγγο

ου — αι, ει, οι, υι

μπ, ντ, γκ, γγ (τὰ γαλλικὰ *b, d, g*): μπουμπούκι, μπαρμπούνι, ντροπή

ζ) γράμματα διπλὰ γιὰ δύο φθόγγους

1. αυ, ευ (=αβ, αφ, εβ, εφ)

2. το (ἔτσι), τζ (τζιτζικας). Τὸ ντζ ἀντιπροσωπεύει τρεῖς φθόγγους

3. ἔρρινα: μπ, ντ, γκ, γγ: ἔμπρός, δέντρο, ἄγκυρα, ἄγγελος

4. δίφθογγοι: αῖ (αη): νεράιδα, μαῖμού, αἰτός, αἰτοράχη, χαϊδεύω, ἀηδόνι, κελαηδῶ, καημένος, κήκη — ει (ειη): ἔλεημοσύνη — οῖ (οη, οει, ωει): ρολοί, ρόιδο, βόηθα, τρώει — ουι (ουει): ποῦ εἶν' τος — αο (αω): πάω, θά φάω — οου (ωου): τοῦ ζώου — αε: φάε — οε (ωε): τρῶε.

5. δίφθογγοι καταχρηστικοί: ια, ιε, ιο, ιου: δροσιά — μιά — παιδιά, σκλαβιά, ρνάκι — φωτιά, ποιός — θειάφι — (μηλιά, πανιά) — (ουε, ουα, ουο, ουι: ἄκουε, ἄκουα, ὑπάκουος).

12. Η ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

ΤΑ ΣΥΜΦΩΝΙΚΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΑ ΣΥΓΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ΜΕ Τ' ΑΡΧΑΙΑ

Α. Τὸ ἀρχαῖο σύμπλεγμα μένει ἀμετάβλητο (μόνο ἢ προφορὰ τῶν συστατικῶν του μπορεῖ ν' ἄλλαξε):

πνίγω, τρέχω, τρία, ἔρχομαι, βλέπω, ἔμπορος, πενήντα, ἀνάγκη, σφίγγω — στρώνω, ἄστρο, σφραγίδα, σκνῖπα, ἀσπρίζω — ἄντρες (ἀρχ. ἄνδρες, προφερόταν: ἄνδρες) ἀναλόγως προφέρονταν καὶ τὰ: δέντρο, ντύνω, κόμπος, μπαίνω, (μπαλώνω).

Β. Τὸ ἀρχαῖο σύμπλεγμα ἀπλοποιήθηκε:

Ἄρχαία διπλά: Ἄλλος, θάλασσα, γράμμα, λάκκος.

νθ-θ: πεθερός, ρεβίθι (ἐρέβινθος), κολοκύθι (κολοκύνθη-ιον), μαράθηκα, ἀσκάθαρος σκαθάρι (κάνθαρος), σπίθα, γροθιά (γρόνθος) — Δόγια: πένθος, πένθιμος, ἐνθουσιασμός, σύνθημα, συνθήκη.

μφ-φ: νύφη, γόφος (γόμφος). Δόγια: σύμφωνο, ἀμφιθέατρο.

γκ-χ: ρουχαλλίζω (ρογαλλίζω), συνάχι (συνάγχη), συχαρῖκια.

κχ-χ: σάκχαρις-ζάχαρη, σικχαίνομαι-σιχαίνομαι.

γκ-μ: μάλαγμα-μάλαμα, σαγμαρίον-σαμάρι, βρεγμένος-βρεμένος, προᾶγμα-προᾶμα, τάμα. Δόγιο: σύνταγμα, πραγματικός.

γκρ-κρ: κέγκρος-κεχρί.

γκν-κν σπλάγγνα-σπλάγνα, ἄσπλαγχνος, βραγκνός-(βραγκνός).

γκξ-ξ: ἔσφιγξα, σφίγγξον-ἔσφιξα, σφίξε.

γκτ-κτ: σφιγκτός-σφιχτός.

βμ-μ: ρεῦμα-ρέμα, εὔμορφος-ἔμορφος, ὄμορφος, βασιλεμένος.

φστ-φτ: ψεύστης-ψεύτης.

μπτ-μτ: Πέμπτη (λόγιο καὶ προφέρεται Πέμη, τὸ καθαρὸ δημοτικὸ εἶναι Πέφη).

φτ-φτ, ξτ-κτ: κόφτο, διῶχ' τονε, κράχτον.

Ἄλλα συμπλέγματα λόγια: εὐγνωμοσύνη, αὐστηρός, ναύσταθμος, ἐκστατικός κτλ.

Γ. Τὸ ἀρχαῖο σύμπλεγμα τροποποιήθηκε:

κτ-κτ: νύχτα, νυχτώνω, ὀχτώ, χιαπόδι, ἀνοιχτός, δάχτυλο, δαχτυλιά, δαχτυλήθρα, δαχτυλίδι, δίχτυ, χτένι, χτενίζω, χτίζω, χτυπῶ, λαχιάρα, ἄλνχτώ.

πτ-φτ: φτερνίζομαι (πιάρνυμαι), φτερό, φτερούγα, φτωχός, φτωχολογιά, καθρέφτης, κλέφτης, πέφτω, ἀστράφτει, φταίω, φτύνω. Ἀντιθέτως: ἀπ' τὸν πατέρα μου (καὶ διαλεκτικά: ἀφ' τὸν πατέρα μου). Δόγια: ὑποπτος, ὀπτικός, ὀπτική, στροπικός, ἐπόπτης, ἐποπτεία, ἐποπτικός, προοπτική, αὐτόπτης, λεπτός, πιῶμα, ἀνάπτυξη.

χθ-κτ: χτές, φυλάχτηκα, γὰ δεχτοῦμε. Δόγιο: Ἄραχθος.

φθ-φτ: φτιάνω, ἔφτασα, φτηνός, φτήνια (εὐθήνια), μπερδεύτηκα. Δόγια: ἄφθομος, ἄφθαρτος, διευθυντής, διευθύνω.

σθ-στ: πιάστηκα, γελάστηκα. Δόγια: προσθέτω, αἰσθημα, εὐαίσθητος, Αἶσθητος.

σχ-σκ: σκίζω, σκίζα, σκoinί, σκάρα (ἐσχάρα), μοσκομυρίζω. Δόγια: σχεδὸν σχολιάζω, σχολαστικός, σχολεῖο (τὸ δημοτικὸ: σκολειό), σχετίζομαι, σχέσεις, σχῆμα.

13. ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΝΕΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

Α. ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ

Α. ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ

Δὲν εἶναι κυρίως «διαλεκτὸς τῆς δημοτικῆς», παρὰ ἰδιαιτερῆ γλῶσσα, ἀφοῦ βγήκε ἀπὸ τ' ἀρχαῖα δωρικά καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν «κοινή» τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ.

Κοσινα κωνά βαφτά, ἵ ἀν ἀνέμη κ' νλιτ' ἀ, δι νι μπάτσου νά γιουρζίση, παρανῦθι ν' ἀρχινίση.

Ἀρχὴ τοῦ παραμυθίου τζαί καλή σπέρα τῶ ἀφεγκία νιούμου. Νία φορὰ τζ' ἔναν τζαιρέ, νία χειμωνιά-τσιχο ἀμέρα, π' ἔκη νία κοζάδα δενατὰ τζ' ἔκη τοιτ' αἰνδα ἀχιόνα ἀπὸ τὸν οὐρανὲ κομμάκια κομμάκια, νία δημορφο βασιλισσα ἔκη κασημένα ἴὸ πανε-θούρζι σι τζ' ἔκη πουνίτσα τῶνου σ' ἕνα τελάρο ἀπὸ κουβάνου κάλι, ἀπὸ τὸ πλέον ὁμορφο ὅπ' ἔμ' πορούντα νά παθῆ. Ὅπ' ἄ π' ἔκη πουνίτσα τζ' ἔκη ξικάζα ἀπὸ τῶσου ἀπὸ τὸ τελάρο σι τὰ χιόνα π' ἔκη τοιτ' αἰνδα, ἐτζεντῆ-τζε τὸ δάτ' υλέ σι με τὰ τσζαθία σι τζ' ἔστραντζιάι τσζεϊ κ'ιασὺλε αἶμα τῶνου ἴὸ λεκὸ ἴτ' ε π' ἔκη πουνίτσα. Τότε ε ἐπέτζε ἄ βασιλισσα τῶσου σι «νὰ μα ἔχα ἕνα καμπζί...»

Κόκκινη κλωστή βαμμένη, στὴν ἀνέμη τυλιμένη, δώστης μπάτσους νά γιούση, παραμῦθι ν' ἀρχινίση.

Ἀρχὴ τοῦ παραμυθίου καὶ καλη-σπέρα τῆς ἀφεντιῶς σας. Μιά φορὰ κι ἕναν καιρὸ μια χειμωνιάτικη μέρα, πού ἦτανε ἕνα κυρὸ φαρμακεμένο καὶ ἔλεφετε τὸ χιόνι ἀπ' τὸν οὐρανὸ κομ-μάτια κομμάτια, μιὰ δημορφη βασί-λισσα καθόταν στὸ παράθυρό της καὶ κεντοῦσε ἀπάνω σ' ἕνα τελάρο ἀπὸ μαῦρο ξύλο ἀπ' τὸ πιδὸ δημορφο πὺν μπορεῖ νά γινη. Ἐκεῖ πὺν κεντοῦσε καὶ κοίταζε ἀνάμεσα ἀπ' τὸ τελάρο της τὸ χιόνι πὺν ἔλεφετε, ἀγκύλωσε τὸ δάχτυλό της μὲ τὴ βελόνα της καὶ ἔσταξαν τρεῖς σταλαματιές αἶμα ἀπάνω στὸ ἄσπρο πανί πὺν κεντοῦσε. Τότες εἶπε ἡ βασιλισσα μέσα της: «νὰ εἶχα ἕνα παιδί...»

Β. ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΑ

Ἀρχὴ παραμυθίου ἀπὸ τὴ Δελμησσὸ τῆς Καππαδοκίας.

Ἦτον ἕνα ναῖκα εἶχε τρία κοριεῖα ἤραφταν ῥάφες. «Ἄχ να πῆρα του πατιτσαχου το παιδί, και να ποῖκα ἕνα χαλί και κόζμος να ἔκασεν και πλό-μην το ἤμσο τ». Καὶ το ὄρτανζά και λέχ: «Να πῆρα γώ του πατιτσαχου το παιδί, και να ποῖκα ἕνα ταντέλα, και κόζμος να ἔκασεν και πλόμην το ἤμσο τ». Καὶ το μικρό και λέχ: «Να πάρ και σὰς το διάβολος. Του πατιτσα-χου το παιδί ἐγὼ νά το πῆρα, και τόγκι πάν ἐννιά μήνες, να ποῖκα ἕνα παιδί και ἕνα κορις, και ἄντο ἔκλαιαν, να κουπόσαν ἰνίτζια και ἄντο γέλαναν, να κουπόσαν γύλια».

Καὶ του πατιτσαχου το παιδί, ἄντο πέργανεν, γιούκσεν του κοριτσιου το γελεζί, και ἀνέβην ἀπάνω σο σις και σιη ναῖκα και λέχ: «Ἐτό το γελεζί σίς τα εἶπεν;» Καὶ ἐκεῖν γαι λέχ: «Ἐτά το μικρό το κορις εἶπεν ἄ». Ἐπ να ἔρχη σο ἰμουρτάχ ἰράσια» Καὶ τοῦ πατιτσαχου το παιδί και λέχ: «Ἐτό το

* Τὰ κείμενα πὺν παραθέτονται δὲν ἀποδίδουν ὅλα μὲ τὴν ἴδια ἀκρίβεια τὴν προφορὰ τοῦ τόπου.—Ὅσο κατεβαίνομε ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τ' ἀπόμειρα χωριά πρὸς μεγαλύτερα κέντρα, τόσο ἐλαττώνονται οἱ ἰδιωματικὲς παραλλα-γὲς στὴ φωνητικῇ, τὸ τυπικὸ κτλ. καὶ παρουσιάζονται ἴδιοι κοινότεροι. Ὅσο γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν καταχωρισμένων κειμένων νὰ σημειωθῆ πὺς στὸ κείμενο (Α) ἡ δασεῖα δείχνει τὴν παχιά ἐκπνοή· στὸ (Β) τὸ σ σημαίνει *tsch*, καὶ τὸ j προ-φέρεται καὶ αὐτὸ παχὺ· τόνος (ὀξεῖα) σημειώθηκε μόνο ὅταν πραγματικὰ τονί-ζεται ἢ λέξη στὴ φράση.

κορις νά το πάρω γώ» λέχ. Καὶ πῆγε σο βαβὰ τ, και εἶπεν ἄ. Καὶ βαβὰ τ και λέχ: «Ἐπαρ το» λέχ. Καὶ σεράντα μέρες και σεράντα νύχτες κάλοαν καλθέρια, και το κορις πῆρην ἄ. Καὶ του κοριτσιου τα ἀδέλφια δέκεν ἄ σα παχάδες... .

Γ. Η ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Ἡ γλῶσσα πὺν μιλοῦν οἱ Ἕλληγες καὶ οἱ ἐλληνόγλωσσοι ὅσοι κατοικοῦν στὴ Μαύρῃ Θάλασσα, στὰ μέρη γύρω στὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴ Σαμφοῦντα*.

Ἐ ἦλεν πάει σ' σὴ μάναν ἀτ' κλαῖμένος, λυπεμένος·

σκαμνίζατον κι κάθεται, στρών κι ἀποκομπίζε.

«Και ντ' ἔπαθες, ναί ἦλε μου, κι ἔρχεσαι λυπεμένος; σκαμνίζω σε κι κάθεται, στρώνω σε κι ἀποκομπίζεις».

—Ἐφ' σε με, μάνα, ἄφ' σε με, ναῖλι ντ' εἶδαν ἴ ὀμμάτ' μ'!

Σ' σὰ πόλεις οὐλὰ σφάζονταν πρόβατα και ἀρνόπα, και σ' στὴν Κωνσταντινούπολιν σφάζουν τὰ παλικάρῃ.

Και ἔσφαξαν ἕναν παιδιν, ἡ μάν' ἄθε ἄλλο κι εἶχεν, τὴ γούλαν ἀτ' μεσόκοφαν κι ἀτὸς ἐπαρακάλην, ἐπαρακάλην κι εἶλεγε: «τὰ ἄρματὰ μ' ἐπάρ' τεν' ἐπάρ' ὀπίσ' και τ' ἄρματὰ μ', μὴ θάφκωνταν σ' σὸ αἶμα».

Ἐλέπατα ἡ μάνα του κι ἀτὴ ἀνακατοῦται!

«Ἦλε μ', ντ' ἦτον τὸ φόρ' μαν ἀτ', ντὸ ἔτον ἡ χιτχὸν ἀτ;»

—«Δαχόρ' ζωνάρ σ' σὴ γούλαν ἀτ' τσεχνην μπιλμπουλλ σ σὰ μέσα τ, ἀγγελικὸν τὸ σῆμαν ἀτ', ξανθὸς και ρωμαλέος».

Τὸ μῆλον κρατεῖ σὸ δεντρον και τὸ δεντρον στὸ χῶμαν, κι ὁ πόνος κρατεῖ στὴν καρδῃ μ' και τ' ἄχ! ἔβγαίν στὸ στόμαν**.

Β. ΙΔΙΩΜΑΤΑ

Δ. ΚΑΡΠΑΘΙΑΚΑ

Συγγενεῦσιν μὲ τ' ἄλλα ἰδιώματα πὺν συνηθίζονται στὰ Δωδεκάνησα, στίς νότιες Σποράδες, καθὼς καὶ στὴν Κρήτη. Γενικὰ σὲ ὅλη τὴ νότια Ἑλλάδα παρουσιάζουν ἰδίως τὰ σύμφωνα ἀλλαγὲς καὶ διαφορὲς ἀπὸ τὴν προφορὰ τῆς

* Τὸ η προφέρεται συνήθως ἀκόμη σὰν ε: λυπεμένος, πεγῆδ. Τὸ ἄ προφέ-ρεται σὰν ε ἀνοιχτό. Ἀντὶ δὲν λένε κι (τὸ ἀρχ. οὐχί, ἰωνικὰ οὐκί).

** Ὁ ἦλιος πάει στὴ μάνα του, κλαίμένος, λυπημένος·

τὸν βάζει στὸ σκαμνὶ νὰ καθίσῃ, δὲν κάθεται, τοῦ στρώνει, δὲν ξαπλώνει.

«Και τί ἔχεις πάθει, ἦλε μου, κι ἔρχεσαι λυπημένος; σὲ βάζω νὰ καθίσῃς δὲν κάθεται, σοῦ στρώνω δὲν ξαπλώνεις».

—Ἐφης, μάνα, ἄφ' σε με, ἀλλὶ τί εἶδαν τὰ μάτια μου!

Στίς πόλεις ὅλα σφάζονται, πρόβατα και ἀρνάκια, και στὴν Κωνσταντινούπολη σφάζουν τὰ παλικάρια, και ἔσφαξαν ἕνα παιδί, δὲν εἶχε ἡ μάνα του ἄλλο· στὴ μέση ἔκοφαν τὸ λαιμό του κι αὐτὸς παρακαλοῦσε, παρακαλοῦσε κι εἶλεγε: «τὰ ἄρματὰ μου πάρτε· πάρτε πίσω τ' ἄρματα να μὴ θάβωνται στὸ αἶμα».

κοινης (ἄρχοντας ἀντί ἄρχοντας, ἀπαῶ ἀντί ἀγαπῶ, κου(β)αλω, τὸ (β)ουνοῦ κτλ.).

«Πῆτε μου, πῆτε μου, ἀρχοντες, πῆτε μου τί νὰ γένω;
ὅπ' ἀπαῶ μιὰ λυερή, πῶς νὰ τὴ λησομονήσω;»

— «Νὰ σ' ἀρμηρένω, νιώττερες, κι ἂθ θέλης, ἄκουσέ μου.

Ἄμμε, Γιαννή, πὰ στὸ οὐνό, νὰ κουαλῆς λιθάρια
νὰ κουαλῆς τὰ μάρμαρα πὸ τὸ μαρμαροῦνι
νὰ κουαλῆς, νὰ κουραστῆς, τὴ κὸρη νὰ ξεχάσης».

— «Κι ἰὼ κι ἂν ἔβγω στὸ οὐνό, κι ἂκ κουαλω λιθάρια,
κι ἂκ κουαλω τὰ μάρμαρα πὸ τὸ μαρμαροῦνι,
κι ἂκ κουαλω κι ἂκ κουραστῶ, τῆς κὸρης δὲ ξεχάνω.
Εἰμὴ κι ἂβ βάλω σίερα καὶ δέσομ με στὸ βάτο,
νὰ μὲ ἀροῦτ τὰ σίερα, νὰ μὲ κενῶ τὸ βάτος,
τότε κι ἰὼ τῆς λυερῆς θὰ τῆς πολησομονήσω».

Ε. ΧΙΩΤΙΚΑ

Σκωπτικὰ ἀνέκδοτα. Οἱ κάτοικοι διαφόρων χωριῶν περιγελοῦν τοὺς γείτονές τους ἀπὸ ἄλλα χωριά:

Ἔνας Λιθονομούσης ἐφάρεγεν με τὸν πατέραν του. Εἶδεν τὸ δικόν του ποδάρι μες στὴν θάλασσαν καὶ ἐθάρρεγεν πὸς ἦταν φάριν καὶ τὸ καμάκειγεν. Μὰ ἐπόνεσεν καὶ λέ τοῦ πατέρα του: Ἔ'Ε τούρη, ἅμα καμακένης φάριν τρεῖς καρδιά τρέμει ποράδι; Ἄχχου, γιούκα μου, ἐκαμάκειρες τὸ ποράδι σου!»

Μιά Πυρογούσaina ἐρωτᾷ μιὰν ἀρραβωνιασμένην: Πότε θὰ παντρευτῆς;
— Τὴν Τουριατοῆ.— Τὸ ἐὼ τὴν ἄλλην Τουριατοῆ.— Τὸ εἶντα θὰ σφάξης; — Βούνη.— Βούνη τὸ ἐὼ, βούνη μὲ ἐσύ.

Ἔνας ἐκατέβηκεν εἰς τὴν χώραν νὰ φρονίσῃ τυρίν. Εἶδεν σαπούνην καὶ ἐρώτησεν: «Πόσον τὸ τυρίν;» Ἐκεῖνος τοῦ πεν: «Πέντε γρόσα». Εἶδεν τὸ φτηνόν καὶ τοῦ λέει: «Βάλε μου μιὰν οὐκῶν». Στὸ δρόμο ἤβγαλεν ἕνα κομμάτιν νὰ φᾶ. Τὸ σαπούνην ἀφρίζεν εἰς τὸ στόμαν του, ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀκρίθειαν του τὸ τρωγεν καὶ ἤλεγεν: «Εἶντα φρίζεις καὶ ξαφρίζεις; τὸμ παρὰ μου ἦδωκα ἂ σε φάω θῶ».

Ἔνας Θυμανούσης ἔπιασεν ἕνα σκορδαλλὸ καὶ τὸν ἤδεσεν με τὸ ζωνάρι του σ' ἕναμ πελεκητό. Ὁ σκορδαλλὸς ἔφηνεν καὶ ὁ Θυμανούσης ὅποιον ἔβλεπεν τὸν ἐρώταν: «Πὰς κι εἶδες κανέναν σκορδαλλὸ νὰ τραβᾷ ἕνα ζωνάρι μ' ἕναμ πελεκητό;»

Ἐναν ἀντρούγγον ἐπῆγαιεν εἰς τὸ πανηγύρι. Στὸ δρόμον εἶδαν ἕνα κότυφαν ἀπάνω στὸ δέντρον. Δὲ ὁ ἄντρας τῆς γυναίκας του: «Γιὰ ἔ, ἕνας κότυφας!» Δὲ ἐκεῖνη: «Ἐν ἕν κότυφας, κοτυφαρίνα ἔν». — Ἔ'Οχι, κότυφας ἔν». — Ἔ'Οχι κοτυφαρίνα ἔν. Ὁ ἄντρας κατιβαίνει ἀφ τὸ μουλάρν, δέρνει

Τὰ βλέπει ἢ μητέρα του ταράζεται ἢ ἴδια:

Ἔ'Ηλιε μου, τί λογῆς ἦταν τὸ φόρεμά του, ποιά ἦταν ἡ ὄψη του;»

— Ἄαχορῆνο ζωνάρι στὸ λαιμό του, πολὺτιμο ζωνάρι στὴ μέση του, ἀγγελικὸ τὸ σχῆμα του, ξανθὸς καὶ δυνατός».

τὴν γυναῖκα του καὶ γυρίζουν πίσω. Τοῦ χρόνου σὰν τέτοιαν μέραν ἐπῆγαιεν πάλι στὸ ἴδιον πανηγύρι. Στὸ ἴδιο μέρος λέ ἡ γυναῖκα: «Θυμάσαι ποὺ ἔδωκα εἶδαμεν μιὰν κοτυφαρίνα καὶ σὺ ἤλεγες πὸς ἔν κότυφας;» — «Ἐρὲ γυναῖκα, δὲν σοῦ ἔπα πέσει πὸς ἦταν κότυφας;» — Ἔ'Οχι, λέει ἐκεῖνη, κοτυφαρίνα ἦταν». Κατιβαίνει πάλι κάτω ἀφ τὸ ζῶ, τὴν δέρνει καὶ γυρίζουν πίσω.

Ζ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Τὰ μιλοῦν στὸ Βελβεντό τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας. Δείχνουν, με μικρὲς σχετικῶς διαφορὲς, πὸς μιλοῦν σὲ δλόκληρη τὴ Μακεδονία, καὶ γενικώτερα στὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Ρούμελη. Παντοῦ, ἀντίθετα με τὰ νότια ἰδιώματα, διατηροῦν συνήθως τὰ σύμφωνα ἀμετάβλητα, προφέρουν ὁμως τὰ φωνήεντα με διαφορετικὴ προφορὰ ἢ καὶ τὰ παραλείπουν ἐντελῶς (ἄρχοντας, ἀγαπάου, ἀγαπάτι, κβαλάου κτλ.).

Μιὰ φουρᾶ καὶ ἕναν κιορὸ ἦταν ἕνας πατέρας σὰν καλὴ ὥρα... Αὐτὸς οὐ πατέρας εἶχεν μούγκι ἕνα πιδί. Τί ἤλιγν καὶ αὐτὸς; «Αὐτὸ τὸν πιδί, οὐ Θιὸς νὰ μὲ τοῦ χαρίσῃ δὰ τοῦ κάμου νὰ ζῆσι ἀρχοντας, νὰ τοῦ γλέπῃ ἰ κόσμους κι νὰ τοῦ χαίριτι, κανέναν νὰ μὴν τοῦ λῆῃ 'παρέκ' σιάσ'». Ἀχίριον ἀποῦ τότε κι δῶθι νὰ δλέβῃ μὲ τοῦ παραπάν. Διὰ τὴ μέρα, διὰ τοῦ βράδῃ, ὅλου δλιά. Πιρναίει μιὰ χρουνιά, δυὸ χρουνές, τρεῖς κι ἀκόμα παραπάν, κι ἀκόμα δὲν εἶχεν ἀπουλάνη ντιπ-τίπουτας. Μιροδούλι μιροφάι, ὅλου ἔτσ' πάνιν ἢ δλιά τ. Τί νὰ κάμῃ τί νὰ σώσι τῶρ' αὐτὸς! Τοῦ νῆμα τ, ὅσομ πάνιν, κόντιβιν, κι παράδις ἀκόμα δὲν εἶχεν. «Θέ μ, Παναέ μ!» γονάτσιν κι εἶπιν, «μακρῶν' τοῦ χέρ σ, κάμῃ τοῦ θάμα σ», κι πάλι δούλιβιν, δούλιβιν, σὰ λιοτῆς. Ἐ, νὰ μὴν τὰ μακραίνουμι, σήμρα μιὰ πιντάρα, ἕνα δεκάς ταχιά, ἕνα κουσάρων ἄλλῃ ἔφκιασιν καμπόσι παράδις. Ἀμὰ ὅσον νὰ τς φκιάσι εἶδιν κι ἔπαθιν. Τώρα θέλις ἀπ τὰ βάσανα θέλις ἀπ τὴν τρωγνια, θέλις ἀπ τὰ γρηάματα (δὲν ἦταν ἰξητάρως) ἀρρώσισιμ βαριά. Κι ἤροθιν ἡ ὥρα νὰ πιθάν. Γιόμουσον τοῦ σιπίη ἀποῦ γναῖκισ, ἄντρο, μικρὰ πιδιά... ἄλλ' ἔκλιγαν, ἄλλῃ παρηγοροῦσαν! Ποῦ αὐτὸς; ἄλλοῦ κῖ σι ἄλλον κόσμου. Ἀθά ἰκέι ποῦ κόντιβιν ἢ ὥρα, ξαναδανώθκιν κα-ψίχα, ἄνξιν μιὰ φουρᾶ τὰ μάτιχα κι ζήτησιν τοῦ πιδί. Τὸν τὸ 'δουκαν' τοῦ παίρνῃ κουντὰ κι τοῦ λέει σιου ἴφτι: «πιδί μ, γρόσικια πουλλά δὲ θὰ σι ἀφήκου, ἔτσι θέλιτσιν οὐ Θιὸς' καὶ γὼ κι ἡ σιχορμῆν' ἢ μιὰνα σ δούλιγμάμῃ, δούλιγμάμῃ, τόσον ἦταν ἡ μοῖρα μας. Αὐτὰ πὸν δὰ σὶ πὼ τώρα νὰ τὰ φλάξ, κι ὅλου κιορδιμένους δὰ βῆγῃς μὲ τὸν τραντίτιρο σ κουκκιά νὰ μὴ σπῆρς, τὴ γναῖκα σ κρυφὸ νὰ μὴ μ' ἴπῃς, ποντές, καμνιά φουρᾶ, ψυχοπαίδι νὰ μὴμ πάρς». Τὰ ἔπιν αὐτὰ, βάσταξιν ἀκόμα κα-ψίχα κι σιχορῆθκιν. Τοῦ πιδί παντρεύκιν, ἢ δλιά τ πάνιν καλὰ κι φύλαγιν τὰ λῶια δῖ μπαμπὰ τ...

Γ. Η ΚΟΙΝΗ

Κοντὰ στίς νεοελληνικὲς διαλέκτους, σημαντικὰ διαφορετικὲς ἀπὸ τὴ μητρικὴν μας γλῶσσα, τόσο ποῦ νὰ καταντοῦν νὰ μοιάζουσιν σὰ γλῶσσα ξένη, καὶ στὰ ἰδιώματα, ποῦ μοιάζουσιν σὰν παραλλαγὲς τῆς κοινῆς, διαφέροντας ἀπ' αὐτὴν προπάντων στὴ φωνητικὴ καὶ στὸ λεξιλόγιον—καὶ λιγώτερο στὴ σύνταξιν καὶ στὸ τυπικόν—ἐχομε τὴν κοινὴν μᾶς δημοτικὴν γλῶσσα,

στόν τύπο πού πρωτοδόθηκε στα δημοτικά τραγούδια. Στην κοινή αυτή δημοτική γράφηκαν και τα νέα αναγνωστικά. Αυτό δεν έμποδιζε φυσικά να έχουμε και λέξεις άγνωστες, κάποτε και τύπους ασυνήθιστους, στο ένα ή στο άλλο μέρος της Ελλάδας. Γιατί ποτέ δεν είναι δυνατόν όλα τα στοιχεία μιας κοινής γλώσσας να εϋρηστούν από πριν σε όλες τις επαρχίες ενός έθνους, πού έχουν αναγκαστικά τους ιδιωτισμούς των.

Η. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Θρήνος για την άλωση της Πόλης. Δείχνει μαζί με την εγκαρτέρηση στη μεγάλη εθνική συμφορά την αδιάσειστη έλπιδα του λαού στην εθνικήν αποκατάσταση:

Σημαίνει ο Θεός, σημαίνει ή γής, σημαίνουν τα έπουράνια, σημαίνει κι ή άγια Σοφία, τό μέγα μοναστήρι, με τετρακόσια σήμαντρα κι εξηταδού καμπάνες, κάθε καμπάνα και παπάς, κάθε παπάς και διάκος. Βάλλει ζερόά ο βασιλιάς, δεξιά ο πατριάρχης, κι απ την πολλή την ψαλμουδιά έσειόντανε οι κολόνες. Να μπουνε στο χερουβικό και νάβγη ο βασιλέας, φωνή τους ήρθε έξ ουρανού κι απ' άρχαγγέλου στόμα. «Πάψετε τό χερουβικό κι ός χαμηλώσουν τ' άγια, παπάδες πάψτε τα γιερά, και σεις κεριά σθησιήτε, γιατί είναι θέλημα Θεού ή Πόλη να τουρκέψη. Μόν στείλτε λόγο στή Φραγκιά, νάροτουνε τριά καράβια: τό να να πάρη τό σταυρό και τ' άλλο τό βαγγέλιο, τό τρίτο, τό καλύτερο, την άγια τράπεζά μας, μη μās την πάρουν τα σκυλιά και μās τη μαγαρίσουν». [Η Δέσποινα ταραχτήκε, και δάκρυσαν οι κόνες. «Σώπασε, κυρά Δέσποινα, και μη πολυδακρύξεις, πάλι με χρόνους, με καιρούς, πάλι δικά σας είναι».

14. ΤΟ ΑΡΧΑΪΣΤΙΚΟ ΙΔΑΝΙΚΟ 1800

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΥΔΩΝΙΩΝ

Όταν κατά τα 1800 αρχίζουν να συζητούν για τό ποιά γλώσσα πρέπει να γράφουν βασιλεύει τό αρχαϊστικό ιδανικό. Πρέπει να επικρατήση, άμέσως ή γρήγορα ή αρχαία ή μια αρχαϊκή γλώσσα, και σ' αυτό θα βοηθήση τό σχολείο: «Πρέπει να συνειθίζωνται οι νέοι εν τοις σχολείοις» παρατηρεί ο Δούκας (1814), «να δμιλωσύν» έλληνιστί: *ιμάτιον, χιτών, πίλος, ύπόδημα, άναξυρίς*» κτλ. Χαρακτηριστικό για την αρχαϊστική αυτή προσπάθεια είναι από την ίδια περίπου εποχή τό ψήφισμα των δασκάλων μιας άνωτερης σχολής στίς Κυδωνίες:

Ψήφισμα: Θεός ήγείσθω παντός έργου και λόγου. Έπί καθηγουμένων Γρηγορίου τε και Εϋστρατίου των έν τῷ κατά Κυδωνίας Έλληνομουσειῶ σχολαρχούντων, έλαφηβολιώνας όγδόη άπιόντος,

οι ύπογεγραμμένοι είπομεν. Έπειδή την πατρίαν αναλαδέσθαι φωνήν, την δε χύδην και άγοραϊαν ως πάντη άνοικειον ήμίν τοις των Έλλήνων εκείνων άπογόνοις παντί θυμῷ άπώσασθαι επιέμεθα, δεδόχθαι πᾶσιν ήμίν νόμον εισενεγκείν, ὡσθ' ήνίκ' αν συνῶμεν έλληνιστί πάντας ήμάς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν. Νόμος: Έπιμελεισθω εκαστος ήμῶν έλληνιστί ως οϊόν τε συνδιαλέγεσθαι: ός δ' αν κατά τό πλείστον μη έθέλη τουτο, σελίδα όμηρικην ένώπιον ήμῶν ιστάμενος άπαγγέλλων άποτισάτω τίμημα. Οι ταυτα συμψηφισάμενοι Άγγελής = Άλκιθιάδης, Διδότ = Άνάχαρσις, Ίωαννίκιος = Άριστειδης, Τζάνος = Έπαμεινώνδας, Δημήτριος = Θεμιστοκλής, Θεοφάνης = Κλεάνθης, Δημήτριος = Μιλτιάδης, Βασίλειος = Άγησίλαος, Σαμουήλ = Νικίας, Ίλαρίων = Ξενοφών, Παναγιώτης = Πελοπίδας, Ίωάννης = Περικλής, Λέοντιος = Φωκίων, Κωνσταντίνος = Χαβρίας, Χαράλαμπος = Παυσανίας, Γεώργιος = Πάτροκλος, Μεθόδιος γραφεύς = Διογένης».

15 ΟΙ ΣΥΝΗΓΟΡΟΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ 1800

Άιγοι είναι όσοι κατά τα 1800, στα χρόνια πού ξυπνά τό έθνος και ανοίγει την ψυχή του στον πολιτισμό, συνηγορούν για τα δικαια της ακαλλιέργητης και κατατρεγμένης ζωντανής γλώσσας. Παραθέτονται εδώ μερικές από τις γνώμες τους:

Είναι ανάγκη να συγγράψουμε τις επιστήμες και τέχνες ρωμαϊκά, για να προκόδουν οι νέοι μας πιο γλήγορα και με πιο θεμέλιο εις όλα... Κανένας άλλος δεν έχ' έξουσία να δώση σε μια λέξη τό πάθος όπου δεν έχ' αυτή στο στόμα του λαού. (Α. Καταρτζής, στο Βουκουρέστι, 1789).

Ένα έθνος ένόσφ άμελει και καταφρονεί τή φυσική του γλώσσα, άμελει και καταφρονεί τον άνθρωπισμό του, δια να πῶ έτσι. Τό πρώτο και φυσικό μάθημα των νέων πρέπει να είναι ή σπουδή της μητρικής τους γλώσσας... κάθε άλλη μέθοδος είναι όλέθρια δια τους άρχαριους, μάλιστα τό να τους βάνουν εις μια παλαιά γλώσσα πρώτο μάθημα' απ' εδώ λοιπόν προέρχεται όπου διαβάσουν και δεν μαθαίνουν τίποτες' και τό χειρότερο είναι όπου με αυτόν τον όλέθριο τρόπο της σπουδής εξαμβλύνεται ο νοϋς τους, καθός με μια καλή μέθοδο όξύνεται και τελειοποιείται. (Έροδ. Γρ. Κωνσταντάς, 1791).

Αίώνια δεν κάμνουν άλλο οι άπόγονοι πάρεξ ν' αλλάζουν και να μετασχηματίζουν την γλώσσαν των προγόνων τους: τό όποιον εν' όλότελ' αδύνατον να έμποδισθῆ. Και θα έρθη ένας καιρός αυτήν την γλώσσαν μας να μην την καταλαμβάνουν οι άπόγονοί μας, καθός κι εμεις των παλαιών Έλλήνων προγόνων μας... Μή λοιπόν φαντάζεσαι την άλλαγήν των έλληνικῶν εις τα

ρωμαϊκα βαρβαρότητα, ἀμάθειαν καὶ φθοράν ἄλλα βάρβαρον καὶ φθαρμένον λέγε τὸν νοῦν, ὅπου δὲν γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν. (Α. Χριστόπουλος, 1811).

Ἐπιθυμοῦσα, φίλε, νὰ ἐνθυμηθῆς τὸν παλαιὸν μας Ἡράκλειτον, ὅστις ἔλεγε, ὅτι δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν δὲν πλέει τινὰς ἄλλ' ἂν ὁ ποταμὸς ἀκαταπαύστως εἰς πᾶσαν στιγμὴν μεταβαλλόμενος δὲν μὲν ὁ αὐτός, ἡ γλῶσσα ἄρα δὲν εἶναι ποταμὸς καθ' ἑκάστην μεταβαλλόμενος; Τί θέ νὰ εἴπῃ «βαθμηδὸν πλησιάζουσαν», αὐτὸ δὲν τὸ νοῦ ἂν πλησιάζῃ δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ κατὰ πάντα, καὶ ἂν εἶναι, πῶς πλησιάζει; Τοῦτο ἦτον συλλογισμὸς τῶν ἀπερασμένων μακαρονιστῶν καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν. (Α. Παλλίδας, 1812).

Ἡξεύρω, τὸ ἄκουσα μάλιστα πολλὰς φορές, ὅτι τινὲς λέγουσιν, ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι γλῶσσα μας. Καλὰ ἄλλα διὰ τί τὴν ὀμιλοῦν; Σκέψου, φίλε τοῦτο δὲν εἶναι μία ἀντίφασις πολλὰ παράξενη; Ἡ γλῶσσα μας, ὅπου τὴν ἐβουζάξαμεν ἀπὸ τίς μητέρες μας δὲν εἶναι γλῶσσα μας! Ἡ ἐγὼ παραφρονῶ καὶ δὲν ἠξεύρω τί λαλῶ ἢ αὐτοί... ἄλλ' ἀστείζονται δὲν πιστεύω δὰ μὲ τὰ σωστά τους νὰ ὀμιλοῦν οὕτω παράλογα. (Ἱερομόναχος Δ. Φιλίππιδης, 1817).

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ πλέον ἀναπαλλοτριωτά του ἔθνους κτήματα. Ἀπὸ τὸ κτῆμα τοῦτο μετέχουσι ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους μὲ δημοκρατικὴν, νὰ εἴπω οὕτως, ἰσότητά κανεῖς, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι σοφός, οὐτ' ἔχει, οὐτε δύναται ποθεῖν νὰ λάθῃ τὸ δίκαιον νὰ λέγῃ πρὸς τὸ ἔθνος: «Οὕτω θέλω νὰ λαλήσῃ, οὕτω νὰ γράφῃς». Ὅστις ἐπαγγελλόμενος νὰ γράφῃ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν, μακρύνεται τόσον ἀπὸ τὸν κοινὸν τρόπον τοῦ λέγειν, ἐκεῖνος ζητεῖ πρᾶγμα, τὸ ὅποιον οὐδ' ὁ σκληρότατος τύραννος εἶναι καλὸς νὰ κατορθώσῃ. (Α. Κοραΐς).

Ἐνα ἑλληνόπουλο παιδεύεται κάμποσα χρόνια νὰ μάθῃ τὴ φυσικὴ του γλῶσσα... καὶ ὕστερα εἶναι χρεῖα νὰ πηγαίῃ καὶ στὸ σκολεῖο νὰ τὴν ἀπομάθῃ ἀπὸ τὸν δάσκαλο καὶ νὰ τὴν κρένῃ καλὰ, καὶ νὰ τὴν καλογράφῃ, καὶ νὰ τὴν ἀναγνώθῃ καλὰ. Ὁ δάσκαλός του ὅμως... ἀντίς νὰ τοῦ δείξῃ τὰ γράμματα καὶ τὰ ψηφία τῆς γλώσσας του, τοῦ δείχνει τὰ ψηφία καὶ γράμματα μιᾶς ἄλλης γλώσσας ψεύτικης, καθὼς καὶ γραμματικῆς, καὶ τοῦ λέει πῶς «τούτῃ ἡ γραμματικὴ θὰ σὲ μάθῃ τὴν ἀληθινὴ καὶ σωστὴ γλῶσσα» ἐπειδὴς αὐτὴ ὀδόμαθες καὶ κρένεις καὶ κρένω, εἶναι γλῶσσα χυδαία, βάρβαρη καὶ χαλασμένη» καὶ ἔτσι τοῦτο τὸ δύστυχο ἑλληνόπουλο, ὅπου ἐπῆγε στὸ σκολεῖο νὰ μάθῃ νὰ γράφῃ καὶ νὰ διαβάζῃ τὴ γλῶσσα του, καὶ μὲ τοῦτο νὰ μάθῃ καὶ γνῶσες ἀναγκαῖες καὶ χρήσιμες καὶ στὴν πίστη του καὶ στὴ ζωὴ του, χάνει τὸ πνεῦμα του τὸ ζωηρὸ καὶ ἑλληνικὸ, κουτιάζει καὶ βγαίνει ἀπ' αὐτὸ τὸ σκολεῖο τὸ ἑλληνικὸ μὲ τὲς πέντε κλίσεις τοῦ Δάσκαρη, καὶ μὲ τὲς πέντε πτώσεις καὶ μὲ καμιά δεκαριά λέξεις ψευδοατικῆς καὶ ἄλλες τόσες γενικῆς ἀπολυτέ, ἀπὸ τὲς ὅποτες ἂν εἴπῃ καὶ καμιά καὶ στοὺς συμπολίτες του, τὴ λέει μὲ τὴν ἀπρηφάνειαν, πῶς τάχα κάτι λέγει καὶ τὴ στοχάζεται σὰ μαργαριτάρη ἢ σὰ διαμάντι. (Ι. Βηλαράς).

Ὅς πότε θὰ πηγαίῃ ὀμπρὸς αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις; Ἐνας λαὸς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος νὰ ὀμιλῇ σ' ἕνα τρόπο, ὀλίγοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ ἐλπίζουν νὰ κάμουν τὸν λαὸν νὰ ὀμιλῇ μίαν γλῶσσαν δικήν τους! (Δ. Σολωμός, 1824).

16. ΜΠΟΡΕΙ Ν' ΑΠΛΟΠΟΙΗΘΗ Η ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑ ;

Πολλοὶ πολλὰ εἶπαν γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ ἄλλοτε καὶ στὰ τελευταῖα χρόνια. Πρῶτος πρότεινε ὁ Βερναρδάκης ν' ἀπλοποιήσωμε σιγὰ σιγὰ τὴν καθαρῆουσα, ὥσπου νὰ φτάσωμε πίσω στὴ λαϊκὴ γλῶσσα. Καταχωρίζεται ἐδῶ ἡ ἀπάντησις ποῦ τοῦ ἔδωσε ὁ καθηγητὴς τῆς γλωσσολογίας κ. Χατζιδάκις:

«Ἄν τὸ εἶδον καὶ εἶδομεν πρέπη νὰ μετατυπωθῇ εἰς τὸ εἶδα, εἶδαν, εἶδαμεν, διότι οὕτω λέγει τὸ ἔθνος, ἀνάγκη καὶ τὸ β'. πρόσωπον ἐν. καὶ πληθ. τοῦ α' ὀριστοῦ νὰ γράφωμεν διὰ τοῦ ε, ἔρραφες ἔρράφατε, διότι οὕτω τὰ λέγει τὸ ἔθνος. Ἐκτός τούτων, ἐπειδὴ ὁ παρατατικὸς καὶ ὀριστος θὰ ἔχωσιν οὕτω τὰς αὐτὰς καταλήξεις ἐν πᾶσι τοῖς προσώποις, ἀνάγκη ἐν πολλοῖς ῥήμασι νὰ μὴ διαστελλῆται τοῦ λοιποῦ ἄλλα νὰ συγχέηται ὁ παρατατικὸς πρὸς τὸν ὀριστον, ὅλον ἔπλυνα καὶ ἔπλυνα, ἔκρυνα καὶ ἔκρυνα, ἐπάχυννα καὶ ἐπάχυννα, ἀπάχυννα ἢ ἠπάχυννα καὶ ἀπάχυννα, ἔσυρα καὶ ἔσυρα, ἔσειρα καὶ ἔσειρα, ἔψαλλα καὶ ἔψαλα, ἔβαλλα καὶ ἔβαλα κτλ. κτλ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ διάκρισις τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα εἰς τὸ γλωσσικὸν αἰσθητὴ ἡμῶν, ὀφειλομεν ἀπαραιτήτως νὰ ὀρμήσωμε ἐπὶ τὰ δημῶδη πλένω, κρένω, παχένω, ἀπαλένω, σέρνω, σπέρονω, βάνω ἢ βάζω ἢ βαίω, φέλλω κττ. ὅπως καὶ οἱ παλαιότεροι Ἑλληνας ἔπραξαν. Ἡ μία μεταβολὴ ἄρα θὰ συνεπάγηται εὐθὺς καὶ ἑτέραν ἢ μᾶλλον καὶ ἑτέρας. Διότι ὅπως ἐν λιθίνῳ οἰκοδομηματι ἡ ἐξαιρέσις ἐνὸς λίθου γίνεται πολλῶν αἰτίαι τῆς ἐξαιρέσεως καὶ ἀντικαταστάσεως καὶ ἄλλου ἢ καὶ ἄλλων, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλωσσικῇ. Ἄς ὑποθέσωμεν προσέτι ὅτι τοῦ λοιποῦ γράφομεν καὶ λέγομεν ἐν τῇ καθαρῆουσι λόγῳ ἔφαγα, εἶδα, ἦλθα, ἔκαμα, ἔλαχα, ἔλαβα, ἔτυχα, ἦῤορα κτλ. καὶ ὅτι θέλομεν νὰ σχηματίσωμε τὴν μετοχὴν αὐτῶν, πῶς θὰ τὴν εἴπωμεν;... Ὅπως λοιπὸν ἕκαστος βλέπει, αἱ τῇ πρώτῃ καὶ ἐλαχίστῃ μεταβολῇ μέλλουσαι νὰ ἀκολοθηῶσιν ἀναγκαῖως καὶ πολλαὶ εἶναι καὶ σπουδαιόταται, ὥστε ἂν τις ἔχῃ τὴν συναίσθησιν, ὅτι ἔχει ἱκανοὺς ὤμους νὰ βαστάσῃσι τὸ βαρὺ φορτίον τῶν βαρυτάτων καὶ δλοκλήρου τοῦ λόγου ἡμῶν σφόδρα ἀπτομένων μεταβολῶν τούτων, ἅς τολμήσῃ, ἐν γνῶσει τῶν μελλόντων νὰ γίνωσι, νὰ προτείνῃ τὴν πρώτην...»

ΕΠΙΜΕΤΡΟ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ

17. Η ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΝΙΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Ἀφοῦ καθιερώθηκε ἡ δημοτικὴ γιὰ σχολικὴ γλῶσσα ἡ γραμματικὴ διδασκαλία περιορίζεται σημαντικᾶ—στὸ σημεῖο ποῦ εἶναι χρήσιμη ὅσο καὶ ἀπαραίτητη, καθὼς γίνεται καὶ σὲ ἄλλων ἔθνων παιδιὰ ποῦ διδάσκονται τὴ γλῶσσα τους. Ἔτσι οἱ γραμματικοὶ κανόνες ποῦ θὰ πρέπη τώρα νὰ διδάσκωνται δὲ θὰ εἶναι πιά «σχηματιστικοί»—λ. χ. ἡ μέταξα τῆς μετέξης, ἡ πείνα τῆς πείνης—ὅπτε «παραγωγικοί»—λ. χ. ὁ γενέθλιος ἢ γενέθλιος—παρὰ μόνον ὀρθογραφικοί—λ. χ. τὸ ες στὸ τέλος τῶν ὀνομάτων τὸ γράφομε μὲ ε : πέτρες, βρούσες, μήνες, καφές, καφέδες. Καὶ οἱ κανόνες ὅμως αὐτοί, πολλοὶ σχετικῶς, ἀφοῦ ἔχομε

«Ιστορική» ὀρθογραφία, θὰ μπορούσαν νὰ περιοριστοῦν σημαντικώτατα, ἂν δὲν ἤμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ διδάσκουμε μὲ ἀφθονοὺς κανόνες καὶ ἐξαιρέσεις τὶ τόνο καὶ τὶ πνεῦμα παίρνουν οἱ λέξεις τῆς γλώσσας μας. Ἀπὸ τοὺς 51 κανόνες ποὺ ὀρίστηκαν γιὰ τὴ Β', Γ' καὶ Δ' τάξη τοῦ δημοτικοῦ οἱ 17, κάποτε οἱ πιὸ πολὺπλοκοί, εἶναι τονικοί. Καὶ φυσικά, στὶς ἀνώτερες τάξεις, Ε' καὶ Σ', θὰ ἔχωμε ἀκόμη πιὸ δύσκολους κανόνες, ἂν θέλωμε νὰ διατυπώσωμε σὲ κανόνες καὶ ἐξαιρέσεις ὅλες τὶς λέξεις ποὺ παίρνουν δασεῖα καὶ περισπωμένη. Τὸ παρακάτω παράδειγμα, ἡ γιὰ τὰ οὐσιαστικά μὲ α ἢ ι στὴ λήγουσα, δείχνει σὲ τί ἀδιέξοδες δυσκολίες κατανοοῦμε ὅταν θέλωμε νὰ διατηρήσωμε μὲ κάποιον τρόπο στὴ γλώσσα μας τὴν ποικιλία τοῦ ἀρχαίου τονισμοῦ.

Πῶς θὰ διατυπώσωμε τονικὸν κανόνα γιὰ τὰ ὀνόματα μὲ α ἢ ι στὴ λήγουσα ; Περιπτώσεις καὶ παραδείγματα :

A. 1. ὦρα, χώρα, αὔρα, σάυρα, σημαῖα, προκυμαῖα, παλαίστρα, νεολαῖα, λεία, βασιλεία, προφητεῖα, δουλεία κτλ.

2. χελώνα, ἀνεμόνα, κλώσα, καμήλα, Φιλομήλα, κολυμπήθρα, δαχτυλήθρα, προξενήθρα, ἀρκοῦδα, φλοῦδα, κοπελοῦδα, σκούπα, παπαρούνα, κούπα, δούλα, σθούρα, κούλα, φαρούρα, βαρκοῦλα, μικροῦλα, λεύκα, δουλεύτρα, Εὔα.

3. λύρα, πορφύρα, λύσσα, καλύβα, νύχτα, ψύχρα, πλύστρα, γλαμιῦδα. μάνα, πλάκα, στάμνα, κατάρα, ἀγκινάρα, θεομάστρα, κρεμάστρα, ράφτρα, γαλιάντρα, ἀγελάδα, λαμπάδα, πρασινάδα.

δίρα, τρίχα, σοφία, ηλικία, κίχλα, μασίχα, δίπλα, σαῖτα, λίμα, βίδα, Λαμία, κατσικά, καρφίτσα, γατίτσα, Κολχίδα, ἄλυσίδα, ἐλλίδα, πατριδα, σταφίδα, συναγροῖδα, ἡλυσιτοῖδα, καρδερίνα, κουρίνα, πολεμίστρα, χωρίστρα, σφυρίχτρα, χιονίστρα, σαπίλα, ἀνατριχίλα.

4. ταμίας, ξιφίας, Αἰετίας, γίγας, Μίχας, λίβας. 5. ποτήρι, σκαλιστήρι, ποτιστήρι, ψαλτήρι, λαγήρι, μυρμήγκι, σκουλήκι, κατόφι, ἀνώφι, ἀλεύρι, στορεῖδι, ρεῖκι, νοῖκι, μαχαίρι, παγούρι, τακούρι, λουλούδι, μαρούλι, φουντούκι, κουνσούπι, κουκούτσι, σαπούρι.

θειάφι, λάφι, ραπάνι, ἀχλάδι, πορτοκάλι, ποτάμι, δρόμι, γεράκι, φαρμάκι, σπανάκι, ψάρι, δαμάλι, κεφάλι, μανιτάρι, ξενύγρι, ἀσπράδι, χάδι, παιδάκι. κατσίκι, μανίκι, ποτικί, μαντίλι, ἀρσίμι, κοφίνι, καναρίνι, σκουπίδι, γίδι, νύχι, ρομμυῦδι, κοισύφι, μολύβι.

6. (μὲ μακρὸ τὸ δίχρονο στὴν παραλήγουσα :) τρύπα, ἄξινα, σκάλα. 7. (μὲ μακρὸ τὸ δίχρονο στὴν παραλήγουσα :) λάδι, κρεβάτι, κελάρι, παλάτι, παιγνίδι, ξίδι, φίδι, ταξίδι, ἀπίδι, δελφίνι, φροῦδι, καρῦδι, παραμύθι, μῶδι, προζύμι.

B. 8. γῦπας, βλάνας. 9. βῆχας, μῆνας, σωλήνας, κλητῆρας, φωστήρας, νιπτήρας, χεμιῶνας, πριστεριῶνας, ἐλαιῶνας, ἰδρωῶνας. 10. ἀψίδα, κρηπίδα, σφραγίδα, ἀκτίνα, (ἀχτίδα). 11. σφῦρα, μᾶζα, πῖνα, κνῖσα. 12. χῆνα, σφῆνα, σπλήνα, λειχῆνα, γυναικα, σκνῖπα, προῖκα. 13. πείνα, γλώσσα, μοῖρα, μοῦσα, πείρα, πλατεῖα, ὄξεια.

Ἡ νέα σχολικὴ γραμματικὴ κανονίζει τὸν τονισμό σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς λέξεις, ὀρίζοντας ὅτι «ἢ λήγουσα στὰ ὀνόματα εἶναι μακρὰ καὶ ὅταν ἔχη α ἢ ι». Θὰ πρέπει ὅμως τότε σὲ ἀνώτερη τάξη νὰ διδαχτοῦν στὴ σειρά ὅλες οἱ ἐξαιρέσεις τῶν ἀρ. 8-13, ἂν θὰ διατηρήσωμε στὶς λέξεις αὐτὲς τὴν περισπωμένη—καθὼς ἔγινε ὡς τώρα στ' ἀναγνωστικά τῆς δημοτικῆς. Γιατὶ φυσικά, δὲν εἶναι δυνατὸ τὸν δημοτικὸν σχολεῖο νὰ ἐξηγοῦμε καὶ νὰ δικαιολογοῦμε τὴν ὀρθογραφία μὲ τύπους γραμματικῶν ἀρχαίους, ἀνύπαρχτους στὴ ζωντανὴ γλώσσα, ἢ μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἔτυμολογίας.

18. ΠΩΣ Θ' ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΩΜΕ ΤΙΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΤΟΥ ΤΟΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΣΜΟΥ

Οἱ τονικοὶ κανόνες εἶναι οἱ πιὸ δυσκολομάθητοι. — Εἶναι ἀφθονώτατες οἱ λέξεις, ποὺ κινεῖς μας δὲ θυμᾶται τί τόνο χρειάζονται καὶ ποῦ καθημερινὰ γράφονται στραβά—Οἱ τονικὲς δυσκολίες πολλαπλασιάζονται ὅταν ἀπὸ τὴν καθαρῶς πᾶμε στὴ δημοτικὴ—Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔξεραν τοὺς τόνους μας :

Ἡ ποικιλία τῶν τόνων καὶ πνευμάτων τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας εἶναι ἄσπονη καὶ δυσκολοβάσταχτη πολυτέλεια τῆς σχολικῆς ὀρθογραφίας.

Ὡς τώρα ἔγιναν διάφορες προτάσεις γιὰ τὸ πῶς νὰ περιοριστῇ ἡ ποικιλία αὐτῆ τῶν τόνων καὶ πνευμάτων. Ἔτσι προτάθηκε :

A) Γιὰ τὰ πνεῦματα : νὰ σημειῶνωμε παντοῦ φιλή, ἢ νὰ καταργήσωμε καὶ τὰ δύο πνεύματα. — B) Γιὰ τοὺς τόνους :

1. Νὰ σημειῶνωμε στὴ θέση τῆς βαρείας ὄξεϊα.
2. Νὰ μὴ σημειῶνωμε καθόλου τὴ βαρεία (οὔτε ἄλλο τόνο στὴ θέση τῆς).
3. Νὰ καταργήσωμε περισπωμένη καὶ βαρεία, καὶ νὰ σημειῶνωμε μόνο ὄξεϊα :

α) σὲ κάθε τονισμένη συλλαβὴ
β) σὲ κάθε τονισμένη συλλαβὴ—σημειῶνοντας ὅμως στὴν τονισμένη λήγουσα παντοῦ βαρεία ἀντὶς ὄξεϊα στὰ τυπωμένα βιβλία, γιὰ ἵνα μὴ χτυπᾶ ἡ ὄξεϊα ἐκεῖ ἄσχημα στὸ μάτι,

γ) σὲ κάθε τονισμένη συλλαβὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μονοσύλλαβα—τονίζοντας ὅμως πάλι μονοσύλλαβα ποὺ κλινόμενα παρουσιάζουν καὶ δισύλλαβους τύπους (λ. χ. ναι, μὰ φῶς φωτός),

δ) σὲ κάθε τονισμένη συλλαβὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ λήγουσα, δηλαδὴ μόνο στὶς δισύλλαβες καὶ ὑπερδισύλλαβες λέξεις, ὅταν δὲν τονίζεται ἡ λήγουσά τους,

ε) μόνο σὲ κάθε τονισμένη λήγουσα.

4. Νὰ καταργήσωμε καὶ τὴν ὄξεϊα καὶ νὰ σημειῶνωμε στὴ θέση τῆς ἑνῆ ἄλλο σημάδι—τελεία, ἀστρουλάκι ἢ τριγωνάκι—ὥστε νὰ μὴν μπερθευόμαστε μὲ τοὺς παλιούς τόνους,

5. Νὰ μὴ σημειῶνωμε στὴν τονισμένη συλλαβὴ τίποτε, οὔτε ὄξεϊα οὔτε ἄλλο σημάδι, παρὰ μόνο ὅταν ὑπάρχη ἀμφιβολία γιὰ τὴ συλλαβὴ ποὺ τονίζεται (τελείωσα-τέλειωσα) ἢ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξεχωρίσωμε δύο ὅμοιες λέξεις (φόρα-φορὰ, πῶς-πῶς, ἦ-ἦ).

Παραθέτονται ἐδῶ μερικές ἀπό τίς προτάσεις πού ἔγιναν γιά τήν τονική ἀπλοποίηση, καί μερικές τους δημοσιεύονται μέ ὀρθογραφία πού ἐφαρμόζει πρακτικά ὅσα θεωρητικά ὑποστηρίχτηκαν.

α) Μεταχειριζόμενος και προβαλλων την ατονον και απνευματιστον γραφην της ελληνικής μας γλώσσης μου φαίνεται οτι της αφαιρω μιαν σπουδαιαν δυσκολιαν χωρις ουδαμως να την ακρωτηριασω . . . Τα σημεία του τονισμού, πνευματισμού . . . είναι εφευρεσεις σχετικως πολυ μεταγενεστερα . . . η οποία ουδολως εξεπληρωσε τον σκοπον δια τον οποιον επενοήθη . . . τα σημεία ταυτα εν τη νεωτερῃ ελληνικῃ γλώσσῃ είναι οχι μονον περιττα αλλα και επιβλαβη . . . Παν δε το περιττον κατ' αναγκην είναι και επιβλαβες, καί μαλιστα εις ζῶσαν γλώσσαν, η οποία χρεωσται να είναι οσον το δυνατον απλουστερα . . . Θεωρω περιττον να ειπω οτι αι γραμματικαι και τα λεξικα της ελληνικῃς γλώσσης πρεπει να τυπονται παντοτε με τους προποντας τόνους και τα πνευματα των . . . Δυνασθε να με αποδειξετε . . . οτι το εν τριτον της δυσκολιας της γλώσσης μας δεν το παρεχουσιν εις αυτην ο τονισμος των λεξεων; (N. Φαρδύς, 1884).

β) Επρότεινα και υπεστήριξα, εφ' ὅσον μου ἦτο δυνατόν, τήν ἀφαίρεσιν τῶν τόνων καί τῶν πνευμάτων ἐκ τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης, καί ἀπέδειξα ὅτι ἡ ρίζα τῶν λέξεων, ἐκ τῆς ἀφαίρεσεως ταύτης οὐδέν πάσχει. Ἐπειδή ὁμως τινές νομίζουν ὅτι ἀφαιρουμένων τῶν σημείων τοῦ τονισμοῦ, θά ἐπέλθῃ δυσκολία εἰς τήν ἀνάγνωσιν, διὰ τοῦτο, πρὸς ἐξομάλυνσιν παντός προσκόμματος, δύναται νά γίνῃ χρήσις ἐνός καί μόνοῦ σημείου, μιάς ὀξείας λόγου χάριν, διὰ τήν τονιζομένην συλλαβήν τῶν δυσλλάδων καί υπερδυσλλάδων λέξεων . . . Οὕτω δε, οὐδεὶς πλέον ποτέ θά δύναται νά ἀντιτάξῃ τι. (N. Φαρδύς, 1889).

γ) Βασανίζετε λοιπὸν τὰ παιδιά διὰ νὰ μάθωσι πότε θά μεταχειρίζονται ὀξεϊαν καί πότε περισπωμένην, ἀγνοεῖτε δ' ὅτι διδάσκοντες μαθήματα τοιαῦτα κατατρίβετε χρόνον, τὸν ὁποῖον θά ἠδύνατο ἐπιωφελέστερον νὰ χρησιμοποιοῦσιν καί, τὸ σπουδαιότερον, συντελεῖτε εἰς τὸ νὰ γεννηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδιῶν βδελυγμία πρὸς τὸ μανθάνειν. Ἐπὶ τέλους νομίζετε ὅτι ἐπιτυγχάνετε τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκετε; Κάμνουσι δηλ. ὀρθήν χρῆσιν τῶν σημείων' ~ οἱ ἀπολυόμενοι ἀπὸ δημοτικοῦ σχολείου; Βεβαιότατα ὄχι. Τί λοιπὸν νὰ γείνη; Νὰ παύσῃ ἡ χρῆσις τῶν σημείων τούτων ἀφοῦ κατὰ τήν

ἐκφορὰν τῶν λέξεων εἴτε περισπωμένη εἴτε ὀξεϊα εἶναι γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ φωνήεντος ἡμεῖς προφέρομεν ὁμοίως τήν τονιζομένην συλλαβήν.— Ἔστω· ἀλλ' ἂν γράφονται αἱ λέξεις ἄνευ σημείου τόνων, οἱ παῖδες θ' ἀναγινώσκουσιν ἴσως βασιλεία ἀντὶ βασιλεῖα, βασιλίσσης ἀντὶ βασιλίσσης, κακίων, ἀνθρωπων κτλ. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ μεγάλου (!!) τούτου κακοῦ· προτείνω νὰ γράφηται ὑπεράνω τοῦ τονιζομένου φωνήεντος μία στιγμὴ· π.χ. κακίων, θαλασσών, θαλάσσης. Τῶν στιγμῶν τούτων νὰ γίνεταί χρῆσις καί κατὰ τήν ἐκτύπωσιν τῶν διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα βιβλίων. Μὴ νομίσωσι δ' οἱ δημοδιδάσκαλοι ὅτι ἡ προτεινομένη κατάργησις τῶν σημείων τῶν τόνων κατὰ τήν γραφήν εἶναι νεωτερισμός. Εἶναι ἐπάνοδος εἰς τήν ἀρχαίαν γραφήν. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπικαλοῦμαι σύντονον τήν προσοχὴν τῶν δημοδιδασκάλων καί ἀναμένω τήν γνώμην αὐτῶν. Ἄν ἡ πρότασίς μου εἶναι ὀρθή, πρέπει νὰ καταβληθῇ ἐνέργεια ὅπως τὰ ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Σεπτεμβρίου εἰσαχθησόμενα εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀναγνωστικὰ βιβλία τυπωθῶσιν ἄνευ περισπωμένης καί ὀξεϊας.

(Γ. Παπασωτηρίου, 1909).

δ) Τοῦ μῶ νὰ εἶπω ὅτι, ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, τὰς μεγίστας δυσκολίας εὐρίσκουσιν οἱ μικροὶ μαθηταὶ εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς γραμματικῆς, τ. ἔ. ἐν τοῖς διδάγμασι περὶ πνευμάτων καί τόνων, μεθ' ὧν συνάπτονται τὰ περὶ μακρῶν καί βραχέων φωνηέντων, τὰ περὶ ἐγκλίσεως κτ., διὰ τοῦτο εὐχῆς ἔργον θά ἦτο, ἂν τὸ διδακτικὸν τὸ προωρισμένον διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐξετυπούτο ἄνευ τῶν σημείων τούτων, ἀπλῶς δὲ δι' ἐνός σημείου, οἷον σταυροῦ, ἀστερίσκου ἢ ἄλλου τινός ὁπωσδήποτε διακριτικοῦ, ἀνωθεν τῆς τουομένης συλλαβῆς κειμένου, ἐδηλοῦτο ἡ θέσις τοῦ τόνου. Οὕτω θά ἀπηλλάσσοντο οἱ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μαθηταὶ τῶν πλείστων κανόνων περὶ ψιλῆς καί δασείας, περὶ ὀξεϊας, βαρείας καί περισπωμένης, περὶ μακρῶν καί βραχέων φωνηέντων, περὶ ἐγκλίσεως τόνου κλπ., περὶ ὧν, ἐπειδὴ ἐν τῇ προφορικῇ ἡμῶν λόγῳ οὐδὲν τούτων ἔχομεν, οὐδὲν αἰσθάνονται οἱ διδασκόμενοι, ἀναγκάζονται δὲ ν' ἀποστηθίσωσι μηχανικῶς πάντα. Οὕτως ἡ διδασκαλία . . . θά ἀπέβαινε κατὰ πολλὰ εὐκολωτέρα καί ὠφελιμωτέρα. (Γ. Χατζιδάκις, 1911).

ε) Ὅποιος προσπαθεῖ νὰ ρυθμίσῃ τὰ τονικά ζήτήματα νιώθει γλήγορα πόσο δύσκολα συμβιβάζονται οἱ πατροπαράδοτοι ἀρχαῖοι κα-

νόνες με μιὰ λογική, κάπως εύκολη και σύγχρονη ορθογραφία έτσι μένει τό ζήτημα τού τονισμού τό μεγαλύτερο βάσανο τής ορθογραφίας μας και οι χίλιες μικροδυσκολίες που κρύβει κάνουν νά φαίνεται κάθε κανονισμός που γίνεται απάνω στή βάση αυτή πρόσκαιρος και παροδικός. Μόνο ένα γιατρικό κι αυτό ριζικό υπάρχει: νά καταργηθούν όλοι οι τόνοι, ή νά διατηρηθή μόνο η οξεία.

ζ) Αν έμενε ακόμη καμιά αμφιβολία για τήν ανάγκη κάποιας αλλαγής, ο αγώνας που γίνεται στά δημοτικά μας σχολεία για νά μάθουν τά παιδιά νά τονίζουν σωστά, τά φτωχά αποτελέσματα που βγαίνουν, και ακόμη οι έντονες, κατηγορηματικές κι ομόφωνες γνώμες που ακούστηκαν για τό ζήτημα αυτό μέσα από τόν κόσμο τών δημοδιδασκάλων, άμα τελευταία ανακινήθηκε τό ζήτημα αυτό, πρέπει νά μάς πείσουν πως είναι ανάγκη νά ξαναμελετηθή τό ζήτημα τού σημερινού τονισμού... Αν εξετάσωμε για ποιόν λόγο εξακολουθούν όλα αυτά, θά δούμε πως δέν υπάρχει σοβαρός λόγος νά διαιωνίζεται η σημερινή κατάσταση.

η) Δεν έχουν πια κανένα προορισμό ούτε οι δασείες, ούτε οι φιλες, και μαζί με τους κανόνες για τον τονισμό και τα μακρα και τα βραχεία, αποτελούν οι κατάλογοι «των δασυνομένων λέξεων» το οπισθοδρομικώτερο και λυπηρότερο κεφάλαιο της νεοελληνικής ορθογραφίας και διδασκαλίας... Η κατάργηση των πνευμάτων και των τόνων (ή ο περιορισμός τους στην οξεία), είναι η σημαντικώτατη κι ωφελιμώτατη ορθογραφική καινοτομία στην οποία μπορούμε ν' αποδλέπωμε. Με μια εύκολη σχετικώς αλλαγή και χωρίς καν νά έρθωμε σε σοβαρή αντίθεση με την αρχαία ορθογραφία... γλιτώνομε απο το μεγαλύτερο σταύρωμα των παιδικών βάρων και της νεοελληνικής ορθογραφίας. Είναι ακόμη νεωτερισμός, που καθως είδαμε εφαρμόζεται εύκολα και στην επίσημη γλώσσα την ίδια, χωρίς καμιαν άλλη θυσία σε αρχες φιλελευθερώτερες, και μπορεί έτσι να έχη άμεση την εφαρμογή. Και ακόμη, είναι μια μεταρρύθμιση που θα έχη και για την ελληνική τυπογραφία μια σημαντικώτατη ωφέλεια, που δεν είναι σωστό να υποτιμήσωμε. Ας ελπίζωμε λοιπον πως γλήγορα θα βρεθη η κοινή γνώμη ώριμη να ζητήσει ή δεχτη την τονική μεταρρύθμιση. (Μ. Τριανταφυλλίδης, 1913).

θ) Μπορούμε ν' αφίσουμε άτονες όλες τις μονοσύλλαβες λέξεις εκτός από λίγες ορισμένες, και να βάζουμε οξεία σε όλες τις άλλες.

Σύστημα που μπορεί κανείς να πεί πως δέν παρουσιάζει καμιά αντίφαση, καμιά δυσκολία. Μια δυο λεπτομέρειες είναι που πρέπει να κανονιστούν με έναν ή με άλλον τρόπο, κατά συνθήκη. Π. χ. πρέπει να διακριθεί το γιατί το αιτιολογικό απ' το γιατί τό ερωτηματικό. Αυτό μπορεί να γίνει με τρεις διάφορους τρόπους: 1) αν γράφουμε το αιτιολογικό εξαιρετικά χωρίς τόνο, 2) αν γράφουμε το ερωτηματικό χωρισμένο σε δυο λέξεις: για τί, και 3) αν αποφασίσουμε ο τόνος στη λήγουσα να είναι γενικά βαρεία, όπως είναι και στη σημερινή γραφή, και να γράφουμε εξαιρετικά με οξεία όλες τις ερωτηματικές λέξεις: ποιός, πού, πώς, τί, γιατί, όπως γίνεται και σήμερα όχι μόνο στη δημοτική παρά και στη καθαρεύουσα.

(Στ. Σταματιάδης, 1921).

ι) Τό σημείον, τό όποϊον επί έτη και άνωφελώς κατατυραννεί τό δημοτικόν σχολείον με τήν πολυμορφίαν τού, με τήν άπειρίαν τών κανόνων και τών εξαίρέσεών του, τό σημείον επί τού όποϊού κεφαλαϊώδης καινοτομία είναι ένδεδειγμένη, είναι τό κεφάλαιον τού τονισμού και τού πνευματισμού.

Και αν ήθελε θεωρηθή τολμηρά ή όλοσχερής κατάργησις τών πνευμάτων, ο περιορισμός όμως αυτών εις έν και ή διατήρησις μόνον τής οξείας ή οϊουδήποτε σημείου δηλωτικου τής τονιζομένης συλλαβής κρίνεται άπαραίτητος. Ός χαρακτηριστικόν τής ανάγκης ταύτης αναφέρομεν ότι, έν τών 33 ορθογραφικών κανόνων τών νέων αναγνωστικών, οίτινες έδόθησαν έν προχείρῳ αντιγράφῳ εις τά σχολεία Πειραιώς, τυπώνονται δε ήδη διά νά σταλούν εις όλα τά σχολεία, οί 18 αναφέρονται εις τήν χρῆσιν τών τόνων.

Οί δημοδιδάσκαλοι Πειραιώς επικαλούμεθα επί τών έκτεθεισών προτάσεων τήν πεφωτισμένην γνώμην και τών άπανταχού τού κράτους διδασκαλικών συλλόγων, διά τήν ταχυτέραν δε και άσφαλεστέραν επικοινωνίαν μετ' αυτών τό μὲν Σεβ. Υπουργείον παρακαλοῦμεν εύλαδώς, όπως ευαρεστηθή νά δημοσιεύση τό παρὸν εις τό δελτίον του, τούς δε διδασκαλικούς συλλόγους παρακαλοῦμεν, όπως διά πᾶσαν ένδεχομένως αναγκαίαν συνεννόησιν άπευθύνωνται πρὸς τόν κ. επιθεωρητήν τών σχολείων Πειραιώς.

Ψήφισμα δημοδιδασκάλων Πειραιώς, 15 Ἀπριλίου 1919.

κ) Περί καταργήσεως τών τόνων και πνευμάτων. Εύχῆ. Τό Συνέδριον τών Επιθεωρητῶν τής Δημοτικῆς Εκπαιδύσεως τού κρά-

τους στηριζόμενον εἰς τὰ πορίσματα τῆς πείρας καὶ τῆς ἐμπεριστα-
τωμένης ἐρεῦνης καὶ συζητήσεως, ἐπιθυμοῦν ἐξ ἄλλου, ὅπως ἀπαλ-
λάξῃ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν ἀπὸ μίαν ἄσκοπον κατανάλωσιν
πολυτίμου χρόνου καὶ ἀπὸ μίαν ἀνυπόφορον πληγὴν, ὅποια τυγχά-
νει ἢ δυσκολία περὶ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα, καταλήγει εἰς
τὸ συμπέρασμα, ὅπως, ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι προσφέρει μεγίστην
ἐκδούλευσιν καὶ εὐκολίαν εἰς τὴν λαϊκὴν ἐκπαίδευσιν, προτείνῃ
τὴν ὀλοσχερῇ κατάργησιν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν τόνων. Ἵνα μὴ
δὲ οἱ μέλλοντες νὰ φοιτήσωσιν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαι-
δεύσεως μαθηταὶ εὐρεθῶσι πρὸ δυσκολιῶν, ἐκρίθη σκόπιμον, ὅπως
γεῖνη χρήσις ἐνὸς τονικοῦ σημείου καὶ ὡς τοιοῦτο ἐκρίθη ἡ στιγμὴ.
Ἐν δὲ τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει βραδύτερον δύναται νὰ διασαφηθῇ ἡ
σημασία τοῦ τονικοῦ τούτου σημείου, ν' ἀναλυθῇ τοῦτο καὶ ν' ἀντι-
κατασταθῇ διὰ τῶν ἐν χρήσει τόνων. Ὡς πρὸς τὰς μονοσυλλάβους
λέξεις τὸ Συνέδριον ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι εἰς αὐτάς δὲν χρειάζεται
τόνος. Τούτων ἕνεκα ὑποβάλλει μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας
τὴν κάτωθι εὐχὴν πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ὑπουργεῖον: «*Ἐν τοῖς Δη-
μοτικοῖς σχολείοις νὰ καταργηθῶσι τὰ πνεύματα, τὰ δὲ ἐν
χρήσει τονικά σημεῖα ν' ἀντικατασταθῶσι διὰ μιᾶς στιγμῆς.*
Εἰς δὲ τὰς μονοσυλλάβους λέξεις νὰ καταργηθῶσιν οἱ τόνοι».

Ψήφισμα τοῦ πρώτου συνεδρίου τῶν Ἐπιθεωρητῶν, 24 Μαΐου 1919.

1) Τὸ συνέδριον ὄχι εὐχαρίστως παρετήρησε μίαν ἄκραν συντη-
ρητικότητα, ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρ-
ρυθμίσεως, ἰδίᾳ δὲ τῆς γλωσσικῆς, αἰσθάνεται δὲ ὑποχρέωσίν του
νὰ γνωρίσῃ τῇ Σῆ Κυβερνήσει ὅτι εὐχαρίστως θὰ ἔδλεπε τὴν
μεταρρυθμίσειν ῥιζοσπαστικωτέραν, εἰδικώτερον δὲ θεωρεῖ ἀπαραί-
τητον τὴν κατάργησιν τῶν πνευμάτων καὶ τόνων, ἀντικαθισταμένων
τῶν τελευταίων δι' ἐνὸς σημείου, ἀφ' οὗ οὐδεις λόγος οὔτε σκοπι-
μότητος, οὔτε ἐκπαιδευτικὸς ἐπιβάλλει τὴν ἐξ αἰτίας τούτων τυραν-
νίαν μαθητῶν καὶ διδασκάλων.

Ψήφισμα δημοδιδασκάλων Ἀργολίδας, 1919.

*Τὴν ἀπλοποίηση τοῦ τονισμοῦ ζήτησαν μετὰ ψήφισμά τους καὶ οἱ
δημοδιδασκαλοὶ Χίου, 27 Ἰουνίου 1920.*

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

(ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

A. Ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ γλῶσσα.

Διάλεκτοι καὶ κοινὴ—Ἀττικισμός—Βυζαντινὴ κοινὴ. Διγλωσσία.

1. Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα **μιλοῦν** σὲ κάθε τόπο τὴ **διάλεκτό** του.
2. Σὲ κάθε τόπο **γράφουν τὴ διάλεκτο** ποῦ μιλοῦν (ἐπιγρα-
φές), με κεφαλαῖα, χωρὶς τόνους καὶ στίξιν, χωρὶς νὰ χωρίζουν τίς
λέξεις μεταξύ τους (1, 2, 3)*.
3. Μετὸν καιρὸ αὐξάνουν οἱ ἀνάγκες γιὰ μιὰ κοινὴ γλῶσσα.
Κατὰ τὸ 300 π. Χ. ἡ **κοινὴ**, βγαλμένη ἀπὸ τὴν ἀττικὴν διάλεκτο,
ἀρχίζει νὰ παραμερίζῃ τίς ἄλλες διαλέκτους. Στὴν κοινὴ γράφεται
καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη.

4. Ἡ ἀρχαία γλῶσσα, σὲ ὅλες τίς ἐποχές, καθὼς κάθε γλῶσσα,
σιγὰ σιγὰ **ἀλλάζει**. Πολλὲς ἀλλαγές εἶναι λάθη ἐκείνων ποῦ τίς
πρωτομεταχειρίστηκαν (ἐμποδῶν, τὸν Σωκράτη-ν, τὸν βασιλέα-ν).
5. Στους παπύρους καὶ στὴν Κ. Διαθήκη ἔχουμε ἄφθονα **προ-
μηνύματα τῆς νέας γλώσσας**, τῆς δημοτικῆς (4).

6. Μετὸν **ἀττικισμό** (χρόνια Χριστοῦ) ἀρχίζουν νὰ μὴ γρά-
φουν πιά τὴ σύγχρονη γλῶσσα ὄλου τοῦ κόσμου παρὰ τὴν ἀττικὴν,
ὅσο μποροῦν, τὴ σωστὴ γλῶσσα. Ἔτσι γεννιέται μιὰ **διγλωσσία**.

7. Ἐνῶ τὰ εὐαγγέλια γράφηκαν στὸ λαϊκὸ ἰδίωμα τῆς ἐπο-
χῆς, ἡ **ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα** γίνεται ἴμεσα σὲ λίγους αἰῶνες
ἀρχαϊκὴ καὶ παρουσιάζεται τότε ἡ ἀνάγκη νὰ δικαιολογηθῇ ἡ τα-
πεινὴ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης (5).

8. Ἡ διγλωσσία βασιτᾶ ὀλόκληρη τὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ. Ἡ
ζωντανὴ γλῶσσα, ἡ **βυζαντινὴ κοινὴ**, ἀλλάζει ὄλο καὶ περισσό-
τερο, μὰ γράφουν συνήθως τ' ἀρχαία ἢ γλῶσσα ἀρχαίχουσα (6).

9. Στὴν **Εὐρώπη**, στὸ τέλος τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς ἀφήνουν
τὴν ἐπίσημη γλῶσσα τῆς παιδείας, ἐκκλησίας κτλ. τὰ **λατινικά**,
καὶ ὁ κάθε λαὸς καλλιεργεῖ τὴ δημοτικὴν του γλῶσσα.

10. Στὴν **Ἑλλάδα** ἐλάχιστες ἀνάλογες προσπάθειες στὰ χρό-
νια τῆς σκλαβιάς χάνονται ἀσυνέχιστες. Στὸ τέλος δοκιμάζεται καὶ
κάποιος συμβιβασμός.

* Οἱ ἀριθμοὶ στὶς παρενθέσεις παραπέμπουν στοὺς διάφορους πίνακες
παραπάνω, ὅπου δεῖχονται ἐποπτικώτερα μερικὰ ἀπ' ὅσα καθορίζονται ἐδῶ.

Λεξιλόγιο καὶ γραμματική. Σχέση τους με τ' ἀρχαῖα—Νεοελληνικά ἰδιώματα καὶ νεοελληνική κοινή—Τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα καὶ τὸ ἀρχαῖστικὸ ἰδανικόν.

11. Κατὰ τὸ 18. αἰῶνα ἡ νέα γλῶσσα εἶναι *διαμορφωμένη*. Οἱ λέξεις της, ἀρκετὲς γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὶς ἀνάγκαις τοῦ ἀμόρφωτου ἀκόμη ἔθνους, παρουσιάζουν *νέα γραμματικὴ τέλεια*, σὲ πολλὰ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαία (7-12).

12. Ἡ νέα γλῶσσα εἶναι *μία*. Ἔχει βέβαια καθὼς καὶ ἄλλες γλῶσσες διαλέκτους καὶ ἰδιώματα (ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ κοινή) με τὶς διαφορὰς τους, στὸ λεξιλόγιο κυρίως καὶ στὴ φωνητικὴ (πιτνός-κόκοιτας-κόκορας, βλέπω-βλέπου-γλέπω-γλιέπω-λέπω-δλέπω-ἐλέπω) μὰ αὐτὲς δὲν εἶναι τόσο βασικὲς, καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ὑπάρχει ἤδη στίς πόλεις καὶ στὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα μιὰ κοινὴ γλῶσσα (13).

13. Θὰ ἔπρεπε στὸ 18. αἰῶνα νὰ γίνῃ ἡ δημοτικὴ *κοινὴ ἐθνικὴ γραπτὴ μας γλῶσσα*, παίρνοντας ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ὅσες λέξεις χρειάζονταν, κανονισμέναι ὅμως κατὰ τὴ νέα γραμματικὴ.

14. Τὴν *καθιέρωση τῆς δημοτικῆς* πολεμοῦν τότε με ὄλα σχεδὸν τὰ σημερινὰ ἐπιχειρήματα. Οἱ βαθύτεροι λόγοι ποὺ τὴν ἐμποδίζουν εἶναι: Οἱ ἄνθρωποι, ὄχι ἀρκετὰ δημιουργικοί, προσηλώνονται με ὑπερβολικὸ σεβασμὸ στοὺς ἀρχαίους τύπους—Ἡ παιδεία εἶναι ἀκόμη στὰ χέρια τῆς βυζαντινῆς ὀλιγαρχίας (φαναριώτες, ἱερωμένοι) καὶ διατηρεῖ τὸ παλιὸ ἀρχαῖστικὸ ἰδανικόν—Μὲ τὸ ζωντανεμα τῆς ἀρχαίας γλώσσας περιμένουν νὰ ξαγαζωντανέψῃ ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς καὶ νὰ μᾶς βοηθήσουν οἱ ξένοι νὰ ἐλευθερωθοῦμε—Ἡ αἴγλη τῆς ἀρχαίας φιλολογίας θαμπώνει πάντοτε—Γιὰ τὴν ἔξαφνη καθιέρωση τῆς νέας, παραμελημένης ὅμως γλώσσας, ποὺ δὲ διαφέρει καὶ πάρα πολὺ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα, ὑπάρχουν πολλαπλές, οὐσιαστικὲς καὶ ψυχολογικὲς δυσκολίες.

15. Ὁ *ἐξαρχαῖσμός* τῆς ἐθνικῆς γλώσσας *κρίνεται εὐκολός*: Ἡ ἀρχαία γλῶσσα καλὰ καλὰ δὲν πέθανε... θὰ τὴ γράφωμε... τὴ γράφομε... Πρέπει καὶ νὰ τὴ μιλοῦμε... ὅσο μπορούμε ἀρχαϊκώτερα... θὰ μᾶς βοηθήσῃ προπάντων τὸ σχολεῖο... Ἔτσι θὰ ξαναζήσῃ καὶ ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς (14).

16. *Πολιτισμὸς ὅμως δὲ θὰ πῆ γλῶσσα*. Βέβαια με μιὰ ξένη γλῶσσα θὰ μᾶς ἀνοιχτῇ ὁ πολιτισμὸς ποὺ ἐκφράστηκε σ' αὐτὴ,

μὰ γιὰ νὰ ζωντανέψουν σ' ἓνα λαὸ ὅσα στοιχεῖα ξένου πολιτισμοῦ εἶναι γόνιμα—ἄς εἶναι καὶ περασμένου δικοῦ του—πρέπει νὰ ἔχη ὁ ἴδιος ζωὴ καὶ δική του γλῶσσα, καὶ ὄχι νὰ τὴν ἀπαρνηθῇ γιὰ μιὰ ξένη—ἢ τὴν παλιότερη δική του.

17. Ἡ θεωρία τοῦ *ἄμεσου γυρισμοῦ* στ' ἀρχαῖα δείχεται σιγὰ σιγὰ στοὺς περισσότερους ἀπραγματοποίητη. Μὰ καὶ οἱ λίγοι ὀπαδοὶ τῆς δημοτικῆς (λ. χ. ὁ Βηλαράς) δὲν ἀκούονται. Ἔτσι ἐπικρατεῖ φαινομενικὰ ὁ *Κοραῖς* με τὶς διπλὲς ἀντίθετες ἀρχές του: Τὴ λαϊκὴ γλῶσσα δὲν ἔχομε δικαίωμα νὰ τὴν ἀλλάξωμε. Θὰ τὴ διορθώσωμε ὅμως τόσο ὅσο νὰ τὴν καταλαβαίνῃ ὁ λαὸς (ἐκβῆτε, λαβωματία), βαθμηδὸν καὶ ὡς τὴ μέση (πρὸς τὴν ἀρχαία) (15).

18. Ἡ καθαρεύουσα ποὺ ἐπικρατεῖ σὰ *μέση λύση*, εἶναι ἄρνηση τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς γλώσσας με ἀκατανίκητη τάση πρὸς τὸ «σωστό», τὸ ἀρχαῖο. Στὴ θέση τῆς *μέσης ὁδοῦ* παρουσιάζεται ἐπιμονώτερα τὸ *βαθμηδόν*, ποὺ θὰ ὀδηγήσῃ ὅπως καὶ τὸ ἀρχαῖστικὸ ἰδανικόν στ' ἀρχαῖα ἢ σὲ ἀρχαϊκὴ γλῶσσα.

19. Με τὴν καθαρεύουσα γεννιοῦνται *πολλαπλὲς δυσκολίες*: ἡ ζωὴ ψευτίζει—γίνονται ἀπαραίτητα τὸ λεξικὸ κι ἡ γραμματικὴ—λείπει ἡ ἀντικειμενικὴ βάση, τὸ ἓνα φέρνει τὸ ἄλλο—ἀδύνατο νὰ σταματήσωμε στὴ μέση, μὰ καὶ πάλι πρέπει κάπου νὰ σταματήσωμε—ἢ σύγχρονη ζωὴ κι οἱ λέξεις της δὲν μπορούν νὰ ἐκφραστοῦν με τὴν ἀρχαία γραμματικὴ.—Γλῶσσα δὲν εἶναι περιγραφή καὶ διήγησις ἢ μονόλογος, μὰ σκέψῃ, αἰσθήματα κι ἐπιθυμίες ποὺ μεταδίνουμε, ἐπαφὴ ψυχῆς καὶ κύμα ζωῆς—ἡ μητρικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι συγκόλλημα ἀπὸ λέξεις, ἀράδιασμα στὸ λεξικόν, μὰ ζωντανὸ ἑνιαῖο σύνολο ποὺ ἐκφράζει τὴν ψυχὴ μας. Καὶ ὅμως στὴν ἀρχαία γραμματικὴ βρίσκεται ἡ σωτηρία ἀπὸ τὸ χάος, μιὰ καὶ παρατήσαμε τὴ γραμματικὴ τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς.

20. Με τὴν *ἐπανάσταση* σταματοῦν οἱ γλωσσικὲς συζητήσεις, χωρὶς νὰ ἔχη κατασταλάξῃ ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸ ἐλεύθερο βασίλειο, με τὴν καθαρεύουσα ποὺ καθιερώνει, ἐπισημοποιεῖ καὶ συνεχίζει τὴ διγλωσσία.

Γ. Ὁ καθαρισμὸς (1828-1888).

Ἡ ζωντανὴ γλῶσσα—Ἡ καθαρεύουσα—Ἡ διγλωσσία.

21. Στὰ ἐξήντα χρόνια τοῦ *γυρισμοῦ* πλουτίζεται ἡ σημαντικώτατα ἡ *ζωντανὴ γλῶσσα*: με τὸν ἐκπολιτισμὸ καὶ τὸ ξεσκάδιωμα

ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀκόμη καὶ μὲ τὴν καθαρεύουσα, μπαίνουν ἀφθονώτατες λόγιες (καὶ ξένες) λέξεις, καὶ κάποτε, σὲ ὠρισμένες περιστάσεις, ξεχνιοῦνται οἱ λαϊκῆς. Συχνὰ μένουν καὶ ἐκεῖνες (μουρο-μουρίζω-ψιθυρίζω, καπετάνιος-πλοίαρχος). Οἱ λαϊκῆς λέξεις διατηροῦν συνήθως τὴ φωνητικὴ τοὺς (χιτίζω, φτεριζομαι)· οἱ λόγιες, συχνὰ (φτωχοκομειό, μὰ συνοπτικός). Στὸ τυπικὸ ὅμως, στὸ παραγωγικόν, στὴ σύνταξιν, ὁ λαὸς μένει σχεδὸν πάντοτε πιστὸς στοὺς νόμους τῆς μητρικῆς γλώσσας (κλητῆρας, εἰσαγγελίας, νὰ δηλώνετε).

22. Ἡ καθαρεύουσα καθαρίζεται ὅλο καὶ περισσότερο καὶ γρηγορώτερα—στὸ χαρτί. Γίνεται ἀρχαϊκώτερη, μὰ διατηροῦνται καὶ διάμεσοι τύποι. Δὲ βρίσκεται ὁ τελειωτικὸς τύπος, καὶ οἱ λόγιοι ἀρχίζουσι νὰ διαφωνοῦν ποῖο εἶναι τὸ σωστό.

23. Ἡ δημοτικὴ, προγραμμαμένη καὶ ἀπὸ τὴν ποίησιν ἀκόμη, στὸ τέλος ἀναγνωρίζεται μὲ τὸ **Βαλαωρίτη**. Ὁ **Κόντος** ποὺ ἀποδείχνει ὅλους ἀγράμματος, γράφει τὴν καθαρεύουσα ἀκόμη ἀρχαϊκώτερη, ἂν καὶ δέχεται πὺς ὁ λόγος δὲν εἶναι νὰ γυρίσωμε στὰ ἀρχαία. Καὶ ἐπισημοποιεῖ τὴ διγλωσσίαν: γλῶσσα κοινὴ ποὺ μιλοῦμε καὶ γλῶσσα τῶν λογιωτέρων.

24. Ἐτσι γίνεται τὸ **χάσμα μεταξὺ λαοῦ καὶ παιδείας** φανερό. Στὰ σχολεῖα διδάσκεται ἡ ἀρχαία γραμματικὴ.

Ἡ νεοελληνικὴ **διγλωσσία** εἶναι μοναδική. Ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι ζωντανὴ διάλεκτος ποὺ ὑψώθηκε σὲ κοινὴ γραπτὴ γλῶσσα, παρὰ ἄρνησιν τῆς λαϊκῆς γλώσσας, σημαντικὰ τεχνητὴ καὶ χάρτινη, ξένη στὴν ψυχὴ τοῦ ἔθνους. Ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπ' ὅλους, παντοῦ καὶ πάντοτε, καὶ νὰ γίνῃ κοινὴ ἔθνικὴ γλῶσσα.

25. Ὁ **Βεργαρόδης** (1884) ὁμολογεῖ πὺς θὰ εἶχαμε ἀποχτήσει γλῶσσα ἔθνικὴ γραπτὴ, ἂν εἶχε χαθῆ ἡ ἀρχαία φιλολογία, καὶ γυρεῖ νὰ ξαναγυρίσωμε «**βαθμηδὸν καὶ ἀδιακόπως**» στὴ ζωντανὴ λαϊκὴ γλῶσσα. Ὁ **Χατζιδάκης** (1884) ἀπαντᾷ: ὄχι. Ἡ ἐπιστροφή στὴν ἔθνικὴ γλῶσσα (τὴ δημοτικὴν), θὰ γίνῃ **διαμιᾶς**, γιατί εἶναι **ἀσκοπο καὶ ἀδύνατον ν' ἀπλοποιοῦμε σιγὰ σιγὰ**. Ὅχι ὅμως τώρα ἀργότερα, ἀφοῦ μελετήσωμε τοὺς νόμους τῆς δημοτικῆς καὶ σθῆσει ἡ περιφρόνησίν της. Γιὰ τὴν ὥραν νὰ γράψωμε: ὁ **λέμβος**, **θιγγάνω** (τοῦ **Κόντου**) (16).

26. Ὁ **Ψυχάρης** λέει (1886, 1888): Φτάνουν οἱ ἀμφιβολίαι καὶ οἱ συζητήσεις. Πρέπει νὰ γράψωμε τὴ δημοτικὴ ἀποφασιστικά,

μὲ ὅλους τοὺς κανόνες της, ποὺ μᾶς δείχνει ἡ μελέτη της. Ἐτσι βρίσκομε **ἀντικειμενικὴν βάση** ἔξω ἀπὸ τ' ἀτομικὰ γούστα. Ἐτσι γινόμαστε ἔθνος.

Δ. Ὁ δημοτικισμὸς (1888 ὡς σήμερον).

Ἡ νέα γλῶσσα. Μορφὴ, ἀπλωμα, καρποί—Ἡ καθαρεύουσα. Μορφὴ, νεώτερες θεωρίαι καθαριστῶν—Οἱ ἀξιώσεις μας ἀπὸ τὴν ἔθνικὴ γραπτὴ γλῶσσα.

27. Δείχεται πὺς εἶχε δίκαιον ὁ **Ψυχάρης**. Ἡ **πίστις** καὶ ἡ **πρακτικὴ ἐφαρμογὴ** φανέρωσαν τὸ δρόμον. Τὰ λάθη καὶ οἱ ἐνδεχόμενες ὑπερβολές, μὲ τὴν κριτικὴν ποὺ προκαλοῦν, ὀδηγοῦν στὸ σωστό.

28. Ἀδύνατον νὰ γράψωμε καθὼς μιλεῖ ὁ καθένας μας (ἔχομε τότε ὑπερβολικὴν γραμματικὴν ποικιλίαν), ἂν θέλωμε νὰ διαμορφώσωμε «κοινὴν» γλῶσσα. Ἀπαραίτητὴ ἡ **ἀντικειμενικὴ βάση**, καὶ αὕτη μόνον ἡ δημοτικὴ τὴ δίνει. Μὰ πρέπει νὰ ὑπερνηκῶν ψυχολογικὰς δυσκολίας (ἀσυνήθιστοι στὸ διάβασμά της καὶ στὴ γραμματικὴν της) καὶ οὐσιαστικῆς: παραμέρισμα τῶν ἰδιωματικῶν καὶ τῶν ἀχώνευτων λόγιων στοιχείων.

29. Μὲ τὴν **πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν καλλιέργειαν** (ἀπὸ τὸ 1888) ἀρχίζει νὰ **διαμορφώνεται** ἡ νέα γραπτὴ γλῶσσα. Στὸ **λεξιλόγιον** γίνονται στὰ πρῶτα χρόνια καὶ κάποια λάθη (λέξεις ἀπαρχαιωμέναι, χυδαῖαι—νεολογισμοὶ ἀδικαιολόγητοι ἢ πρόωροι). Ἡ **φωνητικὴ** γίνεται σιγὰ σιγὰ συμφωνότερη μὲ τὴν κοινὴν προφορὰν (σκοινὴ μὰ **Ἀισχύλος**, φτωχοκομειό μὰ **συνοπτικός**, **λεπιός**). Στὸ **τυπικόν** ἡ λογοτεχνία ἀκολουθεῖ σχεδὸν χωρὶς ἐξαιρέσιν τὴν γραμματικὴν τῆς καθαρῆς λαϊκῆς γλώσσας, στὴν ἄλλη πεζογραφία παρουσιάζονται συστηματικώτερα μερικὸι λόγοι τύποι (**καταλήξεων**, **προβλήματος**, **σιερεῖσαι**), ποὺ συμπληρώνουν τὸ τυπικόν τῆς δημοτικῆς. Στὴ **σύνταξιν** δὲν καλοφαίνονται ἀκόμη ὅλα τὰ προβλήματα· ἡ **ὀρθογραφία** μένει ἀρκετὰ συντηρητικὴ, μὰ τὸ ἰδανικόν της μένει γιὰ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον ἀνέφικτον.

30. Ἡ δημοτικὴ ἀπλώνεται σὲ ὅλη τὴ **λογοτεχνία**, καὶ σὲ ἄλλα εἶδη πεζοῦ λόγου (ἐπιστήμη), ὕστερα καὶ στὴν **παιδείαν** (1913-1917). Ἐρχονται οἱ πρῶτοι **καρποί**.

31. Ἡ **καθαρεύουσα** μένει ἡ ἴδια (χωρὶς συνήθως τίς ὑπερβολὰς τοῦ κοντισμοῦ), μὰ ἀρχίζει καὶ κλονίζεσθαι. Παρουσιάζει καὶ τύπους λίγους ἢ πολὺ ἀνακατωμένους μὲ δημοτικὴν, μὰ ἡ γραμμα-

τική της μένει ή ίδια, ούτε μπορεί ν' αλλάξει σημαντικά. Χάνει ή καθαρεύουσα τή λογοτεχνία, και κλονίζεται μέσα στην παιδεία (νεοελληνικά ἀναγνώσματα 1913, ἀναγνωστικά 1914).

32. Οί άρχηγοί του καθαραισμού λησμονούν τις παλιές αντιθέσεις και πολεμούν τὸ δημοτικισμό, ἀρνούμενοι τή δημοτική μά και κάθε άπλοποίηση τής καθαρεύουσας. Στο τέλος διαφωνούν και μεταξύ τους (Χατζιδάκις, Μιστριώτης, Σκιας).

33. Στο τέλος ο Χατζιδάκις προτείνει ν' άπλοποιηθῆ σιγά σιγά ή καθαρεύουσα, για να «προσεγγίση» στη γλώσσα των αϊθουσών, που μιλιέται εν ταῖς ἐπισημοτάταις οικίαις, και να δοθῆ στο σχολείο ακριβώς καθωρισμένον ένιατον τυπικόν μά ο Σκιας ἀντιτάσσει πώς αυτά είναι ανεφάρμοστες θεωρίες για άνύπαρχτη γλώσσα, ακαθόριστη και ύποκειμενική, με άόριστο τέρμα και με γραμματική «αύταρχικώς επιβαλλομένην», που οδηγεί στη δημοτική — άνύπαρχτη και αυτή.

34. Από τήν *έθνική γλώσσα που ύψώνεται σε γραπτή* αξιώνουμε: να στηρίζεται στο *πανελλήνιο γλωσσικό αἰσθημα* και στη *λογοτεχνία*, να μπορῆ να γίνη *όργανο για κάθε προφορική και γραπτή συνεννόηση* και για τήν *έπιστήμη*, και ακόμη: γλώσσα *σχολική* ενός συγχρονισμένου κράτους.

Γι' αυτό πρέπει: να μὴν αποκλείνη *λέξεις*, ιδιωματικές ή λόγιες, που είναι μορφωτικά στοιχεῖα—ή *γραμματική* της να εκφράζῃ τή ζωντανή γλώσσα και να μπορῆ να διδαχτῆ—και ή *όρθογραφία* της να έναρμονίση τις αξιώσεις τής ιστορίας με τὰ δίκαια τής ζωῆς, έτσι που να είναι εύκολομάθητη και να έξυπηρετῆ τὰ πρακτικά συμφέροντα όλόκληρου του έθνους (17, 18).

